

VIGILIA

2011 / 6

SZENNAY ANDRÁS: Új tavasz ébredése elé
KRÁNITZ MIHÁLY: Sennay András köszöntése
TIMOTHY RADCLIFFE: „Békesség nektek”
ROMANO GUARDINI: A vallásos fordulat Pascal életében

ORAVECZ IMRE: Kaliforniai fürj
Győrffy Ákos, Juhász Ferenc, Tatár Sándor,
Turczi István és Vasadi Péter versei
HALMAI TAMÁS: Vasadi Péter esztétikai nézeteiről

Beszélgetés Szörényi Lászlóval

76. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Hab a tortán?	401
SZENNAY ANDRÁS:	„Nem hitetek ura, hanem örömtök munkatárs...” (2Kor 1,24). Új tavasz ébredése elé	402
TIMOTHY RADCLIFFE:	„Békesség nektek” (Lukács József fordítása)	407
ROMANO GUARDINI:	A vallásos fordulat Pascal életében. Az Emlékeztető (részletek) (Kirilla Teréz fordítása)	417
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	T. anya éjszakája (vers)	427
TATÁR SÁNDOR:	Ha az Emberfia most... (vers)	429
GYÓRFFY ÁKOS:	Reggeli gyakorlat (vers)	431
JUHÁSZ FERENC:	Bálnakoszorú az apró sziget körül (vers)	432
ORAVECZ IMRE:	Kaliforniai fűrj 49. (regényrészlet)	433
TURCZI ISTVÁN:	Fehér titkosírás; Prózák háborúja (versek)	440
SEMBERY GÁBOR:	Bosszú (novella)	441
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
HAFNER ZOLTÁN:	Szörényi Lászlóval (II. rész)	445
MAI MEDITÁCIÓK		
HANKOVSZKY TAMÁS:	„Maradjatok hűek a földhöz!”	455
EGYHÁZ A VILÁGBAN		
NIKÓLAOSZ HATZINIKOLÁU:	„Mint harmat a gyapjűfűrtre”. Képek az áthosz-hegyi szerzetesek életből (részletek) (Sinka Borbála fordítása)	464
NAPJAINK		
KRÁNITZ MIHÁLY:	A teológia és az egyházi gondolkodás megújítása. A 90 éves Szennay András köszöntése	467
KRITIKA		
HALMAI TAMÁS:	Szórend, törvény, szerelem. Vasadi Péter esztétikai nézeteiről	470
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	474

Hab a tortán?

Vlagyimir Szolovjov — másfél évszázaddal ezelőtt! — megdöbentő látomásban vizionálja mai korunkat *Az Antikrisztus története* című írásában. A történet főszereplője az „Emberfeletti Ember”, akinek valódi kiléte a történet során lepleződik le: ő az Antikrisztus, aki a Sátán segítségével hatalmába akarja keríteni az egész világot. Minden tekintetben kiváló képességekkel rendelkezik. Könyve, az *Egyenes Út a békéhez és a jóléthez*, milliós példányszámban fogy el, benne látja mindenki az eljövendő embert. (Kinek ne jutna eszébe Hitler és a *Mein Kampf*?) A történet szerint a 21. században Berlinben megalakul az Európai Egyesült Államok, s őt választják meg örökös elnöknek. Pontosan tudja, mire vágyódnak a tömegek. Először békeséget teremt számukra, majd anyagi jólétet biztosít mindenkinek. A világbéke és a jóllakottság után azonban az emberek szórakozásra is vágyanak. Erre a célra az „Übermensch” mindentudó varázslója részben tudományos, részben mágikus eszközök segítségével a legváratlanabb csodákkal és jelenésekkel szórakoztatja a tömegeket.

Úgy látszik már, hogy minden rendben van, itt a tökéletes, mindent és mindenkit kielégítő boldogság. Az Imperátor azonban ráeszmél, hogy az általános megelégedettség (de főleg saját hatalmának teljessé tétele) érdekében el kell intéznie a vallást is. Egyetemes zsinatot hív össze az „összes kultusz egységének szentelt templomban”, és arra szólítja fel a résztvevőket, hogy egyedül őt ismerjék el ég és föld urának. Megkérdezi őket, mit tartanak a kereszténység legfőbb értékének. A katolikusoknak a pápa tekintélyének helyreállítását ígéri, a pravoszlávoknak megalapítja a keresztény régészet világmúzeumát, a protestánsoknak a Szabad Szentíráskutatás Világintézetét. A keresztények többsége be is érné ezzel, és csatlakozna hozzá — többre nincs is szükségük a vallásból. Egy kisebbség azonban Péter, János és Pál vezetésével szembeszáll vele, és megvallja: „Számunkra maga Krisztus a legnagyobb érték a kereszténységben, minden Tőle ered, Benne lakozik testileg az Istenség teljessége.” A három nagy keresztény hagyomány így egyesül Krisztus megvallásában.

Nincs itt a világ vége, sem az Antikrisztus, Szolovjov különös látomása mégis elgondolkoztató. Messze vagyunk még a világbékétől és az általános jóléttől. Szórakoztatóiparunk viszont már felér a mágus teljesítményével. A világ jövőjét eldöntő kérdésre azonban a keresztényeknek kell választ adniuk: hitük vajon csak afféle „hab a tortán”, életüknek egy mellékes, rejtett zugában, vagy valóban az életüket-halálukat meghatározó valóság. A náci által kivégzett Dietrich Bonhoeffert fogsága utolsó szakaszában ez a kérdés foglalkoztatta: „Mit hiszünk mi valójában, azaz úgy, hogy egész életünkkel ahhoz ragaszkodunk?”

„Nem hitetek ura, hanem örömötök munkatársa...” (2Kor 1,24)

SZENNAY ANDRÁS

Szennay András ebben a hónapban tölti be 90. életévét. Alakja, munkássága összenőtt a múlt század utolsó évtizedeinek magyar egyházi és teológiai életével: pannonhalmi főapátként, teológiai professzorként, a Teológia című folyóirat főszerkesztőjeként meghatározó egyénisége lett ezeknek az évtizedeknek. Lapunk tisztelettel és szeretettel köszönti öt születésnapján — úgy is, mint egyik legrégebbi és legjelesebb szerzőjét. A jubilánst köszöntő levelünkre az ünnepelt az alábbi írással válaszolt.

**Dinamizmus
és megmerevedés**

Lukács László főszerkesztő úr kedves levelében arra kért, hogy 90. születésnapom alkalmából küldjek írást a Vigiliába. Tekintettel az idő rövidségére, azt a kedvezményt is megkaptam tőle, hogy egy régi, még ma is közölhetőnek vélt írással is jelentkezhetem. Köszönettel élek is a lehetőséggel.

Új tavasz ébredése elé

Marcell Légaut egyik könyve német fordításban ezzel a címmel jelent meg: *Die Kirche, meine Mutter und mein Kreuz* — azaz: *Az egyház, anyám és keresztem* (vö. Teológia XII. 1978. 1. sz., kiemelten Alszeghy Zoltán írása: *Miért kereszt az egyház?*). Nem kétséges, nem a közömbösek, hanem a valóban mélyebb hitéletre törekvők, az egyházukat szeretők tekintenek olykor fájó kiábrándulással az egyházban tapasztalható számos elgondolkodtató jelenségre, s érzik ezért „keresztnek” egyházukat. Tudjuk, hogy az egész egyháztörténelem sajátos kettősségre, ambivalenciára hívja fel figyelmünket. Egyes korokban inkább a derűs öröm, megbékéltség, másokban pedig a fájdalmas szomorúság jut túlsúlyba.

Ma mintha egyre inkább azt kellene megtapasztalnunk, hogy a buzgó hívők belső meggyőződésének, élményeinek dinamikáját és az intézményes elmerevedés statikáját, mint két egymást metsző keresztszerű valóságát éljük meg. Hogy ez a kereszt szükséges-e az üdvösségre, hogy ezen érkezett és érkezik-e hozzánk a megváltás kegyelme, arra nehéz igennel felelni. De hogy számos egyháztag — azaz megkeresztelt és hite szerint élni igyekvő ember — ezt éli meg életében, hogy számára ez a kereszthordozás türelmének és hitének erőpróbája, ezt nemcsak a hétköznapi emberek, de olykor a nagy szentek, misztikusok is megtapasztalták.

Még mielőtt folytatnám, szeretnék az aggodalmaskodók megnyugtatóására egy tiszteletre méltó tekintélyre hivatkozni. XII. Piusz pápa jelentette ki 1950-ben, hogy a gondolat szabadságnak és a szabad véleménynyilvánításnak nagy jelentősége van az egyházban. Ezek hiányáért mind a pásztorok, mind a hívek felelősek (AAS 42/1950/251–257).

Az egyházi tekintély gyakorlásának kérdései

Mai egyházi életünk kétségtelenül összetett. Mind a papság, mind a világiak részéről tapasztalható önzetlen szolgálatkészség az elmúlt mintegy negyedszázadban feltétlenül pozitív irányba hatott. Ugyanakkor bizonyos „paternalisztikus” és túlzott centralizációs törekvés nemcsak jelen van, de mintha erősödnék is egyházunkban. Gondolok a világegyházra és hazai egyházunkra egyaránt. Az idősebb papi korosztály teológiai, szociológiai, pszichológiai képzése általában megrekedt az újszólások könyvek anyagánál (ennek természetesen számos „felmentő” oka is lehet). A következmények között — mint igen jelentőseket — kiemelném, hogy sokan nehezen tudnak különbséget tenni, hogy mi a járulékos, mi a lényeges, mi a korhoz kötött (letűnt korhoz!) és mi az evangéliumi az egyházi tekintély gyakorlásában. E megkülönböztetési hiányosság miatt sokan a tegnapi, sőt tegnapelőtti tekintélyi stílust szeretnék fenntartani. Ez viszont nemegyszer elfeledtetni, hogy egyházunk a krisztushívők testvéri közössége, melyben a hitből fakadó örömmel, nem pedig a szorongásnak, keserűségnek kell teret biztosítani. Így gondolta és tette ezt már Szent Pál is, aki nyíltszívűen írta korintusi híveinek: „Nem hitetek ura, hanem örömtök munkatársa kívánok lenni” (2Kor 1,24).

Monarchikus szervezet?

A régi monarchiák elavult formáit őrző „vaskezűség” aligha képes „anyai otthont” biztosítani, inkább „keresztet” jelent. Elgondolkodtató, hogy az abszolutizmus legkomorabb korszakában az egyház elég erős volt, hogy a „kemény kéz” kísértésének ellenálljon. Amikor azután a testvériség és a demokratikus gondolkodás egyre jobban erősödött, az egyházi vezetés (felsőbb és alacsonyabb szinten) nem tudott (vagy nem akart?) a tényekkel szembenézni. Tény, hogy napjainkig sokan még mindig az egyház monarchikus szervezetéről beszélnek, félreértve az egyház lényegét, mely nem azonosítható semmiféle politikai-társadalmi formával. (A demokráciával sem!) Az egyház oly isteni ajándékkal, belső szabadsággal rendelkezik, melynek erejében az evangéliumi életet különféle stílusformákban képes kifejtetni. Épp ezért sokat veszített a múltban és veszíthet ezután is tekintélyéből, ha olyan hatalmat őrző (netán politikai befolyást, hatalmat!) „hagyomány” mellett állna ki, mely nem kapcsolható isteni küldetéséhez, s mely semmiféle „vaskezű” tekintélyi fellépésen sem tartósítható. Úgy gondolom, hogy a történelmet kicsit is ismerő olvasót erről nem kell meggyőzni. A biblikus teológia és az egyháztörténet egyaránt rávilágít az egyházi tekintély gyakorlási módjának útjaira és tévútjaira, változtathatóságára és tényleges változásaira.

A túlzó engedelmesség is káros

Nem kétséges, hogy egyházi életünkben a túlzó engedelmesség, „puhakezü vezetés” káros lenne és gyengeségről tanúskodnék. De éppen úgy a gyengeségnek jele az is, amikor érlelődő dialógusok helyett itt is, ott is meg nem hallgatásról, tekintélyi intézkedésekről kell tapasztalatokat gyűjtenünk. Mindenfajta elnyomás közül a legfájóbb az el- és agyonhallgatás. Nem válhatunk a „hallgatók egyházává”.

Nem kétséges, hogy egyházunkban elmarasztaló kritikát érdemlő magatartás felsőbb és alsóbb szinten, papok és világiak között

**A javító szándékú
kritika**

egyaránt található. Egy tényezőre azonban rá szeretnék mutatni, mely mindenkit egyformán kötelez, melynek hiánya feltétlenül bírálható: több prófétai, figyelmeztető, kényelmetlen vagy kényes feladatokat vállaló kijelentésre, bírálatra, figyelmeztetésre, buzdításra lenne egyházunkban szükség. Olyan „prófétákra”, akik bátran szót emelnek mind az evilág, mind az egyház hatalmaskodása ellen. Akik biztatnak és vigasztalnak, mert látják, hogy sokan „keresztnek” érzik egyházukat. Vajon akadnak-e ma a legkülönbözőbb szinten olyan „Pálok”, akik, ha szükséges, szembeszállnak azokkal, akik erre rászólgálnak (vö. Gal 2,11). A krisztusi szeretetközösség — az egyház — régen is igényelte, ma is igényli, az úgynevezett „correctio fraterna”-t, a testvéri, javító szándékú figyelmeztetést. Természetesen e prófétai kritikának akkor is meg kell szólalnia, amikor felületes, kellő tárgyi ismeretet nélkülöző, esetleg a közösséget romboló hang bomlasztja a hívek közösségét. Ne feledjük: mindkét esetben sajátos karizma lesz hatékony, mely mindig a közösség építését, a szeretet erősödését szolgálja.

Prófétai funkció

Világunk — van-e, ki nem látja? — tartósan életveszélyben forog. Ember az ember, ember a természet ellen támad. A katolikus egyház — a pápa, a püspökök és minden tag — hozzá kell, hogy járuljon a sokféle fenyegető veszély elhárításához. De kifelé, a világ felé egyházunk szava csak akkor lesz hiteles, ha sorainkon belül a prófétai kritika hangja nem némul el. Csak akkor leszünk képesek hitelesen emberi jogokról, méltóságról, szólásszabadságról beszélni, ha ezeket sorainkon belül mindenkinek biztosítjuk. Ez a szabadság sohasem lázadhat fel Isten törvénye ellen, de kötelezhet megrögzött szokások, pusztán emberi hagyományok félreállítására, magunk mögött hagyására. Kötelezhet a hatalom nagyon is evilági stílusú gyakorlásának feladására. Ha nem lennénk képesek fel- és elismerni a prófétai funkció, az őszinte és kritikus hang jogosságát és fontosságát, ha az „atyák” füle süket maradna a „gyermek” jogos kéréseire, panaszaira, akkor a polarizáció egyre nagyobb, a kritika hangja egyre élesebb lesz egyházunkban.

A felelősség morálja

A felelősség morálja mindig meg tudja különböztetni az elvadult és az igazi szabadságot védő kritika közti különbséget. Ahhoz nem férhet kétség, hogy tilos a pápa, a püspökök tekintélyét csorbítani, rombolni. De az sem lehet kétséges, hogy ezt a tekintélyt azzal biztosíthatják legjobban, „legemberibben”, ha valóban emberi úton, emberi eszközökkel is nyilvánvalóvá teszik, hogy a krisztushívőkkel együtt keresztények és nem föléljük rendelt parancsolók. Nem feledhetjük Szent Ágoston óvását: a hatalom, a vezetés egyben veszedelem hordozója a vele élők számára (vö. *Lumen Gentium*, 32).

**Isten- és emberszeretet
mint alaptörvény**

Ismeretes, hogy a fiatal, útjára induló kereszténység néhány évszázad alatt több földrészen vetette meg lábát. A „siker” emberi előmozdítója a krisztushívők közösségének belső, dinamikus szabadsága volt. Félre ne értsük: a szabadság nem szabadosság. Az a szabadság, mely a Lélektől érkezik, mely az Ő ajándéka, egyben Is-

**Aktív részvétel
egyházunk életében**

tenhez és törvényeihez fűző erős kötelék is. Így tartanánk, így is éreznénk mindezt ma is, ha jobban ragaszkodnánk Krisztus örömhíréhez, az Evangéliumhoz. Ha valóban az Evangélium ítélőszéke elé állnánk. Tudjuk, van — változó, ismételten újrafogalmazott — egyházi jog. De ne feledjük: a krisztushívók közössége több, mint csakis jogi szervezet. Az alaptörvény a „lex fundamentalis” minden keresztény számára mégis csak az Isten- és emberszeretet. Ennek a szeretetnek kell „mögötte állnia” minden felelős egyházi döntésnek, intézkedésnek, megnyilatkozásnak és engedelmisségnek.

Néhány problémát említettem, melyekről — és számos másról is — olykor szólni kell. További felsorolás helyett fel kell tennünk a kérdést: bár hibákat, fogyatkozásokat, bűnöket, nehézségeket tapasztalunk egyházunk életében, melyek miatt az egyház gyakran „keresztnek” tűnhet számunkra — szabad-e, van-e okunk rá, hogy a nehézségeket megtapasztalva belső — netán külső! — emigrációba vonuljunk? Kétségtelenül olykor túlon túl sok az „emberi”, a gyarlóságról, szeretetlenségről árulkodó egyházunkban. Itt is, ott is számos lehangoló tényről kell tapasztalunk. Mindezek mellett és ellenére azonban a megoldás nem a „kilépés”, nem a belső emigrálás, még kevésbé a szeretetlen kritizálás. A megoldást az egyházunkkal való minél intenzívebb együttélésben, a prófétai feladat olykor nagyon nehéz és kényelmetlen vállalásában, a megújításban való aktív részvételben kell keresnünk, és megtalálnunk. Ezt a munkát természetesen mindenkinek önmagánál kell kezdenie. Aki igaz, legyen még igazabb, aki szent, még szentebb, aki bűnös, térjen meg. A „tökéletes egyház” utópia. — Ugyanakkor egyházunkban az isteni ajándékok, karizmák emberek által válnak hatékonnyá. Azok által, akiknek Isten — saját tervei és tetszése szerint — osztogatja. E karizmák által épül „Krisztus teste”, az áldozatos családok, a világban élők közreműködésével, a „szürke”, címek és rangok nélküli lelkipásztorok helytállásával, a cellájukban imádkozó, az élet áldozatát vállaló szerzetesnővérek aktivitásával, az egyházi vezetők munkájával és még hosszan sorolhatnám, kik és mi által.

**Nem uralkodni,
hanem szolgálni**

Krisztus kegyelmére, megmentő erejére gondolva, abban bízva, nem válhatunk pesszimistákká, rezignáltakká. A meglévő bajokkal szembenézve sem vehet pánikhangulat erőt rajtunk. Nem szabad menekülnünk „a viharokban hánykódó hajóról”, mert Krisztus ma is velünk van. Az ő példáját követve ma is minden jóakarató egyháztag — vezetők és vezetettek — az ő örömhírét kívánja továbbadni. Mint Mestere nem uralkodni, hanem szolgálni akar.

Egyházunk életében még sok mindennek a gabonaszem sorsára kell jutnia, el kell hálnia, hogy ez az élet megújulhasson. Szükség van „reformokra”, változásokra — és azok jönni is fognak. A nyilvános közvélemény erős, az okok szinte kényszerítőek. Nem azért, mert valamiféle „modern” demokratizálódási folyamatban élünk, hanem mert másképp nem tudunk megállni Krisztusnak és Evangéliumának ítélőszéke előtt.

Egyházunk földi vándorútján voltak és lesznek is kritikus idők. Nehéz út áll azok előtt, akik a mában vajdó holnap egyházát építik. Tudjuk ugyan, hogy a fundamentum, a biztos szikla maga Jézus Krisztus (1Kor 3, 11). Azt is tudjuk, hogy együtt kell működnünk az Úrral, hiszen, „ha ő nem építi a házat, hasztalan fárad, ki építi azt”. És épp ezért lehetünk, legyünk bizakodók. Mert Krisztus örömhírének ereje mindig nagyobb volt és marad, mint bármiféle emberi aktivitás vagy lustaság, gyarlóság, hatalomvágy, tehetetlenség, tudatlanság. A „jog biztonsága” helyett számunkra a legfontosabb az élet örömét, lendítő erejét jelentő Jézus Krisztus — aki ugyanaz tegnap, ma és mindörökké.

Új tavasz ébredését éljük, a virágokat le lehet tépdesni, de a tavaszt feltartóztatni — nem lehet...

* * *

Befejezésül engedtessek meg néhány egészen szubjektív gondolat.

Földi életpályánk során az élet mindig születőben van. Új órák, napok és évek, új remények, küzdelem és kitartás, bízó várakozás... és SZERETET, mindig és mindig a szeretet, Isten és az emberek iránt. Ez számomra is a földi útja az örök életre vezető újjászületésnek. Nem akarok, ne akarjunk Madách szavaival felkiáltani: „Csak az a vég! — csak azt tudnám feledni!” Nem csüggedni, nem félni — remélni kell! Mindig, de talán leginkább a naplemente óráiban. Akkor, amikor egyszerre érezzük magunkat erősnek, de nyomorultul szegénynek is. Ha valamikor, hát most kell szívőből fohászokodom: „de profundis — a mélységből kiáltok hozzád, Uram.” Szent Ágoston oly erőt tulajdonított ennek az imádságos kiáltásnak, mely szinte csodákat képes művelni! E fohászokodó kiáltásban Istennel és önmagunkkal folytatunk egyszerre párbeszédet. És ha olykor szívünk mélyén mégis a kétség és aggodás hangja szólalna meg erősebben, akkor jusson eszünkbe Szent János figyelmeztetése: „Ha vádol is szívünk, Isten nagyobb szívünkénél, Ő mindent tud” (1Jn 3,19).

Az Úristentől azt kérem — latin tanáromtól tanultam e pár szót — „Quod vixi tege, quod vivam rege!”, azaz magyarul: „Fedd be Uram, ami mögöttem van, és vezess mindabban, ami még előttem áll!”

Voltak életemben órák és hosszabb időszakok, amikor nem érttem, hogy miért így és nem másképp kellett valaminek történnie. Mintha kilógott volna néhány óra, életszakasz, melyeket valahogy nem tudtam behelyezni saját életembe. Azután elérkezik az ember Isten irgalmából ilyen hosszú élet végére vagy vége felé. A felgyülemelő emlékmozzaikok, sárgák, pirosak, zöldek, barnák és feketék — és ki tudja megmondani, hogy még milyen színűek, lassan-lassan mind-mind szépen egymáshoz simultak. Kezdett kialakulni a teljes kép, és az a teljes bizonyosság, hogy mindennek megvolt az értelme. Ma már világosan látom, hogy a mintegy negyven évvel ezelőtti, rendi közösségbe való visszatérés lehetőségét nem emberi tervezés, hanem az Úristen irányította. Ő vezeti lépteimet a végső cél felé.

„Békesség nektek”

Timothy Radcliffe (1945) angol domonkos szerzetes, 1992 és 2001 között a rend általános előljárója volt. — Részlet a *Miért járunk mi-sére? Az Eucharisztia drá-mája* című könyvéből, amely a közeljövőben jelenik meg a Vigilia kiadásában.

Miután a misében elmondtuk a miatyánkot, a békéért imádkozva készülünk az áldozásra. A katolikus liturgiában az Úrhoz imádkozunk, hogy „adjon békét napjainkban”. „Urunk Jézus Krisztus, te azt mondtad apostolaidnak: Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Ne vétkeinket nézzed, hanem Egyházad hitét, őrizd meg szándékod szerint békében, és add meg teljes egységét. Aki élzs és uralkodol mindörökkön örökké.” Az anglikán egyházban a békecsók a felajánláskor van, Jézus parancsa szerint: „Ha tehát ajándékot akarsz az oltáron felajánlani, és ott eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasza van ellened, hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj ki embertársaddal, aztán térj vissza és ajándld fel ajándékodat” (Mt 5,23sk.). Mindkét tradíció egyformán érvényesnek tűnik. Én itt a katolikus liturgia szerint haladok, mert oly gyönyörűen illeszkedik a János evangéliumnak a Krisztus megjelenéseiről szóló elbeszélései közé.

Békecsók

Mit jelent, hogy Krisztus békéjét ajánljuk egymásnak? Sok embert zavarba hoz, hogy a béke jelét cseréljük egymással. Családtagjaink vagy barátaink talán csókot kapnak, idegeneknek azonban inkább egy bölintás vagy kézfogás jut, hacsak nem különösen vonzóak. Egy évig Párizsban éltem a Vatikáni zsinat két „atyjával”, Yves Congarral és Marie-Dominique Chenu-vel. Nagyon jellemző volt, ahogy ők adtak békecsókot. Congaré igen komoly és kimért mozdulat volt, Chenu viszont szívélyesen átölelt, hátba veregetett és megcibálta a hajamat! A középkorban a békecsók a megbocsátás ünnepélyes pillanata volt, amelyben a társadalmi ellentétek feloldódtak. A közösségben helyreállt a szeretet, mielőtt a szentáldozáshoz járultak. Az egyik legkorábbi prédikálási küldetés, amit a dominikánusokra és ferencesekre bízta, az 1233. évi „Nagy Áhítat” volt. Az észak-olasz városokat ellentétek feszítették szét, néha már-már polgárháborúig fokozódva. A prédikációk csúcspontja az ellenségek közötti békecsók váltása volt.

Kiengesztelődés

A kiengesztelődés legkedvesebb példája a gubbiói emberek és az őket fenyegető farkas megbékélésének legendája. Szent Ferenc így szólt az emberekhez: „»Halljátok testvéreim, Farkas testvér, ki itt áll előttetek, megígérte és szavát adta nékem, hogy békét köt veletek, és nem bántja soha semminemű jószágotokat, ha ti is megígértek, hogy minden szükséges eleséggel ellátjátok, és én kezese leszek, hogy a békeszerződést szigorúan meg fogja tartani.« Erre a nép egyhangúlag megígérte, hogy a farkast élete végéig gondozni fogja. Szent Ferenc mindnyájuk előtt mondta néki: »És te, Farkas testvér, ígéred, hogy a szerződést velünk megtartod, s nem bántod sem az embereket, sem az állatokat, sem egyéb teremtményt?« A farkas letérdepelt, meghajtá fejét, s amint csak tudta, testének, farkának és füleinek mozdulatával jelezte, hogy a szerződés pontját megtartja.”¹

¹Assisi Szent Ferenc és a Fioretti. (Ford. Antal Lukács, Kaposy József.) Szent István Társulat, Budapest, 1980, 273. sk.

Napjaink uralkodó erkölcsé

²Michael Burleigh: *Earthly Powers: The Conflict Between Religion and Politics from the French Revolution to the Great War*. London, 2005, 452.

Krisztus békéjének ajándéka

³*The Asian Journal of Thomas Merton*. New York, 1973, 308.

Az aggodalmaskodás kára

⁴Simon Tugwell: *Reflections on the Beatitudes*. London, 1980, 114.

A keresztények sokszor nem elég hiteles tanúi Krisztus békéjének. A keresztény történelem gyakran telve van agresszióval, türelmetlenséggel, versengéssel és üldözéssel. „Keresztes hadjáratokat” vezettünk más hitek követői ellen, de ugyanígy gyűlölködve üldöztük egymást is. Manapság általában elkerüljük néhány korai keresztény túlzását, nem szoktuk megmérgezni egymás kelyhét, vagy ritkán indítunk orvtámadást ellenfeleink ellen. Azonban mégis elfogadjuk versengésre és erőszakra épülő társadalmunk uralkodó erkölcsét, ha nem is olyan nyíltan, ahogy az első világháború egyik generálisa, aki arra utasította a tábori lelkészt, hogy vasárnap vérszomjas prédikációt mondjon, „és az Újszövetségből semmiféle szöveg nem hangozhat el”.²

Amikor a béke jelét adjuk egymásnak, akkor nem annyira békét teremtünk, mint inkább elfogadjuk Krisztus békéjének ajándékát. Amikor Mahatma Gandhi meghalt, szobájában csak egy kép volt, a feltámadt Krisztus, alatta a felirattal: „Ő a mi békességünk” (Ef 2,14). Ez az a béke, amit a mi civakodásunk nem tud lerombolni. Kezdetben azt mondta Isten: „Legyen világosság”, és világosság lett. Az új teremtés kezdetén Isten szava ezt mondta: „Béke veletek”, és az lett. Rómában az ősi keresztény temetkezési helyeken a feljegyzések tanúsítják, hogy az emberek békében, „*in pace*” haltak meg. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy az egyház tagjaiként haltak meg, azaz Krisztus békéjében, bár ugyanannyit küszködtek, mint mi. Az egyház tagjának lenni azt jelenti, hogy Krisztus békéjében osztozunk, bármilyen zavarodottnak is érezzük magunkat. Thomas Merton írta a *The Asian Journalban* (*Ázsiai útinapló*): „Mi már egyek vagyunk. Azt gondoljuk azonban, hogy nem vagyunk azok. Fel kell fedoznünk eredeti egységünket. Azzá kell lennünk, amik vagyunk.”³

Simon Tugwell domonkos ezért avval érvel, hogy nem kell túlságosan aggódnunk a feszültségek és véleménykülönbségek miatt az egyházban. Ha aggodalmaskodva minden villongásban azonnal káoszt látunk, akkor nem hiszünk Krisztus békét teremtő szavaiban, melyeket nem lehet érvénytelenné tenni. Az aggodalmaskodás nem segít. „A béke, amit keresünk, olyan teljesség, amely nem bennünk létezik, hanem Krisztusban. Mivel azonban a béke Krisztusban van, és mi őbenne, könnyebb elfogadni magunkat olyannak, amilyenek vagyunk, a bűneinkből és a világ nyomorultságából következő összes bajokkal és feszültségekkel együtt. Azaz nem kell szubjektíven békét éreznünk. Ha Krisztusban vagyunk, akkor békében (*in pace*) lehetünk, és így nem nyugtalanodunk, még ha nem érezzük is a békét... A béke akkor kezdődik, ha elfogadjuk a béke hiányát, ahogy ellazítás előtt is el kell fogadni a feszültséget. Ha aggódsz, semmit sem nyersz azzal, hogy erődöt megfeszítve meg akarsz szabadulni a nyugtalanságtól. Ha nyugtalan vagy, legalább ne súlyosbítsd még avval is, hogy nyugtalanokodsz a nyugtalanságod miatt.”⁴

Amikor Párizsban éltem dominikánus növendékként, Père Regamay, a híres művészettörténész, akiről köztudott volt, hogy

Egyek vagyunk Krisztus békéjével

nagyon ingerlékeny, egy nap a társalgóban dühösen fölkiáltott: „Amióta jógázom, NYUGODT vagyok, NYUGODT.”

Amikor Krisztus békéjét adjuk egymásnak, ez többet jelent, mint hogy jóvá tesszük egy ingerült szavunkat. Azt az alapigazságot fogadjuk el, amelyre egységünk épül. Amint fentebb megjegyeztem, a görög „templom” szó, *ekklēsia* annyit jelent, mint összegyülekezés. Összegyűlünk, annak jeleként, hogy elfogadjuk Krisztus elronthatatlan békéjének ajándékát. Elismerjük, hogy nem azért vagyunk itt a templomban, mert jóban vagyunk, élvezzük a baráti légkört, vagy azonos teológiai nézeteket vallunk, hanem azért, mert egyek vagyunk Krisztus békéjében. Miért menjünk templomba? Hogy békecsókot váltsunk idegenekkel. Nem az számít, hogy *érezziük* velük az egységet; a kapott béke számít. Mit is jelent ez?

Az elválasztó falak ledöntése

A tanítványok bezárkóztak a felső szobába „a zsidóktól való félelem miatt”. Jézus hirtelen közöttük terem. Át tud hatolni a falakon és az ajtókon. Ez a képesség hasznos lenne az olyanfajta embernek, mint jómagam, aki rendszeresen elveszíti kulcsait, de nem ez a célja a halálból való feltámadásnak. Természetesen, ahogy az apostolok az utolsó vacsorán, mi sem értjük pontosan Krisztus feltámadt testének mibenlétét. Amikor Páltól valaki megkérdi: „hogyan támadnak fel a halottak? Milyen testben jönnek majd elő?”, így válaszol: „Ostoba!” (1Kor 15,35). A feltámadt Krisztus megjelenésének története azonban jelzik, hogyan lehet legyőzni a kommunió jelenlegi testi korlátait. Ha Jézus áthalad a zárt ajtókon, ez nem azt jelenti, hogy ez a feltámadás lényege, hanem azt, hogy ő az, akiben minden korlát megszűnik. 1989-ben, röviddel a berlini fal bukása előtt, valaki ezt a grafitit írta rá: „Minden korlátnak le kell dőlnie.” A föltámadt Krisztussal minden fal ledőlt. Robert Frost írta: „Létezik valami, ami nem szereti a falat.”⁵ A szeretet az, ami nem szereti a falakat. Az efezusi levélből a Gandhi által idézett rész folytatása: „Mert ő a mi békességünk, aki minket egyesített, és aki ledöntötte az ellenségeség elválasztó falait.”

⁵Robert Frost:
Mending the Wall. In:
*The Poetry of Robert
Frost*. London, 2001, 33.

A gyülekezet egysége

Amikor egy francia domonkos a második világháború után egy családi gyászszertartást végzett, azt látta, hogy a gyülekezet két részre szakadt. A templomhajó egyik oldalán helyezkedtek el azok, akik részt vettek az ellenállásban, a másikon pedig, akik együttműködtek a nácikkal. Ekkor a pap bejelentette, hogy addig nem kezd meg a gyászmisét, amíg békecsókot nem váltanak, fölborítva ezzel mind az anglikán mind a katolikus liturgikus rendet. Ennek a falnak le kellett dőlnie, hogy egyáltalán értelme legyen közösen imádkozniuk halott testvérük feltámadásáért. Az elidegenedéshez ragaszkodni halálos. Ann Lamott szerint ez olyan, mint patkánymérget inni, majd a patkány kimúlását várni.⁶

⁶Anne Lamott:
*Travelling Mercies:
Some thoughts on Faith*.
New York, 1999, 134.

Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy Jézus azért tud áthaladni a falakon, mert a feltámadt test valahogy légiesebb, kevésbé földhözragadt. Át tud bújni a repedéseken. Jézus azonban nem kevésbé testi, mint mi, hanem még sokkal inkább. C. S. Lewis a *The*

⁷C. S. Lewis: *The Great Divorce*. London, 1997, 16.

Kommunikáció és kommunió

⁸Herbert McCabe: *Law, Love and Language*. London, 1968, 68–103.

Krisztus jelenléte

Great Divorce-ban (*A nagy elszakadás*), amely a menny és a pokol parabolája, leírja, hogy a menny sokkal szilárdabb és valóságosabb, mint a mi világunk: „A fény, a fű, a fák nagyon különbözőek voltak. Valami másfajta lényegből voltak alkotva, annyival erősebbek, maradandóbbak, mint a mi országunk dolgai, hogy hozzájuk képest az emberek csak kísértetek voltak.”⁷ Az embereknek valóságossá kell válniuk, hogy a pázsitján sétálhassanak. A tanítványok kísértetnek hitték a feltámadt Krisztust, pedig inkább mi vagyunk, akik kísértetekhez vagyunk hasonlóak.

Minden emberi kommunikáció testünkben indul ki. Aquinói Tamás szerette Arisztotelészt idézni: „Semmi sincs az elménkben, ami előbb nincs az érzékeinkben.” Azért vagyunk kommunióban egymással, mert látjuk, halljuk, érintjük, néha szagoljuk egymást. Herbert McCabe domonkos azt állította, hogy a nyelv nem test-nélküli kommunikáció, mintha tiszta szellemek úgy küldenének üzenetet egymásnak, mint a mobiltelefonok. Annyira belénk ivódott kultúránk test-szellem dualizmusa, hogy könnyen azt hihetjük, hogy testünk gátolja kommunikációnkat, és ha tiszta szellemek lennénk, akkor kölcsönösen tökéletesen megértenénk egymást. McCabe azonban azt mondja, hogy a nyelv elmélyíti a testi kommunikációt.⁸ Mivel beszélünk, jobban kapcsolatban vagyunk egymással. A beszéd, beleértve a csendet is, megerősíti érintésünket. Számunkra, akik még nem támadtunk fel a halálból, az egység valódi, de korlátolt, ahogy láttuk az utolsó vacsorán. Érintésünk kifejezheti, vagy éppen elrejtetheti valódi célunkat, mint Júdás csókja, mikor elárulta Jézust. Arcunkat álarccá tehetjük. Elkötelezzük magunkat, és aztán megszegjük ígéretünket, ahogy Péter. Elpártolunk azoktól, akiket szeretünk, mert félünk, mint a többi tanítvány. János evangéliumában azon az utolsó délutánon a tanítványok bevallották, hogy „nem tudjuk, mit akar vele mondani” (Jn 16,18). A szenvedés meggyöngyíti a közösséget; amikor betegek vagyunk, kapcsolataink többnyire megfogyatkoznak. A halál a közösség végső hiánya.

Az utolsó vacsorán Jézus együtt ült az asztalnál tanítványaival, valódi, de tökéletlen közösségben. Magába fogadta mindazt, amiben a mi kommunikációnk hibás, pusztító vagy hűtlen. Reményt sugározva kezébe vette félelmüket, hűtlenségüket, értetlenségüket, és azt mondta: „Ez az én testem, amelyet értetek adok.” A feltámadt Krisztussal való találkozás azt jelenti, hogy jelen vagyunk annak számára, aki legyőzte a hazugságot, gyávaságot, félreértést, sőt még a halált is. Ő valóban jelen van, sokkal inkább, mint mi egymás számára, testi mivoltában is sokkal inkább jelen van. Az Eucharisztia Jézus „valódi jelenlétének” szentsége. Húsvétvasárnap ő minden hiányon úrrá lett, a távolléten, hallgatáson, félreértésen, hűtlenségen, ami elválaszt minket egymástól és Istentől. Ő valóban Isten megtestesült Igéje, amely minden akadályon áttör. Ezt jelenti számára az, amikor azt mondja: „Békeség nektek.” Számára a feltámadás nem csak azt jelenti, hogy újra él; feltámadása a béke helyévé, találkozásunk helyévé válik.

Győzelem az ellenségeskedés felett

⁹Mark Bostridge:
Feel my Scars. Times
Literary Supplement,
16 June 2006.

¹⁰[www.boobrookes.co.uk/
bernard.htm](http://www.boobrookes.co.uk/bernard.htm)

Az új teremtés gyermekai

A békecsók a győzelem jele mindennel szemben, ami az emberi közösséget fenyegeti. Ezért van az, hogy az első világháború lövészárkainak poklában az emberi kapcsolatok oly fontosak voltak. Santanu Das jegyzi föl, hogy Fenton káplár így ír halott barátja, Jim édesanyjának: „»Végig karomban tartottam, és amikor a lélek eltávozott, kétszer megcsókoltam a homlokán, ott, ahol bizonyára Ön szokta — a homlokán, egyszer az édesanyja nevében, egyszer pedig a magaméban.« A nyugati fronton, ahol kicsi volt a túlélés esélye, ez a bensőségesség kétségtelenül küzdelem volt a halál hatalma ellen, győzelem a halállal szemben.”⁹ Békecsókunk, minden szegénylősségünkkel együtt annak a hitünknek megvallása, hogy Krisztus feltámadt a halálból, és ezért a háborúnak be kell fejeződnie. Gondoljunk 1914 híres karácsonyi fegyverszünetére, amikor az egyszerű német és angol katonák megtagadták a harcot, a senki földjén találkoztak, hogy együtt énekeljenek, ajándékokat cseréljenek, átöleljék egymást, és szeretteik képeit mutogassák egymásnak. Bernard Joseph Brookes őrmester ezt írta naplójába: „Gyönyörű éjszaka volt. Keményen fagyott, és amikor reggel felébredtünk, a földet fehér lepel borította. Igazi karácsony volt, a béke és jóakarát szelleme érintett meg minket, ellentétben az elmúlt hónapok gyűlölködésével és halálos fenyegetésével. Új fényben láttuk a kereszténység jelentőségét, mert csodálatos volt, hogy egy majd kétezer évvel ezelőtt történt esemény ennyire meg tudta változtatni az ellenséges katonák viselkedését.”¹⁰ Sir John French, a brit expedíciós erők parancsnoka természetesen nagyon feldúlt volt: „Azonnal parancsot adtam, hogy ne ismétlődhessen meg ez a viselkedés, és szigorú magyarázatot kértem a helyi parancsnoktól, ami aztán sok nehézséget okozott.” Krisztus számunkra a jövő előrehozatala, országa békéjének megvalósulása. VI. Pál pápa ezt mondta az Egyesült Nemzetek előtt: „Soha többé háborút. Ha testvérek akartok maradni, dobjátok el fegyvereiteket.”

Krisztus békéjét hordozni többet jelent, mint hogy nyitott, széles látókörű liberális emberek vagyunk, akik nem táplálnak haragot senkivel szemben. Nem jelenti azt, hogy nincsenek ellenségeink. Jézus figyelmeztet minket, hogy gyűlölni fognak, mert Krisztus békéje felforgató és nyugtalanító. Annyit jelent, hogy lényünk mélyében újulunk meg. Jézus rálehelte a tanítványokra, és azt mondta: „Vegyétek a Szentlelket. Ha valakinek megbocsátjátok bűneit, meg lesz bocsátva. Ha megtartjátok, meg lesz tartva.” Ez Ádám teremtésére emlékeztet, amikor „az Úr Isten megalkotta az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényé” (Ter 2,7). Mi az új teremtés gyermekei vagyunk. A föltámadt Krisztusban össze vagyunk kötve egymással, egymástól kapjuk identitásunkat. A hit a barátság kezdete, megnyitja szemünket, hogy mindent másképpen lássunk. A remény jeleken keresztül fejeződik ki, és túlmutat azon, amit látunk. A szeretetben fedezzük fel, hogy kik vagyunk másokban.

Benedek pápa 2007 húsvét vigíliájának szentbeszédében Szent Pál szavait magyarázta: „Élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él én-

bennem” (Gal 2,20). „'Énünk' felszabadítása elszigeteltségéből, az, hogy új lényként fedezzük fel magunkat, azt jelenti, hogy Isten tágasságába kerültünk... Az, hogy saját életünket állandóan úgy éljük, hogy folyamatosan haladunk előre ebben a tágasságban: ez a keresztség értelme, keresztény létünk értelme. Ez a húsvéti vigília öröme. A feltámadás nem a múlt eseménye, a feltámadás mindünket megérintett és megragadott. Belekapaszkodunk a feltámadt Úrba, és tudjuk, hogy Ő akkor is szilárdan tart minket, ha kezeink fáradni kezdenek. Megragadjuk a kezét, és így egymás kezét is megfogjuk, és egyetlen lényévé válunk, nemcsak egy élettelen dologgá. »*Én, de már nem én.*«”¹¹

¹¹Vatikáni weboldal.

„Én, de már nem én”

Figyeljük meg, hogy itt olyan feszültség van, amely túlmutat a nyugati és a keleti spiritualitás kísértésein. Az „én”-t nem nyeli el teljesen valamilyen személytelen óceán. Isten mindnyájunknak személyes identitást ad, nevet és történetet. Egyéniségünket nem törli el, mint ahogy a buddhizmus néhány változata állítja az *anata*, a nem-én tanításával.¹² Másrészt nem vagyunk beszorítva a nyugati individualizmus börtönébe, olyan identitással, amely másokkal szemben határoz meg minket, és amely inkább elválaszt, mint egyesít. A Szentháromság életében részesülni, Isten népe tagjának lenni annyit jelent, hogy együnknek sincs egy csupán magunkat tartalmazó identitása, amely hermetikusan elszigetel másoktól. Egy Descartes szerinti ego, amely saját énünk tudatosságán alapszik, csupán illúzió. Krisztusban mi az „én és már nem én” kettősségében élünk, felfedezve, hogy kik vagyunk egymással. Mohsin Hamid írja a *The Reluctant Fundamentalist*-ban (*A kelleetlen fundamentalista*): „Nem mindig lehet visszaállítani énünk védőbástyáit, miután egy személyes kapcsolat lerombolta és áthatolt rajtuk. Bármennyire is próbáljuk, nem tudjuk visszaállítani azt az autonóm sajátmagunkat, akiről korábban azt hittük, hogy mi vagyunk. Valami már kívül esik rajtunk, és valami külső most már bennünk van.”¹³ Ez történik, amikor Krisztusban megkeresztelkedünk.

¹²Lásd Simon Tugwell:
Reflections on Beatitudes, i. m. 97.

¹³Mohsin Hamid:
The Reluctant Fundamentalist.
London, 2008, 197.

A sokféleség egysége

Chrys McVey OP mondta, hogy „Pakisztánban majdnem minden földműves »az én feleségem, az én falum, az én földem, az én gyermekeim, az én bivalyom, sőt az én ellenségem«-ről beszél, amikor elmondja, hogy ő kicsoda. Identitásához hozzá tartozik az, aki különbözik tőle, és gyakran az ellensége.”¹⁴ Stanley Hauerwas idézi a Magányos Csendőrt és hűséges bennszülött amerikai kísérőjét, Tontót, akit 25.000 dühös sziú indián zárt körbe: „Helyzetünk nehéznek látszik, Tonto. Mit gondolsz, mit kellene tennünk?” Tonto válasza: „Mit értesz azon, hogy 'mí', fehér ember?”¹⁵ A keresztények még mindig hajlamosak arra, hogy identitásukat felsőbbrendűségre és kizárásra alapozzák. Római katolikusok, amikor senki sem hallja, néha élvezettel ízelgetik felsőbbrendűségük tudatát a más egyházhoz tartozó keresztényekkel szemben: „mi, az eredeti hit követői”. Más keresztények célzásokat tesznek, hogy Róma még mindig „Babilon szajhája”, vagy legalábbis megvergetik saját vállukat, hogy megszabadultak a Vatikán zsarnokságától. A hajótörött walesi ember a szigeten állítólag két kápolnát épít. „Ez az, amelyikbe járok, és ez az, amelyikbe nem

¹⁴Nem publikált előadás.

¹⁵Rupert Shortt:
God's Advocates: Christian Thinkers in Conversation.
London, 2005, 187.

**A másik ember
nem akadály**

járok.” Az egyházak természetesen különbözőek maradnak, de Krisztus békecsókja, amelyet a keresztények egymással váltanak, megszüntet minden olyan identitást, amely egymás ellen irányul.

James Alison ékesszólóan fejt ki ezt: „Meglepő szemléletmódváltásra hívtak meg minket, hogy megismerjük azt a nagylelkűséget, amely kivezet minket beszűkült önazonosságunkból, a csak magunkra-figyelésből, amely védekezik más emberektől és csoportoktól. A nagylelkűséget, amely olyan identitást ígér, amely csak annyiban az enyém, amennyiben másvalaki adja nekem. Más szavakkal, kezdek rájönni arra, hogy a másik ember nem áll utamban, hogy megtaláljam magam, hanem ő az, aki lehetővé teszi magamra találásomat. Ezért a kiengesztelődés nem másodrendű jutalom, amikor elfogadtam, hogy nem azzá leszek, akivé akartam. Sőt, ez az egyetlen lehetőség, hogy több legyek, vagy egyáltalán több akarjak lenni, mint amit valaha is el tudtam képzelni.”

Első pillanatban ez ijesztő. A félelem bezárja az ajtót, de az angyalok azt mondják: „Ne félj.”

Mi ez a zörgetés?

Mi ez a zörgetés a kapun éjjel?

Valaki, aki ártani akar nekünk.

Nem, nem, ez három különös angyal.

Engedd be, engedd be őket.¹⁶

¹⁶D. H. Lawrence:
*The song of a man who has
come through.* In: *Poems.*
London, 1986, 72.

Könnyebb egy kiváltságos identitáshoz ragaszkodni, azáltal tudva, ki vagyok, hogy nem „egy vagyok közülük”. Veszélyes, ha hagyom, hogy a szoros határok elmosódjanak, személyes vagy társadalmi otthonos biztonságom megszűnjön. Valójában ehhez meg kell halnom. Meg kell halnom annak a kicsi személynek számára, az én *pusilla animám*, pici lelkem számára, és nagy lelkűvé kell válnom, vagy ahogy a hinduk mondanák, Mahatma. „Még nem nyilvánvaló, hogy mik leszünk. Azt tudjuk, hogy ha megjelenik, hozzá leszünk hasonlók, mert látni fogjuk, amint van” (1Jn 3,2).

Nyitottság

„Többé már nem én vagyok.” Ez nem jelenti azt, hogy fel kell oldódnunk a megkülönböztetés nélküli emberiség anonim, meleg közegében. Ragaszkodom a saját és közösségem történelméhez, ahhoz, amiben hiszek, és amiről meg vagyok győződve. Örülök, hogy egyházam, rendem, családom, nemzetem tagja lehetek. Ezek azonban csak olyan mértékben keresztény identitások, amennyiben mások felé átjárót jelentenek a hegyeken át, hidakat a völgyeken keresztül, és nem barikádokat a kizárásukra. Én például római katolikus vagyok, és ez sajátos katolikus utat mutat arra, hogy mindenkinek nyitott legyek. Ez különböztet meg másoktól, mert nyitott vagyok a mindenség felé. Minden keresztény felekezet próbaköve az, hogy mennyire nyitott sajátos módon minden iránt, Isten barátsága iránt.

Pierre Claverie, Oran domonkos püspöke, akit meggyilkoltak, mert szembeszállt a terrorizmussal, mondta gyakran: „Nincs még

szavunk a párbeszédre.” Nincs még megfelelő szavunk, hogy Krisztus békéjéről beszéljünk. Ugyanakkor azonban türelmesek vagyunk egymással. Egy muszlim imám, amikor meglátogatta Pierre-t, azt mondta neki, haza kell mennie, hogy elmondhassa imádságait. Pierre marasztalta, hogy maradjon a püspök házában imádkozni. „Megtisztelsz engem, hogy az én házamban imádkozol.” Így egy nagyobb tágasságba lépünk, Isten hatalmas terébe, akinek könyörületét el sem tudjuk képzelni. A Talmud beszéli el, hogy amikor az egyiptomiak elmerültek a Vörös tengerben, Mózes és Mirjam énekeltek és táncoltak, és az angyalok is himnuszokat akartak énekelni, azonban az Egyetlen Szent, áldott legyen ő, azt mondta: „Kezem munkái fuldognak a tengerbe, és ti himnuszokat énekeltek?”¹⁷

¹⁷Isidore Epstein (ed.):
Babylonian Talmud.
London, 1938,
Megillah 10b.

Együttérés

Jézus megjelenik a tanítványoknak a bezárt szobában, és megszabadítja őket félelmük rabságából. Valamilyen megrázó élmény miniket is megszabadíthat, új módon mutatva meg, hogy kik vagyunk. Margaret Ormond domonkos nővér, a Nemzetközi Domonkos Nővérek koordinátora leírta, hogyan nyílt ki a szeme, amikor San Salvador külterületén meglátogatta a szemételepen élőket. Rájött arra, hogy már nem csak amerikai: „Én már nem vagyok én.” — „Amikor megláttam a szemételepet, ahol emberek éltek, szemem megtelt könnyel. Megpróbáltam elrejtetni könnyeimet, és visszatartottam lélegzetemet, hogy ne hívjam fel magamra a figyelmet. Egy kislány azonban, aki talán hat éves lehetett, meglátta, hogy sírok. Felém fordult, kezével jelezte, hogy hajoljak le, hogy megérinthessem, és letörölte könnyeimet. Együttérése olyan volt, hogy ez megváltoztatott engem, mert mostantól tudtam, hogy ki kell lépnem a magam kis köréből. Ő volt az, aki fölfedeztette velem nemzetközi hivatásomat.”¹⁸

¹⁸*International Dominican Information*,
May 2007, 452, 123.

Ezt a ráébredést nem annyira az okozta, amit Margaret látott, hanem az, ahogy őt látták. Már nem megfigyelő volt, hanem olyan valaki, akit együttéréssel figyelnek

Önmagunk elfogadása

A tanítványok bezárkóztak egy kis helyiségbe, „mert féltek a zsidóktól”. Ám ők maguk is zsidók voltak. Ha másokban nem szeretünk valamit vagy félünk tőlük, vagy nem tudunk nekik megbocsátani, akkor gyakran valahogy a mi saját lényünk jelentkezik, amellyel nem merünk szembenézni. Akik homofóbiájukat hangoztatják, azok leggyakrabban azok, akik saját homoszexuális hajlamuktól félnek. Könnyebb másvalakiben gyűlölni azokat a bennem lévő jelenségeket, amelyeket nem merek túl közlelőleg megvizsgálni. Amikor lelkigyakorlatot tartottam papoknak Ausztrália északkeleti egyházmegyéiben, állandóan megzavart egy kookaburra, egy ausztráliai egzotikus madár, amely kopogott az ablakon. A saját tükröképét támadta meg az üvegen. Dylan Thomas azt mondta, alkoholista az, akit nem szeretünk, azonban ugyanannyit iszik, mint mi. Így amikor békecsókot adunk egymásnak, akkor szeretettel kell magamra tekinteni minden bonyolultságommal együtt, az erkölcsi és intellektuális feszültségekkel együtt, amelyek különböző irányokba vonzanak, a vágyakkal együtt, amelyek elbizonytalanítanak, a törekvéseimmel együtt, amelyeket so-

hasem volt alkalmam végrehajtani. Békében kell lennem ezekkel a komplexitásokkal, föl nem oldott feszültségekkel, ellentmondásokkal, mert ezek mozgatnak és serkentenek növekedésre, folyvást keresve és tépelődve, a mennyek kapuján zörgetve, megértést keresve.

Az emberi szív problémái

William Faulkner mondta, amikor átvette a Nobel-díjat Stockholmban a City Hallban 1950. december 10-én: „A mostani idők tragédiája az az általános fizikai félelem, amely olyan hosszú idő óta fennáll, hogy már el tudjuk viselni. A lélek problémái már nem is léteznek. Csak egy kérdés van: Mikor fognak felrobbantani? Ezért a mai fiatal írók elfelejtették az emberi szív olyan problémáit, amelyekben saját magukkal van konfliktusban. Azonban csak ebből lehet jó művet írni, mert csak erről érdemes írni, és ez minden gyötrelmet és izzadságot megér.”¹⁹ Ezek az erkölcsi, spirituális, intellektuális és politikai konfliktusok visznek előre és vezetnek tévútra. Elmélkedjünk saját belső feszültségeinken és békétlenségeinken, hogy megoszthassuk Krisztus békéjét egymással. Nem baj, hogy lelkünk megosztott! Havannában, 2007 áprilisában láttam egy graffitit, amely Fidel Castrot idézte: „Que somos y que seremos si no tenemos una sola historia, una sola idea y un sola voluntad para todos los tiempos.” („Mik vagyunk és mik leszünk, ha soha sincs egységes történelmünk, egységes ideánk, egységes akaratunk?”) A válasz az, hogy ha lenne, akkor unalmasak lennénk!

¹⁹nobelprize.org/nobel_pri
zes/literature/laureates/19
49/faulkner-speech.html

Belső megosztottságunk

James Shapiro azt állítja, hogy Shakespeare csak 1599-ben kezdte nagy drámáit megírni. Művei már nem emberek közti viszályokról szóltak. A feszültségek hőseinek belsejében feszültek. Hamlettől kezdve olyanok, akik saját magukkal voltak ellentétben. „Végül megtalálta az utat a tragédia felé, ez vezette Oteló és Macbeth megosztott lelkéhez.”²⁰ Egyetlen művész vagy író sem látszik életszerűnek, ha nem törekszik arra, hogy legalább két ellentétes meggyőződés szintézisét megtalálja. Orhan Pamuk a *Neven Piros* című regényében egy híres, tizenhatodik századi Isztambulban élő művész mondja: „Semmi sem fajtiszta... A könyvművészetben, amikor egy mestermű készül, amikor egy csodálatos kép láttán könnyezni kezdek és megborzong a hátam, biztos vagyok a következőben: két különböző, eddig soha egymással nem összehozott stílus fonódott itt össze, hogy valami új és csodálatos keletkezzék.”²¹ Ha megbékélünk saját megosztott lelkünkkel, ellentétes indítékainkkal, és el tudjuk fogadni, hogy ez annak része, amik vagyunk, akkor sokkal könnyebben megtaláljuk másokkal Krisztus békéjét, és nem zavarnak a különbségek.

²⁰James Shapiro:
1599: *A Year in the Life of
William Shakespeare*.
London, 2005, 338.

²¹Orhan Pamuk:
My Name is Red.
London, 2001, 194.
(Magyarul: *A neven Piros*.
Ford. Tasnádi Edit.
Ulpius-ház,
Budapest, 2007.)

Legmélyebb bensőnkben Krisztus lélegzik

Amikor Jézus rálehel a Szentlelket tanítványaira, akkor identitását még mélyebben érinti. „Már nem én élek, hanem Krisztus él bennem.” Legmélyebb bensőnkben Krisztus lélegzik. Gabriel Josipovici szerint Isten Mózesnek kinyilvánított neve, *ehyeh asher ehveh*, olyan közel van a tiszta lehelethez, amennyire csak lehet artikuláció, tagolás nélkül... Megismételt 'h' és 'sh' hangjaival az ő lehelete minden szónál és cselekedetnél csendesebb, élő lehelet, amely nem igyekszik előre, és mégsem marad nyugalomban, és közben mind a

²²Gabriel Josipovici:
*The Book of God:
A Response to the Bible.*
New Haven, CT, 1988, 74.

**„Íme, belül voltál,
én pedig kívül és kint
kerestelek”**

²³Richard Rohr
mutatott rá erre.

²⁴*Vallomások.*
(Ford. Városi István.)
Gondolat, Budapest,
1982, X. könyv,
X. fejezet, 38.

²⁵Simon Tugwell:
*Reflections on the
Beatitudes*, i. m. 96.

**Elmélyülés
és kitárulkozás**

szót, mind a világot magába foglalja.”²² Így ahányszor csak lélegzünk, Isten nevét mondjuk ki.²³ Az első, amit egy gyerek születése után tesz, a lélegzés, azaz Isten nevének kimondása. Ez a legmélyebb és legbensőbb cselekedet, amit teszünk. Identitásom legmélye jelenléttem a feltámadt Krisztus számára, aki bennem lélegzik.

Akkor ismerem meg magam, ha magamba tekintek, „mélyebben, mint a vérem” — ahogy a Korán írja —, amely létezésemnek alapja. Sziénai Szent Katalin sürget minket, hogy lépjünk be az ön-megismerés cellájába. Ez nem narcisztikus befelé fordulás, hanem önmagunknak mint szeretett és létben tartott lénynek tudatosítása. Nem látjuk Istent, mert olyan közel van. Amikor úgy látszik, hogy Isten távol van, akkor lehet, hogy ez azért van, mert messze kerültünk saját magunktól, és nem figyelünk lényünk legbelsejére. Eltávolodtunk saját jelenlétünkől, mondja Szent Ágoston: „Éppen olyan régi, mint örökkön új Szépség: s későn gyulladt fel szereteted bennem. Íme, belül voltál, én pedig kívül és kint kerestelek. Hívtál, kiáltottál és összetörted süketségemet. Felcsillámlottál, sugarad rám özönlött, messze elűzted vakságomat is.”²⁴ A felszentelésem idején lelki szárazságot éltem át. Nem kételkedtem Isten létezésében, de a vallást unalmasnak találtam. Ez akkor szűnt meg, amikor csendben ültem a Getszemáni kertben. Nem annyira arról volt szó, hogy újra észrevettem, valaki más is jelen van, akit korábban nem vettem észre. Inkább kapcsolatot találtam bensőm olyan mélységével, ahol Isten mindig jelen van. Simon Tugwell mondta: „A bennünk lakó Isten ad igazi bensőségeséget, ami valóban a mienk, de nem csak a mienk.”²⁵

„Béke nektek.” Ha elfogadjuk ezt a békét, akkor készek vagyunk odamenni egy idegenhez, mert benne felfedezzük Istent. Ki kell nyílnunk azok felé, akik legkevésbé sem olyanok, mint mi, idegenek és ismeretlenek, és fel kell fedoznunk, hogy mi kik vagyunk velük. Befelé tartó utazást kell tennünk magunkba, létünk magjához, ahol megtaláljuk Istent is. Ahhoz, hogy megismerjem magam, meg kell tudnom, hogy ki vagyok én az idegennel, és így kell fölfedeznem lényem mélyét. Egyaránt kell kifelé és befelé fordulnom. Ezt a kétirányú mozgást mutatja Jézus parancsa, hogy „Szeresd Uradat, Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből, felebarátodat pedig, mint saját magadat” (Lk 10,27). Istent a felebarátunkban szeretjük, különben szeretetünk introvertált és narcisztikus lesz, önmagunk tétova és engedékeny ápolgatása. Istent azonban létünk legbelsejében szeretjük, mert különben gyökértelenek leszünk, mindenkinek mindene, de magunknak semmi. Akkor vagyunk leginkább magunk, ha túlmutatunk magunkon, saját magunk határain túlra, ugyanakkor azonban befelé is fordulunk, magányos személyünkél mélyebbre hatolva.

Lukács József fordítása

A vallásos fordulat Pascal életében

ROMANO GUARDINI

Az Emlékeztető (részletek)

II.

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Romano Guardini: *Christliches Bewußtsein*. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München, 1962, 17–39.

Életstádiumok

Søren Kierkegaard óta szoktunk hozzá az „életút stádiumainak” gondolatához. Eszerint az ember létezése egy rend alapján zajlik, amely rangsorban álló fokozatokra épül. Egy élet aszerint nyeri el értelmét, hogy milyen teljesen és tisztán valósítja meg ezt a rendet. Ez pedig nem úgy történik, hogy egyszerűen csak tovább- és felnövekszik, hanem hogy elhatározza magát és kockáztat. A rendet voltaképp a létsíkok adják meg. Egy és ugyanaz az ember az, akinek ezek alapján léteznie kell, azonban a mélyből a magasságba nem lehet eljutni pusztán előrenyomulással. Ő nem magától nő át egyikből a másikba, ez csak akkor volna lehetséges, ha a létsíkok egymástól pusztán kvantitatíve különböznének — ezzel szemben a különbség kvalitatív, és az ember a felsőbbrendűt, a mássá-létben a felsőbbet csak azáltal nyeri el, ha határoz és kockáztat. Tehát nem közeledés és átlépés, hanem válsztás és ugrás. Az ember a maga pillanatnyi, így vagy úgy meghatározott létszintjére úgy jut el, mint egy peremre. At kell, hogy élje azt. Először homályosan, aztán egyre világosabban és sürgetőbben, hogy létezik valami magasabb — végül rájön, hogy (újabb) döntés előtt áll, ha ugyan vállalja ennek kockázatát. És nemcsak úgy, hogy ez a magasabb „itt van”, megfigyelhetően a szemünk elé tárul, hanem valódi feladatként jelenik meg előtte, láthatóan és értékelhetően, ha valóban bátorsága van hozzá. Amennyire futja a bátorsága, annyi adatik meg neki. Közvetlenül átéli egy lelkesítő eszmeiség vonzását, a világhoz tartozás érzetét, a szépség általi érintettség szemlélését és teremtésének élményét. Ekkor tudatosodik benne, hogy mit jelent „személy”-nek lenni, a személy magányossága, a felelősségérzete, a komolysága, és hogy valami más, magasabb rendű, mint a többi közvetlen élet- és kulturális viszony. Ezáltal elér az eddigi létszint „peremére”; kitalálja az újat, és tudatosul benne, hogy mit igényel tőle. Hogy a kihívásnak eleget tegyen, a jelenlegi szintet el kell hagynia, és a másikra át kell „ugrania”. Ugrani, mert az előző álláspontja semmi biztosítékot nem kínál arra nézve, hogy az újon megvetheti a lábát, mert ez amannál magasabb rendű, jellegét tekintve, és ezért „más”. Így tehát kockáztatnia kell. Az egyik és a másik (következő) szint között szakadék, sötétség van. Az embernek az elhatározás komolyságával kell önmagát elszánnia, önmagát önmagából kiemelnie és át, túlra vetnie. Azután megveti a lábát, és képes magasabbrendűen létezni; megnyílik szá-

mára egy új kilátás, és képes lesz magasabbra tekinteni; új értéktudata ébred, képes nagyobb értékek felismerésére és képes a szerepre. Ily módon tagozódik egy igazán élő ember ittléte, egzisztenciális síkok és kockázatok szerint, amelyek bárki előtt ott állnak. „Stádiumok” szerint, amelyek mind magukban hordják sajátos értékeiket, sajátos feladatokat adnak, és amelyeken megvalósulnak az egyes, konkrét emberekre szabott lehetőségek.

Szintek és „ugrások”

Ez a gondolat nem veszélytelen. Az élet megtervezéséhez vezethet; különösen, ha nagyon kiszámítjuk a szintek és ezáltal az „ugrások” meghatározott sorrendjét. Ahogyan minden támaszkereséstől, úgy ezektől is meg kell őrződnie az élet eleveenségének, hiszen abban minden szabály csak a követhetetlen, levezethetetlen egyszerűségeken belül érvényes. Egyébként könnyen elfelejtjük, hogy az élet kontinuitása is adva van; ez a feledés a létet kettéhasítással fenyegeti. Mégis sok igazság van benne, és vannak emberek, akiknek ez adja az élet meghatározó jellegét. Közéjük tartozik Pascal. Az „Emlékeztető” ad hírt a legmagasabb rendű létszint felvillanásáról az ő életében, és annak a döntő ugrásnak a véghezviteléről, amelynek köszönheti ennek elnyerését.

III.

Pascal Párizsban

(...) A szellemi erő kifejtések olyannyira megviselték (Pascal) egészségi állapotát, hogy 1647-től, azaz 24 éves korától képtelenné vált a rendszeres szellemi munkára. A vágy, hogy jobb orvosokat találjon, és hogy ugyanakkor a kor szellemi életének középpontja közelében lehessen, Párizsba vezette, ahová húga, Jaqueline kísérte el. Ott teremtetett jelentős kapcsolatokat a Port Royallal, a janzenista vallási mozgalom centrumával. Ezzel egyidejűleg a legfényesebb társasági körökkel is kapcsolatba került. Ismeretséget kötött a találékony de Méré lovaggal, a realitásérzékkel és kitűnő elmével megáldott világfival, a kor eleganciájának virtuózával. Ez hasznos is volt, mert megkedveltette a fiatal Pascallal a nagy emberismerőt és -boncolgatót, Michel Montaigne-t. Az esszéi — Epiktétosz kézikönyvecskéje mellett — mostantól mindvégig meghatározó jelentőségűek lesznek számára. Azonkívül találkozott a fiatal, szabadlelkű von Roannez herceggel, vele és nővérével is hamarosan szoros barátságot kötött.

Emberképének alakulása

Ezzel a körrel érintkezve, főleg a herceg házában, eszmélt rá arra a matematikus, hogy voltaképpen mi „az ember”. Az ember mint sajátos valóság, a matematikától és fizikától való különbözőségében. Mint sajátos világ, amelyet különleges értékei töltenek meg, amely értékek az „honnête homme” kánonjában, a magasan képzett, az élet minden teljességére nyitott, ítélőképes és jóakarátú emberben testesednek meg.

Pascal szeme rányílt arra, mennyire másképpen történnek az emberi dolgok a fizikai természetűekhez képest, hogyan alakulnak ki és mennek végbe az emberi cselekvések és ezek láncolata; milyen

strukturális felépítésben képződik az emberi lét stb. Meglátta ebből a másfajta valóságból feltörő problémákat; felismerte, hogy ahhoz, hogy ezekkel számot vessen, nem lesznek megfelelőek a matematikai és természettudományos módszerek, ezért megalkotta magának a szükséges fogalmakat és módszereket — mindenütt felhasználva azt, amit Montaigne előkészített.

Az ember mint sajátos kutatási feladat

Ez azonban annyit jelent: gondolkodása elérte a valóság egy újabb minőségének szintjét. Amikor az ember Pascal matematikai és a fizikai-technikai dolgozatairól áttér például a „Pensées” első részére, akkor elámul ennek az „ugrásnak” a tisztaságától és az erejétől. Egy zseniális matematikus és természettudós áll előttünk, akit huszonegynéhány évesen igencsak fenyegethetne az a kísértés, hogy a benne dolgozó ismereteket abszolutizálja és mindent a mértan és fizika kategóriái alá vessen. Ő viszont, aki bár valóban képes lett volna arra, hogy létrehozzon egy „homme-machine”-t, egyetlen pillanatra sem került abba a veszélybe, amely pedig magas rangú kutatókat is rossz útra vitt, nevezetesen, hogy az egész valóságot egyetlen szenvedélyesen megragadott részizgagság alá rendelje. Pascal az emberben egy új valóságot látott meg; felismerte, hogy merőben más, mint bármi a testek világából; és miközben a matematika és a fizika továbbra is ugyanolyan közel maradt hozzá, mint korábban volt, olyannyira, hogy továbbra is nagy jelentőségű munkát végzett e téren — és itt emlékeztetnék a végtelen- és valószínűségi számítás körében végzett vizsgálódásaira —, ugyanakkor az embert tökéletes tisztánlátással sajátos kutatási feladatként fogta föl; felismerte a hozzá rendelhető alapfogalmakat, megalkotott magának egy, a konkrét emberi létezés problémáira szabott módszert, melynek teljes jelentőségét csak az újkori strukturális- és réteggkutató pszichológiai tevékenység során ismerték fel — hiszen a döntő pontokon még ezeket is meghaladta, mivel ő átfogóbb emberképpel dolgozott. (...)

Az az idő, amíg Pascal „en homme du monde” módjára élt, nem tarthatott túl sokáig. Léte egy újként látott valóság keltette krízisbe jutott, egy vallási, igazi keresztény krízisbe.

A vallás szerepe

A vallás már korábban belépett a család életébe. Pascal apja egy baleset következtében, ami hosszabb visszavonulásra ítélte, kapcsolatba került egy épphogy felébredő vallásos mozgalommal: a korai janzenizmusról van szó, amely a kegyelem elsődlegességének (primátusának) tanát túlzottan feszes következetességgel igyekezett keresztülvinni. Ez Jaqueline-t annyira megragadta, hogy néhány évvel később belépett a már említett Port-Royal apátságba. Pascalt is megérintette ez, de ez az első „megtérés” még nem hatolt el a lelke legmélyéig. A természettudomány az újonnan feltárult „világgal” egyelőre túl erősnek bizonyult. Egy levele, amelyet apja halála után a testvérének írt, és amelyben az eseményt a hit szempontjából vizsgálja meg, egy hosszú értekezés formájában, sajátos módon hűvös; matematikai írásainak nyelvezete személyesebben hat, mint az, amit itt az őt oly közelről érintő alkalommal mond.

**A krízis felívelése
és feloldódása**

Azonban mindez továbbdolgozik benne. Nyugtalaná válik. A valóságok, amelyeket lát, az értékek, amelyeket ismer, a feladatok, amelyeket a megismert tények felállítottak számára, mind megkérdőjeleződnek. Érti, hogy létezik valami magasabb rendű. Úgy érezte, hogy az isteninek vonzásába került. Ez azonban nem elég érthető, nem elég valóságos ahhoz, hogy ezt a valóságot oly nagyon igénylő szellemet a többi valóság fölé emelje.

A küzdelem nehéz ideje kezdődött számára; gyötrellemmel teli, mert ami az érvényre jutását sürgeti, még sötét és érthetetlen. Ez a lelkiállapot mindig egyre mélyebb és egyúttal egyre nehezebb is lesz. A betegség is nagyon nyomasztja. Abból az időből származik talán az áhítatos imádság „hogy Istentől a betegségek helyes használatát kikönyörögjük (elnyerjük ennek kegyelmét)”.

A krízis elérkezik utolsó felíveléséhez és egszersmind fel is oldódik az 1654. november 23-i estjének eseményében. Ebben Isten a valóságok valóságaként mutatkozott meg Pascal előtt, úgy egyúttal, hogy érthetővé vált számára, ki az élő Isten — szemben az emberrel és a természettel. Ez az esemény fogalmazódik meg a „Memorial”-ban.

Pascal számára ebben a tapasztalatban egy újabb létszint vált megragadhatóvá, amelyet most szándékosan nem pusztán vallásinak, hanem kereszténynek nevezünk; egy új valóság, Isten által megalapozott szint ez, ahogy Ő Krisztusban a kinyilatkoztatás által előlép, megjelenik. A kihívás világossá válik számára, ami abban van, hogy kicsoda az Isten, és amely Istennek ezekből az igéiből, szavaiból szól hozzá, szólította meg őt; és ő megteszi a lépést, hogy ennek a sajátosan komoly kihívásnak megfeleljen.

Pascal most 31 éves, és áhítatos odaadással kezdi azt az életet, amely őt az egyik legnagyobb kereszténnyé tette.

Gondolkodása ismét egy újabb valóság előtt áll. (...)

Ebben áll, a minőségi megkülönböztetés pontosságában, amely azonban egy erőteljes teljességre törekvéssel fonódott össze, a szellemi ív végtelenségében, amelynek tartalmát azonban egyértelmű tisztánlátással tagolta, (tehát mindebben áll) Pascal gondolkodásának nagysága és különleges volta. (...)

IV.

Mémemorial

Pascal elhunyt után megtaláltak valamit, amiről a következő beszámoló ad hírt: „Néhány nappal Pascal úr halála után a ház egyik szolgálója véletlenül észrevette, hogy a méltóságos elhunyt ruhabélése rejt valamit magában, ami vastagabbnak tűnt, mint a többi rész. Kibontotta azt a helyet, hogy lássa, mi lehet az, és egy kicsi pergament talált összehajtogatva, Pascal kézírásával, és a pergamenben ugyanazzal a kézírással egy papírt. Ez amannak a hű másolata volt. Mindkét darabot nyomban át is adták Périer-nének, a nővérének. Ő néhány közeli barátnak betekintést engedett ezekbe. Valamennyien megegyeztek abban, hogy ez az oly alapossággal és különös

„A kegyelem
1654. évében...”

gonddal megformált betűkkel rótt pergamen, az emlékirat egy fajtáját jelenti, amit ő nagyon gondosan őrzött, hogy mindig ébren emlékezzék valamire, amit minden időben szeme és lelke előtt akart tudni, ezért vette nyolc éven át a fáradságot, hogy bevarrja és kivegye, valahányszor új ruhát varratott.”

A lap felső része egy sugaraktól körülvelt keresztet mutat. Alatta a következők:

„A kegyelem 1654. évében
november 23-a, hétfő, Szent Kelemen pápa és vértanú
és a martirologium más mártírjainak napja
Szent Khrizogonusz vértanú és mások ünnepének vigíliája
Körülbelül este fél tizenegyedtől egész körülbelül hajnali fél négyig,
Tűz.

Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene,
nem a filozófusoké és a tanultaké.
Bizonyosság, bizonyosság, érzélem, öröm, béke.
Jézus Krisztus Istene.

Deum meum et Deum vestrum.

A te Istened az én Istenem lesz.

Feledni a világot és mindent Istenen kívül.

Csak az Evangélium tanította utak vezetnek hozzá.

Az emberi lélek nagysága.

»Igazságos Atyám! A Világ nem ismert Téged

de én megismertelek téged.«

Öröm, öröm, öröm, örömkönnyek.

Elszakadtam tőle.

Dereliquerunt me fontem aquae vivae.

»Istenem, elhagysz-e engem?«

Bár ne szakadnék el tőle mindörökre.

»Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent,

és akit elküldtél, Jézus Krisztust.«

Jézus Krisztus.

Elszakadtam tőle, menekültem előle, megtagadtam, megfeszítettem.

Bár ne szakadnék el tőle soha.

Ő csupán az Evangélium tanította utakon haladva őrizhető meg.

Teljes és szelíd lemondás.

Feltétlen engedelmesség Jézus Krisztusnak és lelki vezetőmnek.

Végzetlen öröm egyetlen kinnal telt napért a földön.

Non obliviscar sermones tuos. Amen.”

V.

Egy esemény
dokumentuma

Ez a szó szoros értelmében vett történet dokumentuma. Egy eseményt tanúsít, amely választóvonalat képez az előtte valók és az utána következők között. Szó sincs itt valami lebegő érzésről, sem derengő sejtelemről, vagy pusztán elméleti, elvont felismerésről,

amely bármikor bekövetkezhetett volna, hanem megkülönböztetésről és döntésről, amely elé egy történet állít. És amelyből történet támad: ennek a konkrét embernek belső keresztény története, azáltal, hogy az eddig átélteket a tetőpontra juttatja, és egy új kezdetet indít el. Ezáltal annak az eseménynek az analógiája villant fel az egyéni életben, amely az emberiség történetét az Úr születése előtti és utáni részekre osztotta.

Pontos datálás

A szöveg tehát pontos datálással kezdődik. „1654. november 23-a, hétfő...” Csakhogy a keresztény lét történetéről van itt szó, ezért a datálás, amely itt következik szent, az ember azt is mondhatná, hieratikus datálás: „A kegyelem 1654. évében...” A nap azonban a *Martyrológium*, azaz a Szentek liturgikus naptárának kultikus rendje szerint is meg lesz jelölve: „Szent Kelemen pápa és vértanú és a martirológium más mártírjainak napja, Szent Khrizogonusz vértanú és mások ünnepének vigíliája.”

Az órát is megadja, nem pusztán egy egzakt megfigyelő alaposágával, hanem mint olyan valaki, aki ismeri ennek a belső tapasztalatnak a kivételes értékét, és aggodalommal igyekszik megőrizni azt: „Körülbelül este fél tizenegyől egész körülbelül hajnali fél négyig.”

Aztán odahajított szavak, rövid mondatok, a Szentírásból vett töredékek sora következik, valamennyit áthatja a remegés az óriási élmény okozta megrendüléstől.

Az első sor egyetlen szóból áll, ami középen található: „Tűz.”

Utána: „Bizonyosság, bizonyosság, érzelem, öröm, béke.” És még egyszer néhány sorral lejjebb: „Öröm, öröm, öröm, örömkönnyek.”

Pascal „tűzben állt”

Valami hatalmas dolog történt itt. Pascal tűzben állt. Ezt a szót nem képletesen kell értenünk. Amikor a vallási tapasztalatban részesítettek belső „fényről”, belső „parázsról” beszélnek, akkor nem metaforikusan beszélnek, hanem valódi fénysugarakról, valódi égésről. Természetesen máshonnan erednek ezek, mint a test vagy az emberi lélek. Ez a szellemről való tapasztalat, pontosabban Isten Szentlelkéről, a pneumáról. Ezért születik meg egy ragyogó megbizonyosodás, a dicsőségtől való megragadottság, az élet egyértelművé válása, amely az embert egy új szintre emeli. (...)

Hallottuk, ki volt az, aki itt ekképpen ír: fizikus, matematikus, mérnök, pszichológus, a konkrétan-emberit vizsgáló legilletékesebb filozófus. Mi tette őt ily dadogóvá?

Bizonyosság és öröm

„Bizonyosság, bizonyosság, érzelem, öröm, béke.” Ezekkel tehát korábban nem rendelkezett. Vágyódott rájuk, de nem volt része bennük. Fogalmakban gondolkodott Istenről, de nem jutott el semmi valósághoz. Ő maga tett erőfeszítéseket, de nem talált semmi vizsgálatra — most viszont ott állt Isten valósága előtt.

Ez világító, izzó. Teljes bizonyosságot, beteljesült békét hoz, és örömet, amely független az ittlét körülményeitől.

Pascal, aki minden ismeretet tapasztalatra akart építeni, arra a megbizonyosodásra, amely csak akkor lehetséges, ha az ember a valóság előtt áll; aki a természet valóságát a kísérlet és a számolás

által, az ember valóságát a megfigyelés és az elemzés által fogta fel — most ott áll az élő Isten valósága előtt. Ettől kezdve a vallás terén is azzal a szavahihetőséggel beszélhet, ahogyan tette fizikusként vagy pszichológusként. Nem mindig, főleg akkor nem, amikor a polémia ördöge uralkodik el rajta, akkor azonban igen, amikor abból kiindulva beszél, ami van.

Most térjünk rá a tulajdonképpenire, a szokatlan mondatokra:

„Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene,
nem a filozófusoké és a tanultaké.

Bizonyosság, bizonyosság, érzelem, öröm, béke.

Jézus Krisztus Istene.”

Mit jelent ez?

A vallás és a filozófusok Isten

Az embernek teljes lelkével kell a megismerés munkájában részt vennie, szerencsétlennek kell éreznie magát, ha egy filozófiai fogalmat nem ért, és boldognak, amikor egyet is felfog. Fel kell mérnünk, mit is jelentenek ezek a szavak, amelyeket Pascal használ. Ma általánosan megszokott dolog hangsúlyozni, hogy Isten, a keresztény élet Istene más, mint a filozófiáé. Miután Søren Kierkegaard ezt olyan rendkívüli eréllyel kimondta; miután ez az ember a liberális teológia és vallásfilozófia összeomlása következtében hirtelen népszerű, sőt bizonyos értelemben modern lett, sokan utána mondták ezt, mégsem hisszük el igazán. Túl könnyen mondjuk ki. Ki kell érdemelnünk azt, hogy ilyet kimondjunk. Annak van joga így beszélni, aki vállalta a filozófiai munka vesződéseit. Megdolgozott az igazi racionális ismeretek tisztaságáért és mélységéért, egy fogalom élessége és igazolhatósága kedvéért, a törvény- és lényeg(be)látás tiszta szükségességéért. Azért, amit Anselm von Canterbury gondol, amikor azt mondja, hogy megismerni annyit tesz, mint „belátni, hogy valami nem lehet más-milyen, mint amilyennek megismertük”. Meg kell tapasztalnia a megismerés szenvedélyének türelmetlenségét, amely csak az abszolútnak és öröknek ismeretét tekinti ismeretnek. Ez a felfogás, amelyet mostanában gyakran kétes hitelességgel elutasítanak, a nyugati gondolkodás egyik nagy tradíciója. De legalább azt meg kell értenie, hogyan hiheti az ember, hogy a matematika a maga szigorú szükségyszerűségével voltaképp az egyedül igazi ismeret... Valami kell ahhoz, hogy valaki felmérje egy filozófus és matematikus keresztény felismerésének hallatlan súlyát: átérezze, hogy Isten „nem a filozófusoké és a tanultaké”, hanem „Ábrahám, Izsák és Jákob Istene”.

Mit jelent ez?

Tiszta feltételnélküliség

Ki volna akkor a „filozófusok Istene?” Valami, amit az abszolútum elképzelése révén gondolunk, ahogyan a külső valóság át gondolásából, vagy a belső tapasztalat elemzéséből, vagy a logika és értékek világának feldolgozásából, vagy ahogy „bármikor” elérhető. Tehát az „ősok”, a „felsőbbrendű lényeg”, az „abszolút eszme”, az „örök törvény”, a „feltétlen (tökéletes, teljes, abszolút) érték” stb. Ennek az Isten-meghatározásnak az az ismertetőjele, hogy a tiszta feltételnélküliségben igyekszik felfogni Őt, szabadon mindattól,

ami valamilyen oldalról korlátozást, határok közé szorítást, vilá-
giasítást, antropomorfizálást jelenthetne. Ezt az Istent sosem lehet
eléggé abszolútnak elgondolni.

**Pascal megrendítő
felfedezése**

És mi akkor Pascal megrendítő felfedezése? Mi adja neki ezt a da-
dogó örömet? Egy Pascal tudja értékelni, mit jelent a küzdelem az
Isten-fogalom tiszta felfogásáért. Tőle idegen az újkori ideggyenge-
ség, amely fenyegetve érzi a vallási tapasztalatot, ha fogalmakkal dol-
gozzák fel. Ő nem a modern értelemben vett élményhívó volt. Most
azonban a tapasztalat azt igazolta előtte, hogy Isten „Ábrahám Istene,
Izsák Istene, Jákob Istene, / nem a filozófusoké és a tanultaké” —
hogy ő „Jézus Krisztus Istene”. Ez először is azt jelenti: Isten személy.

Legyünk azonban akkurátosak. Hiszen ezt is lehet „filozófiailag”
érteni. Ez azonban nem így van. Nem úgy értette, hogy Isten az „ab-
szolút személy”, vagy „személyiség, mint olyan”, hanem hogy ő
„éppen ez”, aki így van és nem másképp. Itt jutottunk el a dolog
lényegéhez.

Isten „éppen ez”

Ha egy ember, aki a tiszta gondolkodás híve, kijelenti, hogy „Isten
éppen ez”, akkor az valami rendkívülit jelent. Akkor ő azt, amit ko-
rábban a legáltalánosabb, minden behatároltság alól kivont, a koz-
mológiai, az ontológiai vagy az eszmei rétegből származó fogalmak
körébe sorolt, be merte vinni azoknak a fogalmaknak a körébe, ame-
lyek a véges emberi történésekből, az emberi személyek közötti kü-
lönbségekből, az Én és Te szembenállásából, a történelemből szár-
maznak. Korábban ezt nem lett volna hajlandó megtenni. Éppen ez
bosszantja a „filozófust” a vallásos gondolkodásban, hogy antropor-
morfizál! Bizonytalán ezért utasítja el ezt a gondolkodásmódját a tiszta
abszolútum nevében. Mi történt hát, hogy Pascal a pusztán filozófiai
isteneszmének e széttöréséről ilyen megrendítő boldogsággal szerez
tudomást?! Azzal a tudattal, hogy csak most, miután az antropomorfi-
fogalmak körébe érkezett, áll a tulajdonképpeni előtt? Csak egyetlen
válasz van, amit Pascal maga is elismerne: azért, mert az élő Istennel
találkozott. Mert ez az Isten éppen olyan, hogy az embernek, ha iga-
zat akar szólni, azt kell mondania róla: Ő jött, cselekedett, beszélt
(szólt)... Mert Isten mint az „éppen ez” rátalált, a találkozás tehát
megtörtént, amiről az ember csak olyan szavakkal tud beszélni, ame-
lyek a Szentírásnak minden lapján olvashatók.

„Én vagyok, aki vagyok”

Isten „éppen ez”. „Én vagyok, aki vagyok”, mondta Ő a legfonto-
sabb órában magáról (Kiv 3,14). Ő az, aki maga a szuverén „éppen
ez”, akinek élő létét semmiből sem lehet levezetni, még az abszolútum
valamely fogalmából sem. Valamennyi fogalom mindig csak valamit
tud mondani róla, de sohasem Őt magát. Ő felülmúl minden fogal-
mat, és csak akkor válik adottá, ha ő magát átadja. Őt csak akkor pil-
lanthatjuk meg, ha ő szembejön velünk. Csak akkor beszélhetünk
róla, ha ő megszólít bennünket, és csak azzal a szóval (Igével), amit ő
mond saját magáról. (...)

Isten „Jézus Krisztus Istene”: ahogy Fülöp kérlelte: „Uram, mu-
tasd meg nekünk az Atyát”, mire Jézus azt felelte: „Annyi ideje ve-

letek vagyok, és nem ismertél meg engem, Fülöp? Aki engem lát, látja az Atyát” (Jn 14, 9). Ismét botrány a csak filozofáló szellem számára, hogy Istent nem a természet jelzéseiből, sem a logikai szükségszerűségekből, sem a tudat kategória-rendjéből, vagy a tettek posztulátumaiból és nem a vallásos értéktapasztalat specifikus tartalmából értve gondolja el, hanem őt egy lét, egy érték, egy konkrét történelmi alak cselekedetein át kell felfognia, aki akkor élt, sem korábban, sem később, abban az országban és nem máshol, ilyen természetű és nem másfajta. Ez botránkoztatja meg a filozófiai abszolútum-akarást, hogy nem kerülheti ki azokat a történelmi tényállásokat, amelyeknek az Isten-kép kialakulása szempontjából irányadó jelentőséggel kellene rendelkezniük. (...)

A hit útja

És ismét: ehhez az Istenhez az út nem általános vallási tapasztaláson és fáradozáson át vezet, nem is etikai erőfeszítésen, vagy az egymásbahatoló jelentésrétegek értelmezésén át — aminek minden másban megvan az értelme —, hanem az az út ez, amelyet az Evangélium mutat. „Az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni” (Mt 11,27). „Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki sem jut az Atyához csak énáltalam.” Ez a hit útja. A hit a személyes csatlakozás aktusa, a teljes, örökre szóló hűséggel való elköteleződés, amely által Jézus Krisztus kezdetté válik, amiből valami új támad, a szó teljes értelmében egy új létezés. A hívő Jézus nyomába lép. Az „újjászületés” és „követés” által részben felfogja Jézus tekintetét; elfogadja a Jézus által használt mértékeket, a céljait, az értékskáláját. Ez a pusztán természetes mérlegelés számára olyan, mintha hullámokra lépnénk. Mégis ezzel kezdődik a hívők számára az „Isten országa”. (...)

A megfelelő gondolkodásmód

Egy új valóság, egy új létszint, a tekintetnek egy új ereje adatott meg. Mostantól fáradságos és örömteli munka kezdődik. Az Istentől való általános képzetek, a róla alkotott általános fogalmak, amelyek oly nagyfokú tisztaságot igényeltek, és amelyek bizonyos értelemben olyan tiszták is voltak, itt látszólag emberi szintre süllyedtek. A kétféle tapasztalat- és gondolatvilág, amelyeket az ember „Isten az abszolútum” és „az Isten az, aki Jézus Krisztus által megszólal” mondatokkal fejez ki, küzd egymással. Egyfajta feszültség állapotában vannak, sőt gyakran látszólagos ellentmondásban is, ezt nemcsak a gondolkodásunkban kell kihordanunk, hanem abban a viszonyban is, ahogy személyként önmagunkat és a világot felfogjuk, az egész eleven magatartásunkban — mégis ugyanarra a valóságra irányulnak: az élő Istenre. A vallásos gondolkodás azon fáradozik, hogy az Isten élő voltának megfelelő gondolkodásmódot sajátítson el, amit az Írásban és a szenteknél találunk. (...)

A filozófia jelentősége

Minden, amit komoly munkával a „filozófusok istenismerete” napfényre hozott, megtartja a maga értékét. Ennek nagy a jelentősége, bár voltak és vannak ma is, akik lenézik a filozófiát. Mert a lét kohéziója éppúgy, mint a gondolkodás előfeltételei és a szellem ereje, amellyel ezeket a fogalmakat kialakítja, nem akárhonnan

erednek, nem is a Gonosztól, hanem ugyanattól az Istentől, aki Krisztusban megszólított minket. A teremtés azonban a kegyelemre rendeltetett, és csak az ehhez fűződő viszonyában lehet valóban jól látni. A korunk vallásos gondolkodásában megjelenő filozófiaellenes divat a régi filozófia „pogánysága” ellen fordul, ám máris saját külön pogányságát hordja méhében... Így ébredt fel egy, az elevenségéből, a feszültségéből, a belső gazdagságából, de természetesen valami erőfeszítéséből is származó gondolkodás, amely a pusztán filozófiai gondolkodásnak sem nem tartozéka, sem nem feladata. Csak ebből kiindulva érti meg az ember, mi az, amivel Pascal birkózott a *Gondolatokban*.

**A világ az élő
Isten műve**

És az egész világ belekerül a feszültségnek ebbe az állapotába. A világ többé nem csupán „a véges”, amely egy abszolúthoz viszonyítva válik érthetővé, ahogy a pusztá filozófia elgondolja, hanem az élő Isten műve, az Ő gondviseléséé, a tér, ahová Ő eljön. Ez a mezeje és a teljessége azon cselekedeteknek és eseményeknek, amelyek által az emberrel találkozik.

Hogyan kell tehát a világot elgondolnunk? Ha ez a minden — melyet nem törhet szét sem a természettudományos egzaktság, sem a történelmi tényszerűség, sem a filozófiai kategóriák, amelyekkel pontosan leírhatjuk? Hogyan lehet akkor a gondviselés keresztény fogalmát, amely az élő Isten szeretet-tevékenységét állítja a történelemben, valódi keresztény értelemben elgondolnunk? Hogy ne legyen belőle sem univerzális rend, vagy az emberiség jólétének biztosítása, hanem az a különös, energiával teli, hallatlan valami, aminek Krisztus gondolta — ugyanakkor az a tisztaság és pontosság is megmaradjon, amivel a természettudomány és a történelem tanított bennünket megértenünk a valóságot? Tehát az Atya gondviselése — de nem a fantázia vagy a gyerekek világában, vagy a templom bezárt terében, hanem amilyen az a valóságban?

Ebben áll a feladat.

Gondolatok

Amikor Pascal azokat a tapasztalatokat átélte, amelyekről a *Mémorial*ból értesülünk, nem szűnt meg egyúttal matematikusnak, fizikusnak, mérnöknek, pszichológusnak és filozófusnak lenni.

A valóságot, amelyre ezek a megismerő erők irányulnak, továbbra is éppúgy látta (figyelte), mint korábban, és ezután is, mint előtte, el volt szánva arra, hogy eleget tegyen neki. Csakhogy egy új valóság is megnyílt előtte, az élő Isten. Egy valóság, amely nem engedte nyugodni őt, de nem is különítette őt el egy külön szférába, mintegy a megkettőződő valóság idealisztikus metódusa szerint. Ezzel szemben megkövetelte tőle egész ittlétének újra való átgondolását. (...)

Az óriási romok, amelyeket a következő Pascal-alkotások maguk után hagytak számunkra, a „Gondolatok” képezik e feladattal való birkózás tanúvallomásait.

Kirilla Teréz fordítása

VASADI PÉTER

T. anya éjszakája

I.

Vasadi Péter írásai a hatvanas évek legelejétől jelennek meg folyóiratunkban. Első verseit még Sík Sándor fogadta el közlésre, majd Rónay György főszerkesztősége idején a Vigilia állandó szerzőjévé vált. Örömeinkre szolgál és megtiszteltetés számunkra, hogy azóta is rendszeresen közölhetjük az írásait, mert költőként és esszéíróként a Vigilia legnemesebb hagyományainak folytatója és életetője, egyúttal az egyetemes magyar irodalom kiemelkedő alkotója. Nyolcvanötödik születésnapja alkalmából tisztelettel és szeretettel köszöntjük — Isten éltesse és áldja!

Éjjél után félórával születtem.
 De „meg” csak a saját éjemben.
 Mennyivel feketébb és sűrűbb
 volt ez a legelsőnél.
 S hidegebb. Figyelt mereven.
 Mintha körülöntöttek
 volna betonnal. Csábított
 mégis, már-már jóleső, sima,
 egyszerű, következetes, szótlán.
 Görcsösség nélkül ellenálltam.
 Nem rendültem meg. Akkor
 hirtelen leülepedett. Mint
 sarus lábam körül különös
 mentőöv. Nem csapda. Bevallás;
 ennyire volt képes — valaki.
 S eltűnt. Hitemet nem támadta.
 Értettem mélyen a jöttét.
 Átjárta testemet ez a tény,
 mint forró tea a szomjazót.
 Megerősödtem. Soha többé nem
 mondom világosságnak a sötétet.
 Ez oly kemény bizonyosságom
 lett, mint száraz bőröm
 alatt beágyazva a csontozatom.
 Nem engedem kimosni könnyű
 lelkesedéssel ereimből, mit
 nem sokkal ezután láttam
 egy haldokló szemében: hogy'
 tud csillogni a sötétség.
 Elmélyedtem ebben a szemben.
 Megláttam benne a halált.
 Finoman mozgó hátrálás
 volt. Végleges elválás.
 Hozzá képest polyva, üresség
 minden pompa, uralom. Vonta
 magát visszafelé, de nem
 hullott szét tőle az élet;
 elhomályosodott. Egy perce
 volt még a haldoklónak.

Szelíden csókolgatta orráról
 a szájára csúszó, öreg
 tenyerem, s mire simításom
 borostás állára ért, egyet
 még sóhajtott, micsoda szégyen
 járt át örömben, elfásult
 jószágomat kettészelte a villám,
 ez a leprától félig megrágott
 nyomorult adta oda ajándéku
 a mennyet, ami már az övé
 volt, ha tudnátok, aranypontok
 tünedeznek egy mosolyra is
 gyöngye száj körül, ami nem
 csak véres, forradásos
 nyiladék, hanem büzlík is,
 mert eleven' rothad a test
 s foszladozik, hogy a hálát
 ugyanúgy nem foghatjuk föl,
 mint Urunk foganását, hogy
 a belül fölszakadó köszönet
 nem beszél, nem tűri a szót,
 csak néz, annyi szem, a nyüzsgő
 szemek esője, gabalyodása
 töri össze a kimondhatatlan
 tekintet könyörgését, s alattuk
 a barna kezek, rózsaszín
 tenyerek tolakodnak egy szelet
 kenyérért, s ahogy nyomoruk
 beleégett örökre szemembe,
 az tett látóvá. Minden erőm
 ez, s ennyi. Azóta
 hunyorgok, nem teszek mást,
 csak visszanezdek, nem írtja
 senki, mégis, mint össze-
 kunkorodó kukacok, pusztultak
 ki közülünk a szavak, s velük
 a hazugságnak hajszályökerei
 is, mintha a szavak az igazság
 szünetei lettek volna, de a
 szenvedésben sincs semmi
 szünet, s aki azzal áltatja

magát, ha jó akar lenni,
jó is lesz, soha!, soha! az
lehet jó, aki már jó volt eleve,
vagyis mindenki, ha elhiszi,
mit még akarni se tud,
csak vonszolódik a minden
irányba szétágazó kereszt-
utakon, s akkor egyszerre,
mint az ázsiai hőség, rászakad
a Jó, a Jóság, maga föl se fogja,
át se éli, nem is érti, cipeli
csak maradék létét, mint Ő,
árkot húzva bukásai közt
a sárban, harci saruk fölverte
homokban a fájával, egyedül.
Nyújtottam ezreknek a kásás
kanalat, néztem s láttam az
örök éhség szörnyű hatalmát
enni adjatok, inni, érintsétek,
akiktől undorodnak az épek;
annyi erejük sincs, hogy
gyűlöljék a világot, csak
nyelnek mohón, visszaköhögve
a hús-nem-látta rizst, levest,
a telhetetlen ujjak beletúrtak
az ételbe, honnan, miből legyen
bennük érv, harag, bizalom,
hogy üssön az öklük, a romos
szájak hogy tudtak volna
vádolni, feleselni, s hol voltak
azok, akikkel kellett volna, ó,
az az áldott sötétség, melyben
megmerítettek nyomorultjaim,
igazi úrnői s urai a világnak.
Mindörökké.

II.

Neked mondom el őket.
Mindig újra fölisorolom
Neked valamennyit.
Életük vagy. Tehát a haláluk.
Még ha nem is tudják,
ki lehetsz. De Te tudod.
Ez ne lenne elég? Ők
néznek engem, én Téged.
Azt mondtad, ezt akarod.

Imádlak, te Fehér a
szerény aranykeretben.
Kenyér-puhaságod elemész
minden kevély kifogást,
mentegetőzést, halálos
közönyt, bűnt, gyűlöletet.
Megismertté a nyomorral.
Mi nem a Jegyesek luxus-
házait építgettük, hanem
a Haldoklóké. Jegyeseid
is haldokolni fognak.
Elvetted tőlem a látványt,
de megadtad a látást.
Itattál keserű itallal.
A kérlelhetetlen szeretet
így látja vendégül övéit.
Látom a vergődés kínját,
bukást, széthullást, könnyet,
sebeket, romlást, kétségbe-
esést. Íme, ez vagyunk.
Elvetted tőlem a vigaszt.
Jól tetted. Ám akkor érjed
be a hallgatással.
Azóta én csak Téged látlak.
Minden egyéb vagy Benned van,
vagy nincs is. Szenvedésük,
a világosságuk Te magad vagy.
Ha nem így volna, nem látnál
engem itt soha többé.
Mindennek s mindenkinek,
mint Neked, eljön az órája.
Csak az irgalmas nem
tart tőle. Én félek.

III.

Mégis Belőled nézek kifelé.
Ezért hallgatásom még a
szavaimban is olyan,
mintha nem látnálak.
Mintha nem is lennél.
Biztosan nem olyan vagy,
amilyennek az lát, ki
csak azt nézi, milyen vagy.
Ezért a hitem is —
mintha nem is hinnék.
Hit-e az Uram, amely nem

kérdez? Vagy csak a lusták
kényelme öltözteti őket
klepetusba? Az én páriáim
férgekkel vannak tele, meg
kérdésekkel. Nézz a szemükbe.
Minek hinnie annak, aki
bír Téged? Mit láthat Benned,
aki nem bír? ... Te Öröm vagy.
Nem fontos, mennyire
szeretlek. Fölemésztettél.
Jól tetted. A „mennyre” ostobaság.
Minden lelkesedéstől átfűtött
teológia itt belefullad az
irgalomba. Vagy él, s akkor
benne marad. Nem jó teológia
a nyomor, szétrongyolva a test,
benne a lélek, se az embernek
kiadagolt állati lét; tudod, Uram.
Lassan hajlok előre, görnyedek
lefelé, nem alázatból, hanem mert
nem lehet elég mélyen.
Homlokom padlónak ütődik.
Mintha elaludtam volna.
Dehogyan... Mogyorót babráló

mókushoz hasonlítok.
Ha Téged nézlek, arra gondolok,
van valami nagyobb a szeretetnél.
Te. Ki a boldogokkal
nem tud mit kezdeni.
Folytonosan növekedsz.
Akkora vagy, mint az ember
szenvédése. Valamikor azt
mondta: Ti adjatok nekik
enni. Most én mondom: Te
adj nekik enni. S esznek
a nyomorultjaim. Nem csak
az életem, az örökéletem vagy.
Nekem, a szűkszávú, ráncos
egérnek. Egyik tenyerembe
önti a világ érmeit, aranyát;
tőlem akarja megvásárolni
lelkiismeretét? Ó, de kevés.
Másik tenyerem a haldoklóké.
...Kibeszéltem magamat.
Nem szóltál közbe.
Ha Te meghallgatsz,
tudom, örülsz, Nagyisten.
...Menj most aludni Te is.

Ha az Emberfia most...

TATÁR SÁNDOR

Ha Jézus jönne most, mit is
kérnék Tőle vajon?
Van bennem dac-erő s hit is
(ámbrár mindkettőt magamhoz szabom).

Mit vegyen rólam el, s mit adjon?
A válasz csupán színleg egyszerű:
adja a jövőtől nem rettegő arcom,
amelyen nem volt ritka a derű.

Adja, hogy fiam ne lásson betegnek,
s ne váltsa szeretetét szánalom.

*Amikor itt benn úgyis tartófák repednek,
csak maradjon a szemünk szárazon.*

*A puszta létezés extázisát,
melyet csak mi ismerünk, láncon tartott foglyok;
a minden apró észleletben rejő mágiát:
virágzó fagyalt és zörgős temetői csokrot.*

*A sajnálat s az önsajnálat zsákutca egyképpen;
tegye, hogy a horrorban lássam az erőm:
fölhozni és kitépni azt a rákos énem,
mit elporlaszt a nap a levegőn.*

*Távoztassa el hitem megrogyását,
mikor a világgal szemben magam vagyok,
mint ős hajóroncs, kit, hogy jobban lássák,
körülnyűzsögnek néha halrajok.*

*Majd magára hagyják ott a mélyzöld sötétben,
amint kiderült, mily kevésbé érdekes.
Vegye el őket is, nem gonosz, ámde kibic népem
— ha belém úgyse látnak, minek nézzenek??*

*És vegye el a gyógyszerízt, a görcsbe rándult
gyomrot, a váratlan „Most itt van” érzetét,
mire nem volt most sem ok — egyszerűen átnyúlt
a héj alatti sötétből, s elért a kéz.*

*— De éppen ez a baj talán, hogy bármit
kérnék, magamnak kérném; szenvedek, igaz,
ám ez az én, mit a kín lecsupaszít, sárgít,
egyfelől egyszeri, másfelől csak útszéli gaz.*

*Mert hozzám jött (ezt hinnem nem tilalmas),
de megváltani máris?? Miből gondolom?
Tán hogy azokra gondoljak előbb („Magadról hallgass!”)
akikkel e „magán” pokolban osztózom.*

Reggeli gyakorlat

Vasadi Péternek és Thomas Mertonnak

*Ma egész nap nem beszéltem. A kert frissen
sarjaát füvén a tölgyek lombárnyéka.
A harkály, a mókus a szokott időben
érkezik az etetőhöz. Szél és madárhangok,
otthonos embertelenség.*

*Ma egész nap nem beszéltem, mégis mintha
valaki folyton kérdezne, és mintha valaki
folyton válaszolna is a kérdésekre. Nem
bennem zajlik ez a párbeszéd, és mintha
csak úgy vennék részt benne, mint az ajtót
kitámasztó gömbölyű hordalékkavics.
Önnön sötét centrumába roskadt figyelem.*

*Ma egész nap nem beszéltem, az életem
fele eltelt, kezemen növényi nedvek
ragacsos, sárga foltjai. Részvétellel irtom
a gázt.*

*Álmomban egy ismeretlen erdőben jártam,
kezemben egy gyümölcscsel. Csak azt
tudtam, hogy ez a gyümölcs gyógyír minden
fájdalomra. A fák áttetszők voltak. Láttam
a fák liúttető szívét. Ébredés után volt egy
negyed óra, amíg tényleg nem volt más,
csak előjelek nélküli üresség.*

*A közeli kolostor harangja hármát üt.
Az ásó a földbe szúrova áll.*

Bálnakoszorú az apró sziget körül

JUHÁSZ FERENC

Eszternek és Péternek

*Áll az ifjú pár, a virágzó nász-kehely szerelem a végtelen óceán kő-szárnyán,
áll a kék bűvölet-dübörgés hatalmas nyitott aranyesernyője alatt,
s a vízből fehér páfránytorony tarkólik-fújással fölbukó emlős cethalat,
a vízbe tengeralattjáróként lebukó hímbálna-hátakat nézi a két ember-szivárvány.*

*S gigászi márványkürt fejüket, érett barna dohánylevél-színű hátukat
sarlósan földobva, a cellaprizma légszemű koponya-dobokat a nap fele emelve
visszazuhanak a lágykéken derengő, mérhetetlen súlyú szent őselembre
a bálna-óriások, a cethal-hímek, a bálna-nőstények, hömpölygik hús-hullámukat.*

*Ó, a földi őslét-kor fiú-titánjainak vadszelíd hús-zsákjai, vízi-szivarai!
Éhséggel szinte hasig hasított szájukban, a csontkupola-öbölben pókháló-lázak,
s az ajkukon, a szájban szűrők, sziták, szila-függönyök, szájüreg-szakállak,
s halállá nyelik, halottá szürcsölik a súlyos vízmagányt. Gyomrukban a csönd galaxisai.*

*És diadalmas őslény-testük redőléc-vonalas, mint ceruzát-fogó ujjhegyem,
és szállnak és robbanva visszaesnek, akár a hullócsillagok, nyári meteoritok,
így fonnak habzó, dörgő szilárd tonna-láng koszorút, vízi bukfenc-titok
hullámhalom-gyűrűit az apró földsziget, sziklaszirom-rózsakúp köré az óceán-szíven.*

*S a szél-nem-gyúrte, lágy kenyértésztaként fehér asszony-kezekkel nem dagasztotta
gyásztalan szigorú őskönny, a termékeny szerelmes őscsóra sima, mint az Isten mosolya,
s a piciny földpont az életláz óceánban virágzik, mintha rózsakertet nyit a tinta-csoda,
a sima fénypapíron az óriás tinta-paca, vak létét az elmúlás virrasztotta.*

*Mert az Isten-csöpp sziget, mint szoptató asszony, újra-karcsú kisanya emlője
csúcsán a gyönyörű barna mályva, s abban a vastag emlőbimbó, s abból a tejlövellés,
a kisedet-tápláló édes fehér szökőkút, s az anya arcán édes gond, mosoly-merengés,
s a viráglét édes szép illata, az áhítat-csönd, mint az öröklét, mint Hamupipőke félcipője.*

*És tudják e már a barna-hullám bálna-időt néző boldog fiatalok,
hogy az új asszonyban nemsokára sárga óceán nő majd, forró vízi-tűz, buborék-öröm,
s abban a csöppnyi zigóta, akit Mártonnak mond majd a jövő-jelen, kis ujjain köröm,
s az ujjak bizseregnek, mint a virágállatok, mint a korallvirágzás lángjai. S szemében örök napok.*

Kaliforniai fürj

49.

1943-ban született Szajlán. Író, költő, műfordító. Legutóbbi írását 2008. 7. számunkban közöltük. — Részlet későbbi új regényéből.

Európában kitört a háború. Senki nem sejtette, hogy, mint később nevezték, nagy háború lesz, világháború. Istvánék tudtak a szarajevói merényletről, olvastak róla a *Ventura Starban*, az európai nagyhatalmak fenyegetőzéseiről, de az amerikaiakhoz hasonlóan elképzelhetetlennek tartották, hogy azok valóban egymás torkának ugranak. Elhitték, amit az új század sugallt, azt, hogy a háború, ez az ósdi barbárság egyszer s mindenkorra a múlté — az 1905-ös orosz-japán háború csak apró kisiklás volt —, a nemzetek nézeteltéréseit immár békés úton, tárgyalóasztalnál rendezik. És íme, most mégis itt volt, bekövetkezett odaát az öreg kontinensen.

Mindamellett az amerikaiakat, akik egyelőre kimaradtak belőle, eleinte nem nagyon izgatta. Távoli, elvont valami volt, érzékelhetetlen, mint egy költött esemény, Istvánéknak azonban a messzeség ellenére közeli, konkrét és nagyon is valóságos, mert érintette őket, hiszen hazájuk, Magyarország is részt vett benne. Alighogy megkezdődött, máris jött otthonról a levél, és mozgósításról, bevonulásokról, következményekről szólt. Arról, hogy Péter az orosz frontra került, Lőrincet Szerbiába viték. Lőrincnek ugyan már jövődöbelije Tillik Panni, de most jó, hogy még nem keltek egybe. Péter felsége viszont egyedül maradt a gyerekekkel, a kis Péterrel. Szerencse, hogy Ferencet itthon hagyták családfenntartónak. De így is megnehezült az élet, máris drágaság van, és nem kapni férfi napszámot. Azonkívül bevezették a kötelező beszolgáltatást. Az állam ugyan fizet mindenért, de maga szabja meg az árakat, amelyek természetesen alacsonyok. Meg szedik össze a lovakat. Ahol négy van, onnan kettőt, ahol kettő, onnan egyet visznek el. És mindenféle különadókkal, megszorításokkal terhelik a népet.

Istvánék aggódtak, szorongtak. Féltették otthoni szeretteiket, honfitársaikat, hazájukat, amelyet — meg voltak róla győződve — Ausztria, az egykori ellenség vitt bele a háborúba. Ehhez járult még, hogy helyzetüket később a közhangulat változása is nehezítette. Az eleve a rokonnak érzett és felsőbbrendűnek vélt angolokhoz húzott, de a németek állítólagos belgiumi kegyetlenkedései miatt — az újságok szerint nőket erőszakoltak meg, gyerekeket mészároltak le — egyenesen ellenségessé vált. Nem zavarta, hogy az Egyesült Államok továbbra is semlegesnek tekintette magát, és ha a hivatalos politika egyáltalán neheztelt valamelyik hadviselő félre, akkor inkább az angolokra, mert tengeri blokádjukkal bosszantó módon akadályozták a központi hatalmakkal való szabad kereskedést.

Semmi nem változott az országban. Nem állt hadban senkivel, nem volt gazdasági válság. Nem romlottak az életkörülmények. In-

kább javultak, mert az angol hadimegrendelések és élelmiszervásárlások következtében csökkent a munkanélküliség, emelkedtek a bérek, fellendült a gazdaság. Az amerikaiak mindig is féltették kenyerüket a bevándorlóktól, az idegenektől, és most még kesébbé kívánatosakká váltak szemükben. Vonatkozott ez a kaliforniaiakra is, akik sajátos átalakuláson mentek keresztül. Mindig is tudták, hogy idegenek vannak közöttük, mexikóiak, kínaiak, japánok. De most hirtelen felfedezték, hogy a németek is azok. És mindenki más az, aki a németekkel szövetséges náció tagja. Mint ilyen szintén megvetendő, gyűlölendő. Nem annyira, mint a németek, akiket közkeletűen csak *hunok*nak neveztek, de mégis, hogy ne legyen nyugtuk, vagy hogy észhez térjenek, és elpártoljanak tőlük.

Ez volt a magyarok szerencséje, és ez lett volna Istvánké is.

De ki tudta Santa Paulában, hogy ők magyarok? István munkálattója, mindenkori fűrómestere, Mrs. és Mr. Bobbs, Hernandez atya, a három iskolaigazgató, Mr. Orcutt, két egykori szállásadójuk. Mások nem nagyon. Mott doktornak, akiből közben államszenátor lett, lehetett volna még tudomása róla, de amíg praktizált, merő liberalizmusból nem firtatta az eredetüket. A többség, a többség csekély hányada, amellyel bevásárlás, ügyes-bajos dolgaik intézése közben, utcán, hivatalban, vagy máshol kapcsolatba kerültek, azt hihette róluk, hogy németek. Látták, hogy nem mexikóiak, nem ázsiaiak, viszont fehérbőrűek, és akkor az átlag Santa Paula-i előtt, aki nem tudott németül, nem lehettek mások, csak németek, az idegen nyelv pedig, amelyek egymást közt beszéltek, német. Annát, aki mindig magával vitte a kis Rozikát, és magyarul beszélt vele, a piacon Hainesék, akinél már ő is vásárolt, csak vonakodva szolgálták ki. Sulpher Springsben nem akarták őket beengedni a fürdő területére, és a tulajdonos közbenjárását kellett kérniük. A North Schoolban Pistikét egyszer megverte egy másodikos gyerek, miután hallotta, hogy az anyja reggel nem angolul búcsúzott el tőle az iskola kapujában. Az is megesett velük, hogy egyik vasárnapi sétájukon egy jól öltözött, idősebb úr, akitől legkevésbé vártak volna ilyesmit, kiköpött előttük, mikor elhaladtak mellette. Még a tőszomszédok is megváltoztak irányukban. Szintén munkásemberek voltak, az egyik oldalon Newmanék, a másikon Beckleyék, és addig jó viszonyban velük. Továbbra is hagyták a gyerekeiket a gyerekeikkel játszani, de maguk megszakítottak velük minden kapcsolatot. Ha kijöttek az udvarra, vagy véletlenül össetaláltak az utcán, elfordították a fejüket, és nem köszöntek vissza.

Míndez, persze, semmi nem volt a németeket, az igazi németeket sújtó ellenséges megnyilvánulásokhoz képest. Többüket megdobálták kővel, vagy bevették az ablakukat, de a legsúlyosabb atrocitás a 10th Streeti Brandstetter hentest és Scherfke nyomorék órást érte. A henteshez egy éjjel betörték, és elkezdték kidobálni az áruját az utcára, és csak azért nem szórták ki mindenét, mert felébredt, és megzavarta őket. Az órásnak, aki az Ojai Streeten lévő üzletéből hazafelé tartott, elvették és összetörték a tolókocsiját, őt magát

pedig ott hagyták a földön fekvve, és a felesége vitte haza a karjaiban, mikor órákkal később a keresésére indult, és megtalálta.

Istvánék szörnyülködve értesültek ez esetekről, kivált a két utóbbi ijesztette meg őket, és még rosszabbul érezték magukat. Nem hittek volna, hogy a békés, otthonos Santa Paulában ilyesmi lehetséges. Mi történt Amerikával, a szabadság és egyenlőség országával? — kérdezték egymást. Ez rosszabb volt, mint amit annak idején tapasztaltak Ohióban.

Védekezhetek volna úgy, hogy mindenkinek megmondják, hogy ők nem németek, hanem magyarok. Vagy úgy, hogy hallgatnak, nyilvános helyen nem beszélnek magyarul. Az első körülményes, olykor kivitelezhetetlen lett volna, a második, magyarságuk eltitkolása sértette volna büszkeségüket, önérzetüket. De bármelyiket választják is, nem tudtak volna többé szolidaritást vállalni a németekkel. Mert tudat alatt ez is mozgatta őket, együttérzés a vétlen kiszolgáltatottakkal, akik végtére is nem osztrákok, sosem bántották a magyarokat, és a tetejébe még dolgozók és megbízhatóak is. És abban sem lehettek egészen bizonyosak, hogy magyarságuk ki nyilvánításával, a németektől való elhatárolódással jobban járnak, hiszen pechjükre a magyar angol megfelelőjében benne van a *hun* szó, amellyel a németeket illetik, és ezt nem lehetne nem észrevenni. Az amerikaiak egyből kiszúrnák, ha addig nem tűnt volna fel nekik. Ezért sem lett volna jobb, ha felfedik magukat.

Maruzs Gábor erősen helytelenítette, hogy nem vállalják többé nyíltan a hovatartozásukat. Szerinte nem rongy nemzet ők, hogy lapuljanak. Nem kell szégyellni azt a *hunt*, hanem inkább fel kell világosítani az amerikaiakat, hogy nem a németek a hunok, hanem ők, a magyarok, akiknek már a nevükben is benne van, hogy azok. És azt is meg kell mondani nekik, hogy volt egy királyunk, Attila, aki nem a Tisza medrében van eltemetve, mint sokan hiszik, hanem az ő tulajdon szülőfalujukban, Szajlán, a Nagyhalomban, amely nem természetes hegy, hanem úgy hordták oda, neki csinálták, mert egy ilyen nagy vezérnek ilyen síremlék dukál. Ő, Gábor a maga részéről már megkezdte ezt a munkát, és a jövőben is minden alkalmat megragad, hogy fényt gyűjtson a sötét jenki fejekben.

István nem értett vele egyet, szerinte ez csak olaj a tűzre. Azt meg, hogy Attila éppen Szajlán lenne eltemetve, egyenesen csacsiságnak nevezte. Miért csináltak volna ott hegyet, ahol amúgy is annyi hegy van?

Tovább túrték hát, hogy németeknek nézzék őket, és várták, mikor éri Gábort olyan inzultus, amely elveszi a kedvét a magyarok eredetének hangoztatásától. Már az is kínosan érintette őket, hogy annyi év után még mindig nem tanult meg rendesen angolul, de hogy éppen most kérkedik a hun eredettel és Attila szajlai sírjával, az veszélyt is jelentett rájuk nézve, és igyekeztek kerülni a társaságát.

Am Annának egy idő múltán kezdett elege lennie ebből a furcsa vendégszeretetből. És otthonról is további rossz hírek érkeztek.

Meghalt a nővére, erdészbátyja a távoli Kárpátalján élt a családjával, fiatalabb bátyját pedig, aki egyébként is Pesten taxisofőrködött, behívták. Így a szülei egyedül maradtak. Az apja már nyugdíjba vonult, házat vettek Sirokban, és beköltöztek Darnóaljáról az emberek közé, de csak támasz nélkül voltak, mert megözvegyült vejükre nem nagyon támaszkodhattak.

Anna egy éjjel villanyoltás után felvetette:

— Nem kellene mégis haza mennünk már?

— Nem — felelte István gondolkodás nélkül.

— Mért nem?

— Azért nem, mert háború van Európában, ölik egymást a népek.

— Épp azért kellene. Szükség volna ránk, Szajlán is, Sirokban is.

— Épp azért nem szabad. Ágyútüteléknek? Hogy nélkülem maradjatok?

— Mért maradnánk nélküled?

— Azért, mert engem behívnának.

— Téged, a te korodban?

— Lőrincet is behívták, pedig már elmúlt harminc.

— Igaz. De inkább a fiatalok kellene.

— Egyelőre. Most még Imruskával is beérnek.

— Imruskával?! Jaj, ne! Még rágondolni is rossz.

— Na, látod?

— De csak otthon volna helyünk, most, hogy háború van. Az ott-honiak szenvednek, véreznek.

— Ez nem a mi háborúnk, hanem az osztrákoké. Ők vittek bele bennünket.

— De a szerbek megtámadtak.

— Nem, csak lelőtték a trónörökös.

— Elég az.

— De azért még nem kellett volna megtámadni őket. Nagy a király családja. Maradt még trónörökös. Ott a Károly, a király unokaöccsének, az Ottónak a másik fia. Nem mindegy? Csak magunkra haragítottuk vele a muszkákat, akik a szerbeket pártfogolják.

— Hát, erre nem gondoltak azok, akik kitalálták?

— Lehet. De ha gondoltak is, nem számított nekik. Nem ők ontják a vérüket, nem a király, a Károly, a miniszterek, tábornokok, meg a többi főrend, hanem mink, a nép, akit a harctérre küldenek. Nem a mi háborúnak ez, Anna, tán még nem is az osztrákoké, hanem a fejeseké, az uraké, akik unalmukban így szórakoznak.

— Jaj, ne beszélj így. Gábor előtt meg végképp ne, mert megírja haza, aztán elővesznek majd, ha otthon leszünk.

— Meg hogy mennénk most haza? New Yorkig sima ügy, de aztán ott vannak az Atlanti-óceánon a német tengeralattjárók. Azok elsüllyeszthetik a hajónkat. Újabban az amerikai hajókat is megtorpedózzák, pedig Amerika semleges. Nem mindegyiket, csak amelyikről gondolják, hogy muníciót visz az angoloknak, meg éllel-

met. De honnan tudják, hogy egy nagy utasszállító hajó mit visz a gyomrában? Lehet ott bármi. Kívülről nem látszik.

— Erre nem gondoltam.

— Aztán itt most jól mennek a dolgok. Jól keresek, és megint rendszeren tudunk félre tenni. Kár volna éppen most elmenni.

— De akkor most a házat is jó áron el tudnánk adni, és ha az árához hozzá tennénk, ami a bankban van, akkor már ki lenne a pénzünk.

— Nem, Anna, nem. Maradjunk még, amíg tart ez a háború. Én ugyan nem hiszem, de azt írja az újság, hogy odaát úgy számítanak, hogy mire lehullanak a levelek, vége lesz.

— De mikor már olyan régen Amerikában vagyunk. Én már úgy kíváncszok haza. A szüleimet is gyámolítani kéne Sirokban, meg anya is ott van avval a habakos Ferencvel, meg a menyével és az unokájával. Meg lassan mink is megöregszünk. Vén fejvel kezdünk majd otthon gazdálkodni?

— Nem. Nem. Kitartás. El kell viselni, ami most van. Majd elmúlik. Meg nem mindenki bánt bennünket. Csak a selejtese bolondult meg. De selejtések mindenhol vannak, csak itt most egy kicsit többen. Higgyed el, most butaság, örültség lenne hazamenni! A vesztünkbe rohannánk.

Hallgattak.

István szólalt meg ismét.

— De különben se értelek. Már itt tudnád hagyni a Bözsike sírját? Eddig mindig azt mondtad, hogy tán sose leszel rá képes.

Anna nem válaszolt. Szíven találta a kérdés. Ó, kislányom, még nem tudnálak itt hagyni, hogy tudnálak, fojtotta magába a feltoluló fájdalmat, de kibuggyant a könnye.

István nem látta a sötétben. Az arcához nyúlt, és érezte, hogy nedves lett a keze.

— Ne ríj!

— Ne ríj! — ismételte jó éjszakát helyett, és természetesnek vette, hogy Anna nem viszonzozza a kívánságot.

Nem mentek hát haza, maradtak megint, tovább vállalva a kellemetlenségeket.

Maruzs Gábor viszont felkerekedett a családjával. Merő hazafias felbuzdulásból, hiszen a pénz, amelyet eddig félretettek, alig volt valamivel több, mint amennyibe a vonat- és hajójegyek kerültek. Emma nem lelkesedett az időelőtti hazatérésért. Úgy érezte, megbuktak. De a férjét nem lehetett visszatartani. Nem érdekelte a bankszámlájuk állása, az elhatározás, a cél, amely kihozta őket. Az otthoni hivatalos propaganda nem jutott el hozzá, mégis váltig hangoztatta, hogy haza kell mennie, mert veszélyben a haza. Mint magyarnak, mint férfinak fegyvert kell ragadnia, és megvédenie. Ezt kívánja a tisztesség, becsület, és dicsőség érte küzdeni.

Ennek ellenére nem tudta mindjárt rászánni magát. Egyszer aztán döntött. A San Joaquin-völgyből hazafelé jövet a vonaton összeismerkedett az oaklandi *Californiai Magyar Farmer* című újság szer-

kesztőjével és tulajdonosával, Igali Svetozárral, akitől megtudta, hogy összeírás végett minden magyar férfinak jelentkeznie kell a legközelebbi konzulátuson. Istvánt is rá akarta venni, hogy jelentkezzenek együtt, aztán pedig családotul menjenek haza. Mikor az ezt nemcsak elutasította, hanem még őt is megpróbálta lebeszélni róla, gyávának, lógósnak nevezte, és megharagudott rá. Annyi józanság azért még maradt benne, hogy nem utazott el a kolorádói Denverbe, ahol a Monarchia legközelebbi külképviselete volt. Hanem egyből haza indultak. Bántotta, hogy ezt a lépést kihagyta. Tisztelte a fensőbbiséget, és mindig minden előírásnak meg akart felelni, de rákényszerült, mert sokba került volna a denveri út. Azzal vigasztalódott, hogy így viszont időt nyer, előbb otthon tud lenni, és berukkolni, mert, mint gondolta, most minden nap, óra számít.

A haza megsegítésére sietésnek még egy szépséghibája volt. Ágnes lányuk megmakacsolta magát, és nem ment velük. Kijelentette, hogy marad. Ő nem akar földet túró, fejkendős parasztszony lenni egy istállóságú szegényember oldalán, mert Szajlán csak az lehetne. Valóságos dáma lett belőle közben. Továbbra is a családdal lakott, de nem dolgozott sehol, még az otthoni mosogatásra is nehezen lehetett rávenni. Nem csupán a legújabb divat szerint öltözködött, hanem arcát, körmét is festette, és cigarettázott. Pénzes barátai voltak, és sűrűn váltogatta őket. Amit tőlük kapott, abból hébe-hóba a családi kasszába is juttatott. A szülei szégyellték ezt az állapotot, de nem tehettek ellene semmit. Az anyjára nem hallgatott, mindig távol lévő apja pedig elvesztette felette az ellenőrzést. Mikor az megfenyegette, hogy megveri, ha nem engedelmeskedik, vállat vont, és szó nélkül, pongyolában, ahogy volt, személyes holmijait sem véve magához, ott hagyta őket, és soros támogatójához, Leon Rivashoz, egy mexikói vállalkozóhoz költözött az Oak Streetre, aki mezőgazdasági idénymunkások közvetítésével foglalkozott, és a többi mexikóihoz képest fényűző életet élt. Az anyja többször oda ment, de még beszélni sem tudott vele, vagy éppen nem volt ott, vagy nem jött elő. A végén Leon Rivas felszólította őket, hogy hagyják békén a barátinjét, különben vele gyűlik meg a bajuk.

Európában tovább folyt a háború, az Egyesült Államokban pedig a béke. A Santa Paula-iak éltek a maguk életét, így Istvánék is. Jól mentek a dolgok. A gazdagok gazdagabbak lettek, a szegények kevésbé szegények. Jött a földből az olaj, teremtek a citromfák, narancsfák. De még inkább termelt a bab, a lima-bab. Egyre nagyobb területeket vetettek be vele, egyre jövedelmezőbb lett a termesztése. Rendkívülien megnőtt iránta a kereslet. Nem volt az a mennyiség, amelyet el ne lehetett volna adni. Kelltek az angoloknak, konzervnek a katonáik számára. Ha az újságok nem szolgáltak volna harcéri hírekkel, és nem lehetett volna utálni a németeket, az emberek szinte unatkoztak volna, annyira nem történt semmi a városban. Négy, nagyhorderejű eseményt kivéve. Kikövezték a 7th, 8th, 9th, 10th, valamint a Walnut és Pleasant Streetet. Sulpher Springsben

jelmezbált rendeztek. A bálozóknak kísértetnek kellett öltözniük, de jelmez nélkül is meg lehetett jelenni, csak úgy magasabb volt a belépti díj, 50 cent helyett 65 cent. Istvánék is részt vettek rajta, a gyerekek kedvéért, miután Anna letette a gyászt. A jelmezek többsége kísértetiesen hasonlított a Kl-Klax-Klan csuklyás maskarádéjára, de ez senkit nem zavart. Óriási volt a siker, hetekig beszéltek róla. De aztán elhomályosította egy technikai szenzáció. Telefonkapcsolat létesült a város és az ország másik végén lévő, New York állambeli Malone között. A legtöbben addig elképzelni sem tudták, hogy ilyen messzire is lehet telefonálni. Dr. Mott, aki Malone-ból származott, és az egészet szervezte, beszélgetett egykori, ottani iskolatársával, egy kongresszusi képviselővel, és egy szállodaigazgatóval. A történelmi csevegés egy álló órán át tartott, és a kiosztott fülhallgatók révén kétszázhárom meghívott követhette egyszerre.

Ami Magyarországot, Maruzsékát illeti, szerencsésen megérkeztek Szajlára. Olasz hajóval utaztak, és nem sülyesztették el a német tengeralattjárók. Triesztben szálltak partra, és onnan vonattal folytatták útjukat, el-elakadva, mert áthaladó katonai szerelvények miatt sűrűn félreállították, vesztegeltették őket. A folytatás azonban nem volt ilyen sikeres, vagy csak részben. Gábor vágya teljesült. Elsőre ugyan még népfelkelőnek sem vették be, de addig kérvényezte, amíg aztán mégis. A Kárpátokba küldték, ahol betörték az oroszok. Ám mielőtt megindult volna az osztrák-magyar ellentámadás, odaátról kiszúrta és fejbe lőtte egy mesterlövész, mikor a káplára tilalma ellenére röviddel megérkezése után kíváncsiságból kidugta a fejét a lövészárokból. Egy szajlai bajtársa, Fucsko Pál hazajött szabadságra, és ő mondta el a családjának. Istvánék István anyjától értesültek a haláláról. De nem ő volt az egyetlen, akinek életét kioltotta az ellenséges golyó. Elesett, többek közt, István öccse, Péter is, megözvegyítve feleségét és hadiárvaságra juttatva fiát. A lesújtó hírt maga az özvegy tudatta velük, mert István anyját úgy megviselte a csapás, hogy nem bírt tollat fogni. Anna szülei is gyászoltak. Levelükben az állt, hogy elvesztették az unokájukat, erdésziúk fiát. Istvánék nem ismerték. Csak három éves korában látták egyszer, amikor látogatóban lévén a szülei elhozták Szajlára is, de közben felnőtt és sor alá került. Ez az áldozat is mélyen elszomorította őket.

Fehér titkosírás

(Tésai napok)

Mind nehezebb szétbontani az évszakokat. Tegnap még eső dobolt a szomszédos bádogtetőn, mintha kavicsokat szórónak koporsó fedelére. Ma reggel fehér titkosírás, akármerre nézek. Az ég, az erdő és a kocsi-út kobaltja egygyé tágul a kiterített tájban. Ködsapkában a Börzsöny csúcsai. Hallhatóbb a szél, a fejszecsattogás és kávéfőzőm szipákolása. A tornáccon felejtett kancsóban körte alakúra dermedt a víz. Még jó, hogy a tüzet nem hagytam kialudni odabent. Fagy-perzselte gyökerek, színehagyott fűcsomók közt botladozom az erdő szegélyéig. A közelgő tél harapásai itt is, ott is. A föld tavaszig visszanyelte az összes színt a várakozás alagútjaiba. Kéményemből szél akarására hajlik a füst. Mégis mintha a maga kedvére, gunyoros kérdőjeleket formázva kúszna tovább, míg végképp el nem illan, vissza, egy nagyobb füstbe.

Prózák háborúja

(Tésai napok)

Kora reggel óta olvasok. Kint kegyetlen hideg van, szél szeliteli a bőrt, ki is csontozna, ha hagynám. Csak nézésem aggom a kopasz fákra. A felhők is mind eltakarodtak, így aztán egyenest belelátni az égbe. Akár egy nagy üvegfestmény, olyan az ablakból a táj. Az asztalomon prózák háborúja dúl. Egyszerre felemelő és kétségbeejtő. *Minden a másé, csak az idő a miénk.* A végtelen, a zérus, az asztali próféciák, az ünnepek ősi lejtése, a nárdusfű illata, a sosem látott archetípusok. Jézus keze a római keresztfán. A hegyfok, mely a szélre hagyta zenéjét. Egy árny a bódhi-fa alatt vagy a kocsmá hűvösében, útban Ithaca felé. A szomjúság teológiája a Sinai-hegyen vagy egy íróasztal irgalmi negyedében. Látszólag nem érintik egymást, de csak úgy, mint két hópehely. Történetük már az én történetem is. Tetteiket úgy őrzöm meg, hogy elfelejtem. De mielőtt elfelejtem, még újraélem őket. Algák sűrű álmai felé hajzó városok idegrostjain szivárog át az éjszaka.

Bosszú

1976-ban született Buda-
pesten. A Tan Kapuja Budd-
hista Főiskolán végzett
szanszkrit és ind kultúrtör-
téneti szakirányon. Jelenleg
hírszerkesztő egy hírüg-
ynökségnél. Legutóbbi írását
2011. 2. számunkban kö-
zöltük.

Tavaszeleje volt. Az ég napok óta borult, sokat esett. A fiú fázósan, céltalanul kódorgott a telepen az időt húzva, hogy minél később kelljen hazamennie.

Nem szeretett otthon lenni. Apja majd minden nap részegen állított be, s ilyenkor ütötte anyját és őt is, ha segítségére sietve kettejük közé állt. Nem az igazi apja volt, csak mostoha. A vérszerinti meghalt. Mikor anyja megismerkedett ezzel az emberrel, kezdetben kedves volt, de később egyre többet ivott, szidta őket, aztán egyszerre ütni kezdett. A fiú először rettegett, sokat sírt, aztán már megszokta az ordítást, a pofonokat, anyja lila arccsontját, mindig-fátyolos tekintetét.

Az első hónapokban csípős, égő fájdalmat érzett, ha megpofozta nevelőapja, de ahogy múltak az évek, megedződött, némán, kivörösödött arccal tűrte már az ütlegesést. A részeg apa látva, hogy többé nem fél tőle a „kis szaros”, még jobban feldühödött, sokszor szíjának csatjával verte a gyereket, ahol érte, hogy könnyeket csikarjon ki szeméből.

Anyja tehetetlen volt, egymaga nem tudta eltartani kettejüket fizetéséből, ahhoz pedig már nem volt elég vonzó, hogy elcsábítson egy másik férfit. Meg aztán, más gyerekeket is vert az apjuk, más nők is jártak hatalmas napszemüvegben a piacra hétvégén, nem volt ez kirívó eset a külvárosban.

A fiú keresztülsétált egy szomorú, üres játszótéren, aztán mégis visszafordult, és beült a hintába. Hátrátolta magát lábával, majd ellendült. Hajtotta magát, míg magasra nem repült. Elmosolyodott. Amikor még kicsi volt, sokat versenyzett a szomszéd kislíval, ki megy magasabbra. Addig hajtották magukat, amíg a holtpontra elemelkedtek az ülőkéktől, és a lánc elvesztette feszültségét. Túlszálltak a házakon, túl a fák koronáján, fel az űrbe. Nagyon szeretett hintázni. Csecsemőkorában csak akkor tudott elaludni, ha az ajtófélfára szerelt hintába fektették, és lökték — ezt anyja mesélte neki, és azt is, hogy akkor még élt az igazi apukája. Azok voltak a szép idők!

Miután eleget versengett a széllel, a fiú hagyta, hogy a hinta magától lelassuljon, majd, mikor elérte a megfelelő magasságot, kiugrott. Különös érzés volt a szilárd talajon menni a lebegés után, óvatosan lépegetett. Tovább kószált a házak között és bekukucskált a földszinti ablakokon: férfiak ültek televíziókészülékek előtt, sörösüvegben végződő kezüket vagy a fotel karfáján nyugtatták, vagy ölükből pihentették lazán; nők álltak a gáztűzhelyek előtt ételt melegítve, vagy a konyhapultnál szeleteltek; gyerekek görnyedtek íróasztalaik fölött leckéjükön törve fejüket, vagy bambulva meredtek a semmibe. Lakótelepi idill.

Kiment a házak közül, és elindult az egyik utcán, ami egy hosszú ház sor mellett haladt végig, majd a végén beletorkollott egy szélesebb

autóútba, amit zebra szelt át. Egy ovális követ rugdosott az útig, ahol aztán egy utolsó nagy lövéssel a hálóba lőtte a labdát (a túlsó padka előtt egy kanális rácsán egyensúlyozott egy pillanatig, végül belezuhant). Körülnézett, és átsietett a zebrán.

Ez az autóút kettészelte a lakótelepet, a túloldalon régebbi házak álltak, több park és sejtelmes, elhagyatott bozótosok, ahol szívesen bókászott. Sokszor gyűjtött erre színes üvegcserepeket, söröskupakokat, de talált már törött műanyagkatonákat és kerék nélküli kisautókat is. Sok titkos ösvény vezetett erre, keresztül a bokrok között, amiket csak ő ismert; számtalan csatában győzedelmeskedett, mert ismerte a rejtett alagutakat és átjárókat, s így az ellenség elébe vágthatott.

Szerette a kőlépcsők mögötti örökké nyirkos, mohás-hűvös zugokat, ahol pincebogarakra, pókokra, százlábúakra és más nyálkás férgekre vadászott a hosszú nyári délutánokon, amikor minden család Duna-holtági telkén vagy a Balaton-parton horgászott, napozott, csak ő járta a lakótelepet magányos őrzőjében.

És itt volt a fa is. Egy öreg fűzfa, a világ közepe, központi bázis, ahonnan a támadásokat vezényelte. Ha szomorú volt, mindig felmászott az öreg fűzfára, órákig üldögélt a kedvenc ágán, és arról ábrándozott, ha felnőtt lesz, nagyhatalmú, fontos és híres ember lesz, akinek szót fogadnak majd alattvalói.

Ma is a fához tartott. Miután átszaladt a zebrán, keresztülfutott egy kis parkon, megkerülte az első házsort, ami mögött egy újabb parkban, kiszámított rendszer szerint, elszórtan hat kockaház állt. A legszélső mellett kinyílt a tér, és egy ketreccel körülzárt, aszfalt futballpálya következett. A pálya elhanyagolt volt, kerítésén óriás lyukak tátongtak, a köré ültetett bokrok pedig túlburjánzottan bújtak be a rácson. Ezen a pályán már soha senki nem játszott. Úgy tíz-lépésnyire tőle, büszkén magasodott a környező bozót fölé a fűzfa.

A fiú elküldte pihenni az öröket és felmászott kedvenc ágára. Körülkémlelt, és meglehetősen állapotította meg, hogy birodalmában minden rendben. Hirtelen széllelés pirított hagyma szagát hozta felé, éleset kordult a gyomra, lenyelte szájába gyülemelő nyálát. Gondolataiban megjelent a zöldbabfőzelék képe, amit ebédre evett az iskolában. Megnedvesedett a szeme. Egy emlék tolakodott elő, amikor apja büntetésből, mert nem ment haza időben, nem engedte, hogy vacsorázzon, kicsavarta kezéből a kenyeret, és kiöntötte a főzeléket. Anyja kiabált, próbált segíteni neki, de apja egy hatalmas pofonnal leterítette.

Már-már elsírta magát, de ekkor két idegen gyereket pillantott meg befordulni a sarkon. Kíváncsisága azonnal elűzte éhségét és szomorúságát, és feszülten figyelte az idegeneket. Azok élénken beszélgetve közeledtek, de mikor kiszúrták a fiút a fán, elcsöndesedtek, bámultak fölfelé, majd az egyik odahajolt társához, és halkán valamit mondott neki. Továbbindultak, majd váratlanul rohanni kezdtek a fa felé, és olyan gyorsan közeledtek, hogy a fiúnak nem volt ideje lemászni és elmenekülni előlük.

Ahogy nézte őket föntről, először azt gondolta, ő jobb pozícióban van, de mikor egy kő villámgyorsan süvített felé, és fájdalmasan koppanthoz mellkasán, elbizonytalanodott. Az első követ újabb követte, majd kitartó tüzelés következett. A fiú próbált az ágak fedezékébe bújni, de ellenségei lent körbe-körbe szaladgáltak a fa körül, így többször is eltalálták. Végül elfogyott a muníció, a lövöldözés szünetelni látszott, de a két támadó azonnal el kezdte újra összegyűjteni az aláhullt köveket. A fiú ezt a pillanatot használta ki, és villámgyorsan lemászott a fáról.

A két ismeretlen főlegyenesedett, szembefordultak vele, és meredten bámulták egymást. A fiú szólalt meg először:

— Az új lakótelepről jöttök?

— Aha. A városból költöztünk ide, ahol nincsenek ilyen béna majmok, akik fákra mászkálnak, mint te, csak igazi harcosok — mindketten hangosan felnevettek. A fiú tudta, hogy itt verekezés lesz, de még nem tudta eldönteni, kezdeményezzen most, vagy várja meg, mi történik. Méregette a két fiút, az egyik kisebb és gyengébb volt, haja vékonyszálú, szeme vizenyős kék, nevetés közben hunyorgott. Azt biztosan megveri, de a másik ugyancsak erősnek tűnt, feje nagy volt, arca széles, haja fekete, rövidre nyírt, tekintete erős.

— Na, mi van, mit bámulsz, bumburnyák? — kérdezte az erősebb, és olyan gyorsan ütött, hogy a fiúnak nem volt ideje felemelni kezét, vagy elhajolni. Feje oldalra fordult és a lendülettől elesett. Az ütés nem fájt, apjától ennél jóval nagyobb pofonokat szokott kapni, de kellemetlen helyzetbe került, amiért elesett. A másik kettő megint röhögésben tört ki:

— Na, mi van, te kismajom, nincs vér a pucádban? Biztos anyádnak sincs vér a pucájában! Ismerem ám anyádat... — a kisebbik fiú előregörnyedt a nevetéstől, a másik pedig büszkén, csípőre tett kézzel állt. Ebben a pillanatban elborult a fiú agya, felugrott, és teljes erejéből nekirohant a kisebbiknek, feldöntötte és ökölrel kétszer belevágott az arcába. Azonnal sírva fakadt. Az erősebbik döbbenten állt, arcáról eltűnt a gúnyos mosoly. A fiú felkelt a kissebről és odaállt a másik elé:

— Te is kérsz? — és választ nem várva ütött. Az erősebbik fiú tényleg kemény volt, nem esett el az ütestől, csak feje lendült oldalra. Ahogy visszafordult a fiú felé, arcáról gyűlölet és elszántság sugárzott. Megfeszülő izmokkal, ugrásra készen álltak egymással szemben. A kisebbik pityeregve leült a fa tövébe és nézte őket:

— Verd szét, Laci! — kiáltotta elcsukló hangon, és újra könny töltötte fel szemét.

— Megfizetsz az öcsémért — sziszegte fogai közül az erősebb.

Körözni kezdtek egymás körül, majd egy hirtelen lendülettel, szinte egyszerre rugaszkodtak el. Összefejeltek. Ölelkezve zuhantak a földre és hemperegve birkózni kezdtek. Csípték, marták, ütötték egymást. Laci egy ügyes mozdulattal a fiú mögé került és alkarjával átszorította nyakát. Erősen szorította, és a fiú egyre nehezebben kapott levegőt. Kapálózott, de sehogy sem tudott kibújni a szorításból. Érezte, hogy felhorzsolódott térdét csípi a fű. Végző elkeseredésében

beleharapott a nyakát szorító karba. Szinte öntudatlanul egyre erősebben és mélyebbre harapott, érezte, ahogy fogai belemélyednek a húsba, és vér serken szájába. Üvöltést hallott. A szorítás végre enyhült, és a fiú kiszabadult. Kapkodta a levegőt. Térdére támaszkodott, onnan nézett fel dühödtt arccal a másikra, aki tenyerével dörgölte vérző kezét. Aztán felegyenesedett, és teljes erejéből megütötte Lacit, aki elvágódott. A fiú ráugrott, rátérdelt hasára, és ütni kezdte az arcát ököllel. Laci kezeivel próbálta elhárítani a záporozó ütésekkel, de a fiú olyan vad dühvel csépelte, hogy egyre kevesebbet sikerült kivédenie. Eleredt az orra vére, feldagadt a szemöldöke és felrepedt az ajka. Kétségbeesetten küzdött, hogy lerázza magáról a feldühödött fiút, tehetetlenül vergődött, de hiába, amaz mintha eszét vesztette volna, már nem hallott, nem látott mást, csak apja részeg, eltorzult arcát. Eleredtek könnyei és csak ütött, ütött, miközben azt motyogta: „ezt az anyámért, te szemét!”

Erős kezeket érzett, amint lefognák csalapáló karjait, felnézett, de nem látott semmit a homályon át. A kezek megrázták, valaki vizet loccsantott arcába. Többen is álltak körülötte, mind felnöttek. Laci eszméletlenül feküdt alatta, véres arccal. Egy férfi felrántotta az alélt testről és újra megrázta:

— Megbolondultál, fiam?! — kiáltotta. A többiek felemelték az ájult Lacit, lemosták arcát, lassan magához tért, elsírta magát. Mindez másodpercek alatt játszódott le, de a fiú úgy érezte, órák telnek el. Mintha kívülről nézné az egészet. Mondattörések hatoltak el tudatáig, színek vibráltak, sós ízt érzett. Akárha messzi álomból ocsúdna, lassan tért meg esze, érzékszervei kiélesedtek. Felfogta, mi történt, ki akarta rántani magát a férfi kezei közül, de az erősen tartotta. Kapalózni, rugdalózni kezdett.

— Ej, a szentségit, te ördög! — rázta meg újra a férfi. — Térj végre észhez! — Aztán, mert látta, hogy semmi értelme ráznia a felbőszült gyereket, elengedte. A fiú feldúltan szuszogott, körülnézett:

— Ezt az anyámért kaptátok! — kiáltotta és elszaladt.

Hazáig rohant, reszkető lábakkal állt meg kifulladásra lépcsőházuk előtt. Feltekintett lakásuk ablakaira, és látta, hogy a konyhában ég a vilány — nevelőapja itthon van. Szorongva vánszorgott föl az emeletre, úgy érezte ereje teljesen elhagyja. Becsöngetett, apja nyitott ajtót, megcsapta az alkohol átható szaga, látta a megdöbbsent, dühödtt tekintetet, és akkor lábai eltűntek alóla, eszmélete kialudt és összecsuclott.

Apja ölbe kapta, úgy vitte be a szobába. Lefektette az ágyra. Anyja rémülten szaladt be, s mikor meglátta nyakán a lila foltokat, a fojtogatás nyomait, feldagadt arccsontját, az ütések helyét, sírva fakadt. Apja elmosolyodott, megpaskolta a gyerek combját, műanyaglavórban vizet hozott, és rongyot, lemosdatta a fiút, miközben anyja simogatta fejét.

— Erős kölyök! — mondta a részegek sajátosan lágy, érthetetlen szavaival a férfi, s homályos szemében büszkeség és elégedettség csillogott.

HAFNER ZOLTÁN

Szörényi Lászlóval

(II. rész)

*Nehezen lenne össze-
számlálható hány nyel-
ven beszélsz, olvasol —
a mai napig rengeteg
mindenfelől foglalkozol,
de miért épp a neolatin
eposzok kapták végül a
leghangsúlyosabb sze-
repet irodalomtörténe-
si tevékenységében?*

Az epikus költészetet egész kicsi koromtól kedveltem. Ha jól emlékszem, négy évig jártunk vitorlázni Ikrényi Károly barátommal, aki később vegyész lett, analitikus, a Központi Földtani Intézetben volt osztályvezető, Mongóliában ő fedezte fel például az uráni ércet, meghalt már szegény. Elsős gimnazista korunkban már nagyon összebarátkoztunk, közel is laktunk egymáshoz, ő a Nagy Sándor utcában, én meg az Andrassy út 7-ben, így aztán egymásnál lógtunk mindig. Hájóőrült volt, s akkoriban egy nagyon szép hajómodellt épített, és elhatározta, hogy megtanul vitorlázni. Minden évben a nyári munkából összegyűjtöttünk annyi pénzt, hogy ki tudtunk két hétre bérelni egy vitorlást Balatonfüreden, a vízi-jártassági vizsgát is letettük. Sokszor volt szélcsend, egész napokat ringatóztunk a vízen, és hol az *Odiüsszeiát*, hol az *Isteni színjátékot*, hol a *Kalevalát* olvastuk végig. Hasonlat szintjén folyamatosan előjön a hajó Danténál, de hogy mennyiszer, azt csak az érzi, aki hajón olvassa. A *Kalevalában* rengeteg tenger és tó van, az *Odiüsszeiáról* nem is beszélve, persze azzal kezdtük. Engem mindig nagyon érdekelt az epikus hagyomány, Homérosz, Vergilius, Dante stb. A másik oszlop Arany János. Aranyt kisgyerek koromtól kezdve folyton olvastam és rettenetesen tetszett, úgy gondoltam, valahogyan a kettő között is volt epika, és ezt is meg kéne valahogy ismerni. Egyetemi tanulmányaimból meg leginkább a perzsa költő, Firdauszi, akiről Arany ráadásul le is írta az egyik levelében, 1851-ben, ha nem csalódom, hogy őt szereti legjobban, s legközelebről éppen a *Sáhnámét*. Gondoltam, micsoda nagyszerű dolog, hogy ő, aki még Homéroszon, illetve Vergiliuson nőtt fel, egyszerre csak beleszeret a keleti irodalomba. De mindebben akkor inkább még csak a megismerés és az olvasási élvezet, a világba való belemerülés vágya, semmint a filológiai rész vonzott, az csak lassan jött hozzá.

Hogy a jezsuita költészetre esett a választásom, abban utóbb döntő szerepe volt, hogy véletlenül, katalógizálás közben egyszer megtaláltam a Rákóczi arcképével ékesített *Amores Marianit*, később írtam is róla, korábban pedig egy tudományos diákköri dolgozatot is készítettem róla. Guttwirt 1690-ben megjelent, Ovidius-utánzó liriko-epikus elégiáiról van szó, de nagyon hamar elkezdtem gyűjteni a kifejezetten epikus költeményeket is ebben a tárgyban. Csodálatos kihívás volt, amikor a gyakornoki évek után az Intézetben először a 18. századi osztályon kötöttem ki. Szauder József nem sokkal előtte, 1968-ban írt egy hatalmas programtanulmányt az Irodalomtörténeti Közleményekbe, amely felméri, hogy milyen keveset tudunk a 18. század

magyar irodalmáról, és elsősorban azért, mert latinul van a nagyobbik része. Tarnai Andor a maga kutatásaival, a Batsányi kritikai kiadás készítése közben szintén eljutott oda, hogy felmérje e század mély ismeretlenségét és ugyanakkor hatalmas jelentőségét az egész magyar irodalom történetére. Ketten aztán elhatározták, hogy egy vaskos tanulmánykötetet fognak szerkeszteni, és Szauder rám bízta a korszak epikus költészetét. Rengeteget olvastam hozzá és boldog voltam, hogy egy addig ismeretlen világba hatolhatok. Hozzá kell tenni egyébként, hogy Rákóczit magát nagyon szerettem már régóta. Az ő személye megkerülhetetlen ugyanis, mivel az egész magyar függetlenségi hagyomány travesztiájaként és újrafogalmazásaként kezdem értékelni azt a jezsuita kultúrát, amelyet előbb a szembenállás, később a travesztia, aztán lassan az alkalmazkodás és átvétel fogalmaival lehet jellemezni. Azóta ezt a szakirodalom is elfogadta, viszont annak idején, ha megnézzük Kosáry Domokos 18. századi művelődéstörténetének első kiadását, ott még a legnagyobb cezúra van a század első és második fele között, s a jezsuitáknak nem tulajdonított semmiféle olyan szerepet, amely összekötötte volna őket a jövővel. A neolatinok és Vörösmarty közötti kapcsolat lehetőségéről viszont nem kisebb ember írt már 1928-ban, mint Szerb Antal. Hozzá kell tenni, hogy Szerb Antal nekem ugyanolyan istenem volt egy időben, mint mondjuk Karinthy. Gimnazista éveimben, mint számár a gazt, mindent olvastam, de mondjuk, akiket a legeslegjobban szerettem, ők Karinthy, Szerb Antal, Babits meg Kosztolányi voltak. Mivel Szerb Antal a neolatin előzményt Vörösmartynál már megpendítette, így nyilván ez is szerepet játszhatott.

Magyarországon 1845-ig a latin volt a hivatalos nyelv, s a művek jelentős hányada is ezen a nyelven született, vagyis egy több évszázados, mára szinte teljesen elfeledett tradícióról van szó — ha viszont végleg megfeledkezünk erről, nemzeti kultúránk önismérete is sérül, s így a későbbi irodalmi-, művelődéstörténeti folyamatokat, összefüggéseket is kevésbé érthetjük.

Ez tökéletesen igaz. A legelső percben, a 48-as kommunista hatalomátvétel után elkezdték a latint mint klerikális és reakciós nyelvet kiszorítani a középiskolákból, ami egy második hullámban, a Kádár-korszak első felében folytatódott. Gondoljuk el, én ugye 63-tól 68-ig jártam egyetemre, és 63-ban még harmincöt főt vettek fel. Ez nyilvánvalóan olyan, teljesen párhú elemeknek is köszönhető volt, mint mondjuk Trencsényi-Waldapfel, akik szerették a latint, és ha elvárásoltan is, de megpróbálták valahogy a klasszikus műveltséget beilleszteni a kommunista enciklopédiába. Amikor ők kihaltak, vagy kiszorultak a kulturális élet döntéshozói közül, tovább romlott az oktatás helyzete, s azóta is elképesztő fejlemények vannak, a legutóbbi évekig bezárólag. Éppen ezért számomra abból a szempontból, amire rákérdeztem, a legfontosabb Klaniczay Tibor döntése volt, hogy az akkor frissen alakult Nemzetközi Neolatin Társaság második közgyűlésére, amely Amszterdamban volt 1973-ban, négy magyart meghívatott: Berényiné Révész Máriát, Tarnai Andort, Pirnát Antalt és engem, aki a jezsuita eposzról latinul tartottam előadást. Klaniczay a konferencia alapítójával, Josef IJsewijnnel, a Leuveni Katolikus Egyetem professzorával személyesen is összeismertetett mindnyájunkat még 72-ben, a Janus Pannonius-konferencián Pécsen. Ő alakította nemzetközi

sikertudományággá a neolatint, úgyhogy ma a világon több száz olyan kutató él már, aki szívügyének tekinti a latint, és az Egyesült Államoktól Dél-Amerikáig, Mexikótól vagy Chilétől Svédorszáig mindenütt megtalálhatóak. Az utolsó, a 14. konferencia Uppsalában volt, kötetek sora jelent meg időközben, és ezek eredményei beépültek a nemzeti irodalomtudományokba is, tehát a francia, német, olasz stb. irodalomtörténetbe. Klaniczaynak az volt a célja, hogy ugyanilyen természetesen épüljön be a latin tudás és szemlélet nálunk is, főleg azokra a századokra nézve, amikor a latin közvetíti a magyar kultúrát Európa felé. Az egész magyar művelődéstörténetet nem lehet megérteni, hogyha a neolatin filológiát nem műveljük. Megalapítottuk a Magyar Neolatin Egyesületet, amely nemzeti tagszervezete a Nemzetközi Neolatin Társaságnak, és sikerült elérnünk, hogy megszavazzák Budapestet a 13. világtudománykonferencia színhelyéül, amely sikerrel le is zajlott 2006-ban. Közben sikerült beindítanom a Szegedi Egyetemen egy neolatin doktorképzést, Havas László is rengeteg gyereket nevelt fel Debrecenben, és akadnak más egyetemeken is emberek, s hál' istennek az Intézetünkben is vannak jól felkészült munkatársak. Csak hát közben, mindezek ellenére is, romlik a helyzet, a latin képzés középiskolai és egyetemi helyzete miatt. Remélem, a döntéshozóknak lesz már egyszer annyi eszük, hogy rájönnek, ha kihúzzuk a gerincét a magyar kultúrának, összeesik az egész úgy, ahogy van, és hát a gerince az a klasszikus irodalom. Ekörül nem lehet vitatkozni, az első Magyarországon keletkezett mű latinul van, vagy ott van Szent István *Intelmei*, amely mind a mai napig hat, minden választáskor idézzük, többnyire valami elferdített kontextusban ugyan, de legalább tudnak róla. Mindenkinék, aki felesleges fényűzésnek, vagy elavult hajdani kacatnak ítéli a latint meg a görögöt, annak Arany Jánossal csak azt tudom mondani (aki egy képviselőre írt epigrammát, mikor az teli szájjal szidta a görög oktatást a parlamentben, és lelki vakságnak nevezte, ha valaki görögül tanul), hogy hát igen, „Forgatom én nappal görög íróm' s forgatom éjjel: Vénségemre be nagy lelki *homályba* esém!” — tudniillik még mindig olvas görögül. Ritoók tanár úr jegyezte meg egyszer, hogy Arany, aki rengeteget küzdött a szembajával, és ráadásul költő volt meg miegyéb, hogy így is több görög szöveget olvasott életében, mint a legtöbb klasszika-filológus manapság. Úgyhogy ő vén korára sem volt hajlandó kigyógyulni ebből. Hogyha Aranyt se hiszünk, akkor nem tudok újabb érvet, illetve a javaslat, amivel előállhatnék, nem illik interjúnk keretébe.

Hogy látod, a latin eposzok miként vezetnek el mondjuk Vörösmartyhoz, vagy Vörösmarty hogy vezethet el például egészen Mészöly Miklós prózájához?

Csokonai, amikor a nagy honfoglalási Árpád-eposzát készült megírni, amely töredékben maradt a halála miatt, de az egésznek ismerjük a felépítését, akkor ő a jezsuita Répszeli Lászlónak a *Hunniását* vette alapul. Csokonai — bár direktben folytatja Vörösmarty, aki maga is írt latin verseket — még teljesen természetesnek tartotta, hogy olvasson ókeresztény vagy késő antik szerzőket. De hát az egész forrásanyag is magával hozta, amelybe költészet, fikció és történeti anyag keveredik, amit fel tudott használni a *Zalán*hoz, és az anyag is

rátalt neolatin előképekre. Vörösmarty igazából nem könnyű. Utána még magától értetődően írt Arany is, aki azonban eltűzelve fiatal kori latin verseit, ugyanígy megsemmisítette az *Aeneis*-fordítását is, amiért nagy kár. És hát tudjuk, hogy még a korai Shakespeare-fordításait is elpusztította, és újrak fordította a *János királyt*, meg a *Szentiván éji komédiát*. A 18. századi magyarországi latin költészet a legszorosabb szá-lakkal kapcsolódik a 16–17. századi eposzhoz, tehát Zrínyi hatása is tágabb körű, mint gondolnánk, hisz egyik ihletőjeként dicsekedhetik a magyar romantikának, amely a vergiliusi honfoglalási eposzt már a teológiai eposszal keverte. Tehát ez a fajta, a magyarok Istenére alapozott eposzi világkép és teológiai szál alapvető Vörösmartynál és Aranyánál is — ez végső soron visszamegy a nemzeti sors és a nemzetnek Isten által elrendelt történelmének eszméjére. Magyarországon a latin eposznak az a válfaja teremt iskolát, amelybe, hogy úgy mondjam, belefér aztán már Vörösmarty meg Arany is, amely tehát valahogyan a nemzeti hivatástudattal függ össze, s amely a honfoglalásban valami olyan ígéretnek a beteljesítését látja, mint amelyet Ábrahámnak adott az Úr annak idején, s amelyből azután az ígéret földje lett. Ez a gondolatmenet mindenki előtt ismerős lehet, aki elgondolkozott valaha is egyszer a *Hymnuson*. Amint tudjuk, az ígéret szép szó, ha betartják, úgy jó. Ám a magyar, akárcsak a zsidó, természetesen a javát elfogadta az isteni ajándéknak, utána pedig vidáman bűnözött tovább. Például a *Buda halálának* is az eljátszott ígéret eszméje adja az alapvető struktúráját, hogy tudniillik Isten mindent megtesz, de mi méltatlanok vagyunk rá. Ez viszont már egy olyan tágas keret, amelybe belefér folyamatosan a magyar regényirodalom java is, tehát ha szabad így kitágítani, akkor azt mondhatjuk, hogy a neolatin eposz egyszerűen fenntartotta a nagy elbeszélés lehetőségét a magyar irodalom számára. Felkínálta azokat a világirodalmi példákat, amelyek az egyetlen nagy, igaz világtörténetbe, amit a Biblia mesél el, lehetővé tesz az egyes népek becsatlakozását. Nem véletlen, hogy magától értetődően szerepel a mitológiai hősök vagy a Bibliából ismert nagy bűnösök mellett az utolsó firenzei rablógyilkos és utcai randalírózó is a *Pokolban*, egy olyan koncepció jegyében, amely úgy gondolja, hogy az isteni ígéret mindenkinek, s minden közösségnek szól. Ilyen értelemben nélkülözhetetlen, és ezt tudja is mindenki, aki például Milont olvasott. Milton a brit birodalmi felsőbb-ségnek és az angol nép hivatástudatának a megtestesítője. És mégis ő, aki teljesen hagyományos módon, Arthur királyról kezdett el latin eposzt írni, amikor hírért veszi a forradalomnak, hazamegy Itáliából Cromwell külügyminiszterének, és utána pedig öregén és vakon, de megírja az *Elveszett Paradicsomot*, majd a *Visszanyert Paradicsomot*, egyszerűen azért, mert úgy gondolja, hogy a Bibliából kinyerhető őstörténet a legalkalmasabb minta, amelybe belefér a nemzeti mondani-való. Aki szereti Ady vagy József Attila istenes verseit, ugyanígy tudja, hogy ez megkerülhetetlen. Kérdezted a Mészölyt. Az előbb említettük, hogy a Biblia mindenre jó keret, de ha élő példát akarunk

hozni, akkor a *Saulust*, amely a magyar történelem egyik legdrámaibb mozzanatát, 56-ot próbálja megmagyarázni, a pálfordulásnak a mitológiai témájában. Ez egy fantasztikus kísérlet. Mészölyt, aki a világ egyik leglenyűgözőbb embere volt, nagyon megszerettem, és sokat beszélgettünk mindenről az égvilágon. Amikor megírta, én voltam az első olvasója a *Film* kéziratának, amely már egy olyan fordulat kibontása, amely visszamegy az *Alakulások* című novellára, s amelynek a bemutatása és baráti megvitatása az Intézetben volt. A csillárról is lógtak, Mészöly felolvasta a novelláját, és utána két antagonistá vitatkozott, Béládi Miklós és én, mind a kettőnk szövege megjelent aztán a *Jelenkorban*, 1973 nyarán. Béládi kudarcként értékelte a novellát, mert úgy gondolta, hogy nagyregényre hivatott Mészöly. Mészöly engedelmesen sokáig magára is vette ezt a terhet, csak épp egész másképp gondolkozott ennek megvalósításáról, mint Béládi. Én pedig, aki sokkal kisebb tudással és sokkal kevesebb elvárással közeltem, felfedeztem benne egy fordulat csíráját, nevezetesen azt, hogy hogyan lehet egy zárt kis történetbe, egy látszólag jelentéktelen epizódba a történelem ezeréves rekvizitumait úgy belezsúfolni, hogy abból ne csak a személyes, hanem a nemzeti sors is megsejthető legyen. Körülbelül ezt írtam meg ebben a kis vitaszövegnek szánt elemzésben. Jó pár évvel később az Erzsébet sörözőben találkozunk, Mészöly Huszárik Zoltánnal beszélgetett, és egyszer csak felém fordul, és azt mondja: „Laci, most újra elolvastam, amit annak idején írtál. Úgy gondoltam, nem érint engem, most meg rájöttem, hogy te előre megláttad, milyen irányba megyek.” Ennél nagyobb dicséretet életemben nem kaptam senkitől, úgyhogy ezzel hadd dicsekedjek el, vagyis hogy sikerült valamelyest felmérni vagy megsejteni egy írói pálya fordulatát. Mészöly a *Film*ben valami fantasztikus dolgot művelt, mint tudjuk egy öreg házaspár halálának az utolsó előtti sétájába belezsúfolja a rómaiakig visszamenően az egész magyar történelmet, annak összes neuralgikus pontjával. Hogy micsoda dühödt felhördülés fogadta a regényt, ma már köztudott, gyakorlatilag különböző béregyedek, Pándi Pál jóvoltából, lefaszították Mészölyt. Az én válaszom csak a Bodnár György tiszteletére készült emlékkönyvben jelent meg 2003-ban, addig kéziratban volt. Tizenheten írtunk különböző cikkeket ez ügyben, de csak Könczöl Csabáét hozták le, azt is megcsonkítva.

Tudományos tevékenységed kiemelkedő területe az oktatás. 1973 óta tanítasz a Szegedi Egyetemen, óráid mindig is legendásak voltak, tanítótál bevezetést az irodalomtudományba,

A tanítás iránti ellenszenvemet egy hajdani Eötvös gimnazista, alattam egy-két évvel járó leányzó oldotta fel, Bendl Júlia, aki egyszer meglátott az intézetünk folyosóján: hogy kerülök ide, kérdezte, és kiderült, hogy ha akad tíz hallgató, aki tanárt választ magának, akkor az Eötvös Collegium igazgatója, Tóth Gábor megengedi, hogy az illető órát tartson nekik. Tóth Gábor pedig valóban elfogadta az ötletüket, elkezdtem itt tanítani, és nagyon belejöttem. Megvolt a kaland izgalma is, s nemcsak azért, mert a portás néni mindig feljelentett minket, s néha kijött a rendőrség, hogyha itt volt mondjuk Grendel

antik szerzőket, perzsa eposzt, humanista latin irodalmat, Dantét, Aranyt, Jókait, s közben rendszeresen hívtál kortárs írókat a Móra Kollégiumba, esti beszélgetésekre.

Lajos, vagy a hallgatók rejtelmes leveleket találtak a párnájuk alatt, hogy ne járjanak a Szörényihez, mert az reakció, és nem tudom mi csoda. De kijött a Belügyminisztériumtól is egyszer két diszkrét úr, akik arról faggattak, miért épp Mészöly Miklóst hívtam meg. Tóth Gábor azonban megvédett, mondván, az egyetemen nem tanítanak kortárs szerzőket, aki viszont elit képzésben részesül, annak illik ismernie őket is. Az Eötvös Collegium 1973-ban kezdődött, és ugyanabban az évben kezdtem Szegeden is tanítani. Horváth Károly hívott meg, aki a kollégám volt az Intézetben, és Szauder halála után ő lett a szegedi tanszék professzora. Lukácsy Sándort meg engem hívott maga mellé, két olyan elemet, akik pesti egyetemen, főiskolán soha nem juthattak volna katedrához. Később aztán akadt is olyan elvtárs, aki Keserű Bálintot dilemma elé állította, hogy vagy kirúg engem, vagy ő rúg ki az Intézetből, mert ez így együtt nem fog menni. Keserű Bálint látványosan leszerelte a táblát, majd pedig illegálisba vontam két évre és egy takarítónői státuszon tanítottam tovább ő- és közép-perzsát meg Berzsényit. Aztán elmúltak a viharok, és megint ki lehetett tenni a névtáblát.

Szinte minden megnyilatkozásod provokatív, a fennálló oktatás- és kultúrpolitikával összeegyeztethetetlennek számított 1989 előtt. Uralkodó konformideológiákkal sem akkoriban, sem azóta nem kötöttél kompromisszumokat. Hogyan tudtad megőrizni integritásodat?

A gyerekkorom meggyőzött a kommunizmus totális, emberellenes ocsmányságáról. Egy csomó szerencsétlen, jobb sorsra érdemes derék barátommal ellentétben, akik valamilyen okból, gondatlanságból vagy tudatlanságból, szellemi restségből, avagy épp filozófiai érdeklődésből elmarxultak, én sose bocsátkoztam a marxi kalandba. Még csak álcának se kellett, egyszerűen utáltam az elvtársakat. Természetesen adódtak időnként konfliktusaim, de ezeket vállaltam, ugyanakkor hálával tartozom azoknak, akik fedezték a félillegális, felfogatás felé hajló tevékenységemet. Az Eötvös Collegium szelleme és a Szegedi Egyetemnek az a része, amellyel kapcsolatban voltam, szerencsére hasonlított ebben egymásra. A főnökeim nem léptethettek elő ugyan, mert ahhoz párbizottsági egyetértés kellett volna, már az osztályvezetői szint eléréséhez is, de mondjuk nem is rúgtak ki, még akkor sem, amikor kezdtem különböző tiltakozó aláírási akciókban részt venni. Becsülettel megvédtek, és hagytak, nem vitakoztak velem ez ügyben. Egy szerencsétlen kollégám, aki nem ismert úgy látszik eléggé, javasolta egyszer, hogy fel kéne venni a Pártba, mert tulajdonképpen jó ember vagyok. Az akkori párttitkárnak, szegyenkezve ugyan, de muszáj volt megkérdeznie erről, mire azt válaszoltam, ha eddig megúsztam, miért hozzak magamra szegényt. Megkérdeztem az ajánlóm nevét, megmondta, és akkor őt is elküldtem, még meg is sértődött, hogy ő csak jót akart. Semmilyen érdem nincsen ebben, egyszerűen hiányzott belőlem a vállalkozó kedv ahhoz, hogy naponta szembe köphessem magam.

Egy korábbi nyilatkozatodból idézek: „úgy szabadultunk fel, hogy

A mozgalmi betagolódást mindig is elutasítottam, annak ellenére, hogy a második lakitelki találkozon magam is részt vettem, és az SZDSZ előzményének számító Szabad Kezdeményezések Hálózatában is ben-

*nem adtunk érte semmit (...) olyan Európával találkoztunk, amely nem kíváncsi ránk. Ez rettenetesen demoralizáló volt...”
Hogy tekintesz erre a periódusra, a rendszerváltásra, voltak-e reményeid, illúzióid, és ezekhez köthető-e, hogy elvállaltad Rómában a nagyköveti szolgálatot?*

ne voltam, vagy aláírtam a Fideszt ért rendőri zaklatások elleni tiltakozást is. Ám a pártfegyelem nem rám van szabva, s emiatt se az SZDSZ-be, se az MDF-be nem léptem be, amikor azok párttá alakultak. Ennek ellenére megragadott például Antall József személyisége, akinek a fanyar és néha akasztófahumora közel állt a lelkemhez, tiszteltem a tudását és bölcs embernek tartottam. Ismertem őt korábról, mivel a 80-as években különböző baráti, értelmiségi társaságok összejártak kisebb-nagyobb rendszerességgel magánlakásokban. 91 májusában aztán Katona Tamás, akit régről ismertem (Szegeden is együtt tanítottunk) s akkor épp külügyi államtitkár volt, nagy megdöbbenésemre, delegált egy küldöttségbe. A Helsinki-megállapodásnak voltak akkoriban úgynevezett utótálatalkozói, és a kulturális utótálatalkozó színhelye Krakó volt. Nem sejtettem, hogy ez egyfajta főpróba lesz. Csak a helyszínen derült ki, hogy a küldöttségből valakinek fel kell szólalnia, így az egyik éjjel írtam egy beszédet, amit aztán „non paper”-ként elfogadtak és szétoztattak. Arról szólt röviden, hogy a nemzeti kisebbségek kulturális örökségeit nagyobb védelemben kell részesíteni, és nagyon örültem, hogy például az olasz küldöttség kitörő örömmel fogadta, gondolom azért is, mert olaszul beszéltem, de látszott, hogy nem csak emiatt tetszik nekik. Nem sokkal azután, hogy visszajöttem, egy vasárnapi nap, mikor épp misén voltam, telefonált a lakásunkra Jeszenszky Géza. Visszahívtam, s nagy rémületemre kiderült, engem szeretnének Rómába nagykövetnek. Kértem két hét gondolkodási időt és próbáltam háritani, illetve másokat javasolni magam helyett. Volt olyan, aki bejött velem a Külügybe, tárgyalta Katonával, s amikor látta, hogy miről van szó, nem vállalta, de volt olyan is, aki eleve visszautasította. Elbízta talán magamat, és úgy gondoltam, viszonylag ismerem Olaszországot, s mondjuk kulturális szempontból elfogadható leszek. Arról persze fogalmam sem volt, hogy milyen szervezeti keretek között fog a munkám zajlani, hiszen életemben egyetlen nagykövetségen sem voltam. Pontosabban a perzsa követség egy fogadásán jártam, ahol a később kivégzett miniszterelnök rúgott be Fock Jenővel, de oda is csak azért kaptam meghívást, mert túl kevés perzsa szakos volt Pesten. Miután kimentem, az első héten úgy gondoltam, jobb lenne inkább megszökni, de aztán kitartottam és talán valamelyest sikerült pedagógiai eredményeim is kifejteni a diplomáciai személyzet körében. A volt szocialista országok nagyköveteitől egyébként nem sokban különböztem. A lengyel nagykövet filmesztéta, a felesége művészettörténész volt. Az albán követ egy ottani Akadémiai Kutatóintézetben dolgozó közép-kortörténész, a horvát egy egyházjogász-professzor, a későbbi cseh követ színházi ember volt, Havel környezetéből, a szlovákok egy kereszténydemokrata öreg urat küldtek ki, aki tíz évet ült, mint vatikáni összeesküvő. A bolgár, aki Róma után Londonban lett nagykövet, műfordító volt és esszéket írt. Miután a Szovjetunió felbomlott, az első ukrán nagykövet egy olasz professzor volt, Kijevből. Úgy látszik tehát, hogy az első nagyköveti gárdába szándékosan bölcsészeket és

tudósokat vetettek be, akik valami pozitív imázst tudtak felmutatni országukról. Meglehető, minderre csak a látszat fenntartása miatt volt szükség, hogy a régi apparátus közben hatékonyabban végezhesse munkáját, s ránk, kultúrembernek tűnő majmokra, csak a reprezentáció miatt volt szükség. Mindenesetre nem rittam ki az úgynevezett szövegekörnyezetből, s mivel előtte harmincöt-ször jártam Olaszországban, bizonyos hitelességgel tudtam a legkülönbözőbb emberekkel beszélgetni, a rokonszenvűket is kivívtam, legalábbis így vettem észre. Sokat utaztam, Olaszország tipikusan policentrikus ország, nagyon fontos a regionalizmus, külön-külön kellett a magyar kapcsolatokat megszervezni, ezért aztán feltámasztottam a tiszteletbeli konzuli hálózatot, amely a két háború között virult, s ez azóta is megvan, jó eredményeket hozott. Római és olaszországi magyar emigránsok is bizalommal fogadtak, és ez is számított, mert sokan negyven vagy ötven évig nem tették be a lábukat a nagykövetségre. Számomra szimbolikus volt, hogy a kommunista hatalomátvétel előtti utolsó követségi munkatárs, Fábíán Sándor, aki utóbb emigrált, megőrizte a követség zászlaját, s amikor megismerkedtünk, felajánlotta, hogy visszaadja. Sok mindent el lehetett intézni bizonyos kulturális megközelítések mentén, s aztán persze többször előfordult, hogy az olaszok által felkínált komoly lehetőségeket a mi itthoni gyanakvásunk, hozzá nem értésünk és merevségünk lehetetlenített el. Az itthoni helyzetet, a gyűlölet fortyogását és az ezzel kapcsolatos emberi minőségromlást mindig csak éves nyári szabadságaim során éreztem, s aztán már az indulatokat az én személyemre vetítve is megtapasztalhattam. Egykori barátaim hol hazaárulónak, hol fasisztának tekintettek azért, mert egyáltalán diplomataszerepet vállaltam az Antall-kormány szolgálatában. A sérelmeken már rég túl vagyok, szerencsére alaposan tanulmányoztam Dantét, s vele az emberi gonoszság bugyrainak megannyi változatát. Nagyon becsülöm Arany Jánost, Kemény Zsigmondot, Zrínyi Miklóst, de azt lehet mondani, ők nem szenteltek az emberi elkárhózasoknak ilyen intenzív figyelmet — bár kétségtelen, hogy sokat tudtak erről ők is, mint ahogy az is igaz, mindegyikük olvasta Dantét. Négy évet töltöttem le, aztán visszatértem az Intézetbe, de az egézet azóta se bánom.

Rendkívül szerteágazó irodalomtörténeti munkásságod, tizenkét köteted jelent meg eddig, amelyeket rövidesen újabbak követnek, de még így is több kötetnyi publikációd vár összegyűjtésre. Hogyan látod, e különböző tematikájú kö-

Azt hiszem, ezt leginkább úgy lehetne lemérni, ha megnéznénk, melyik téma, probléma hogyan, miért vetődik fel, s kap újabb aktualitást a különböző korokban vagy az én kutatásaim során. A neolatinos vonal mindig is jelen volt és van, hogy úgy mondjam, a folyamatos felhalmozás állapotában vagyok e tekintetben, s nagyon szeretném, ha lenne belőle egy összefoglaló könyv, még ha itt még ezer meg ezer kiadatlan szöveg vagy csak egyetlen példányban fennmaradt nyomtatvány is van, amelyet nem olvasott még senki. Ha erre állítanék rá mindenkit, akit csak tehetnék, akkor is csak tíz-tizenöt év múlva várhatnánk kielégítő eredményeket. A kutatás jelenlegi szintjén inkább egy kézikönyvet szeretnék megírni, *Bevezetés a neolatin filológiába*

tetek mennyire illesz-
kednek egymáshoz,
van-e közös vonás
bennük, melyek azok a
problémák, amelyek
leginkább, visszatérő-
ően foglalkoztatnak
az egyes művek, kor-
szakok vizsgálatakor?

lenne a címe, Jozef IJsewijn módszerével, aki szintén azt foglalta
össze angolul, amit már lehet tudni és kijelölte a kutatás perspektí-
váit. Az első kiadása óta megjelent a második is, tetemesen bővítve
és átdolgozva, s közben az őáltala kijelölt csapáson szépen mendegél,
illetve száguld időnként a kutatás azóta is a legtöbb országban. Egy
ilyet, amely a magyar anyagra koncentrálna, feltétlenül jó lenne meg-
írni. De hát az ember jobban szeret arról beszélni, amit meg akar írni,
mint amit már megírt, hisz az ott van, olvassák el! Nem is szeretem
a régebbi dolgaimat olvasni, csak ha nagyon muszáj. A másik tervem
pedig egy Arany-könyv. Arany János születésének 200. évfordulója
2017-ben lesz, s szeretnék akkor letenni egy szép nagy Arany János-
könyvet az asztalra, addig pedig több kisebb-nagyobb tanulmányt,
amelyek ezt előkészítik. Legelsőnek *Az elveszett alkotmányról*, erről a
talán legelhanyagoltabb művéről a költőnek. Móricz ugyan nagyon
felemelte *Az elveszett alkotmányt*, de csak azért, hogy számon kérhesse
utána Arany későbbi, szerinte nem létező írói bátorságát, ezt a szót is
használja. *Az elveszett alkotmány* olyan fantasztikus, vulkanikus rob-
banás, amelynek rengeteg összetevőjét még mindig nem ismerjük.
Barta János hasonlóképpen fedezte fel annak idején Kemény
Zsigmond első, váratlan feltörő, gejzír-szerű művében, a *Gyulay*
Pálban ezt a később bizonyos fokig tényleg vissza nem térő sokszí-
nűséget. Keményt is nagyon szeretem, és ebből a szempontból hal-
latlanul rokonnak érzem Arany indulásával. Arany kezdetben még
talán többre becsüli a tragédiát (csak hogy hát Szalontán nincs szín-
ház, nem is véletlenül ment el színésznek), s leginkább Shakespeare
az ideálja, ő maga is írt drámákat, amelyeket a sógora aztán elége-
tett... 'Igen, hát én eltűzeltem, most már belátom, hogy kár volt' —
mondja utóbb a derék sógor. Elképzelni is szörnyű, hogy Arany János
kiadatlan tragédiáival fűtötte be a kályhát. Az egyik öt felvonásos
mű volt, *Perényiek* volt a címe, ennyire emlékezett. Arany a drámai
művek után találja meg a komikus eposzban azt az ideális közeget,
amelybe minden belefér, s amelynek pedig megvoltak a maga ko-
moly műfaji szabályai. Ráadásul Csokonai, akit imádott Arany, s aki-
nek az egy-két kiadatlan, cenzúra miatt meg nem jelentett műve
meg is maradt Arany kézírásában az Akadémiai Könyvtárban, tehát
Csokonai nemcsak gyönyörű példáit adta ennek, leginkább a *Do-
rotyyát*, hanem teoretikusan is értekezett róla. Arany tudta, hogy mit
csinál, amikor ezt az adott keretet, tehát a komikus eposzt hirtelen
valami másra kezdi használni, s ilyen értelemben ez őstojás... Pet-
rarcában pedig megtaláltam magamnak azt a világirodalmi klasszi-
kust, aki talán még vérmérsékletben is hasonló hozzám, tehát folyton
szeretne élni, és ehelyett olvas, vagy folyton szeretne olvasni, de ehe-
lyett él. Durván összefoglalva, a szerencsétlen egyfolytában számú-
zöttként vándorolt, és ezt tartotta élete fő jellemzőjének, legalábbis a
befejezetlen önéletrajzában. Én is, különösen hogy a MÁV jóvoltá-
ból egyre messzebb van ugye Szeged, egyre középkoribb körülmé-
nyek között lehet megközelíteni, de azért hetente megközelítem.

Úgy látom, a kulturális tradíciók folytathatósága az egyik neuralgikus pont, amelyhez újra és újra visszatérsz. Publikáltál is egy nagy visszhangot kiváltó cikket 2010 májusában, Nemzeti tudományok és oktatás címmel, amelyhez sokan szóltak hozzá pozitívan. A rendszer-változásnak nevezett fordulat után milyen újabb kihívások elé került a szakma és az oktatás?

Szándékosan nem túl tragikusra, de komorra színeztem a hangnemet, azon egyszerű oknál fogva, mert a kultúra nem automatikusan kerül át az új nemzedékekhez, hanem egy véres-veritékes tanulási folyamatban, és ha csak az egyetemi képzést nézzük, akkor egy ideje már szorosan összetartozó egységeknek a módszeresen lerombolásáról beszélhetünk. Ha a közoktatást is hozzá vesszük, akkor szinte húsz éve tart e rémes folyamat. Ugyanakkor pedig olyanoknak kellene e tendenciákat menetközben megfordítaniuk és kijavítaniuk, akik maguk is már a rombolás áldozatai, ráadásul egy olyan környezetben, amely egyre közömbösebb. Azt lehet mondani, jó, ha ötven év alatt el lehet érni egy olyan szintet, ahol a vesztély már elmúlik. Nem lehet eléggé félreverní a harangot. Itt nem csak a latin műveltségről, nem csak az irodalom-központúságról van szó, hanem arról, hogy az ember, szerény véleményem szerint, közösségi lény, a közösségek pedig pillanatnyilag a Földön kultúrák szerint oszlanak meg. Ha a magyar kultúrát szétromboljuk, akkor a hordozói, az egyedek megszűnnek nemcsak magyarnak lenni, hanem embernek is, mert abban a szent percben az ember mivoltukban is sérülnek. Amennyiben ezt az ezer éves vagy annál régebbi „hangolást”, amely képes volt az üzeneteket kiszűrni az úrból, elrontjuk gyerekes csínyből vagy gonoszságból, akkor egyszerűen az illető készüléket, ez esetben magát az egyént tesszük tönkre. Aki ezt nem látja be, az nincs tisztában a kultúra alapjaival, nincs tisztában az emberélet minőségének és tovább adhatóságának a mikéntjével. Teljesen nyilvánvaló, hogy ha egyszer már elődeink kidolgoztak egy úgy-ahogy, de működő szisztémát, azt nem szétrombolni kell és felcserélni egy félreértett amerikai vagy úgynevezett globális modellre. Nálunk talán éppen akkor vezették be a leginkább a hollandra emlékeztető, bolognainak nevezett modellt, amikor az éppen Hollandiában vezetett a teljes összeomláshoz. Túl komoly a dolog ahhoz, hogy csak a felelősöket keressük. Mielőbb rendbe kellene hozni a dolgokat, mégpedig nagyon gyorsan, mert minden egyes tanév újabb rettenetes veszteségeket, lemorzsolódásokat okoz. Csak körül kell nézni a totálisan elhülyült embertömeget, amelyet módszeresen, drága pénzen, hatszor annyíért, amennyivel ész is csöpögtethettek volna beléjük, sikerült kitenyészteni. Annyi biztos, hogy ennél sürgetőbb ügy nincsen Magyarországon. Legyen hozzánk irgalmas az Isten, legalább annyira, mint az *Atyák bölcsessége* című híres korpuszban ahhoz az egyiptomi atyához, aki a sivatagban meg akarta látogatni Szent Antalt, de eltévedt, ám imádkozás közben megjelent neki egy kéz, és mutatta előtte az utat, egészen addig, míg oda nem talált. Nem árt tehát, ha mi is imádkozunk, s akkor nekünk is megjelenik talán egy ilyen kéz egyszer.

„Maradjatok hűek a földhöz!”

HANKOVSKY TAMÁS

1969-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait Szegeden és Bonnban végezte, az ELTE-n doktorált filozófiából. Jelenleg a PPKE BTK Filozófiai Intézetének adjunktusa. Legutóbbi írását 2011. 2. számunkban közzöltük.

A hit szerinti élet alapelveit a keresztények mindenekelőtt a Bibliából, elsősorban pedig az Újszövetségből próbálják kiolvasni. A Bibliát a hívő közösség saját életgyakorlatából szerzett tapasztalatai fényében értelmezi, és megfordítva: életgyakorlatát igyekszik ezen értelmezés fényében irányítani. Ebbe az olykor túlságosan szűkre záródó hermeneutikai körbe érdemes újra meg újra további elemeket, további szempontokat is bevonni, például azok véleményét, akik ezt vagy azt kritikusán szemlélnek a kereszténységben vagy a vallásosságban általában.

A valláskritika egy tipikusan 19. századi — de gyökereiben legalább a reneszánszig visszanyúló és azóta is hatékony — változatának a vallás ellen felhozott talán legfontosabb vádja, hogy világidegen, sőt ellenséges a világgal szemben. Mivel — mint mondják — a vallás kizárólag a túlvilág iránt elkötelezett, elfordítja a figyelmet erről a világról. Leértékeli a földi dolgokat egy túlvilági étellel szemben. Ennek legsúlyosabb következményeként a vallásos ember abszurd lényé válik. Olyasvalakivé, aki itt van, de erőnek erejével próbál nem itt lenni, hanem valahol máshol, a túlvilágon (jóllehet tilos a másvilágra segítenie magát). A kritika értelmében a vallásos ember világtól elrugaszkodott, természetellenes elvek, parancsok szerint él, és az élet — nem kis részben éppen ebből fakadó — szenvedéseit a vallás ópiumával csillapítja, fedi el ahelyett, hogy magukat a problémákat orvosolná. A valláskritika e formája számára nem az a kérdés, hogy a vallás igaz tétéleket hisz-e vagy sem, hanem az, hogy előmozdítja-e a világ átalakítását, vagy konzerválja a társadalmi igazságtalanság és a fizikai baj okozta szenvedést.

El kell ismerni, hogy ezek a kritikák saját vallásgyakorlatunkkal szemben sem teljesen alaptalanok. A földről való elvágódás például ma is az egyik legtiszteletreméltóbb keresztény attitűdnek számít. Ennek az elvágódásnak az egyik tanulságos dokumentuma az egyik ifjúsági énekünk: „Mint szarvas hús vizek után, / szívem eped, vágyik hozzád! / Lelkem repes, az élő Úr felé, / Mikor jössz el, hogy elvigyél?” Másrészről olykor még hivatalos egyházi körökből is hallatszottak olyan hangok, amelyek elmarasztalták az evilág nyomorúságait enyhíteni kívánó próbálkozásokat.

A világtól és annak problémáitól való elfordulás veszélye, sőt azoknak a reális problémáknak az alulértékelése, amelyek a világ szenvedőit nyomasztják, minden korban kísérti a vallásos embert,

így aligha várható, hogy a valláskritika ezt kifogásoló változata valaha is erejét vesztené. Ám megállapításait felhasználhatjuk arra, hogy tudatosítjuk magunkban, milyen nagy az egyensúlyvesztés veszélye a kereszténység és a világ helyes viszonyának kifejezetten érzékeny kérdésében. A vallásos ember ugyanis nem mondhat le arról, hogy „tekintetét az égre emelje”, ugyanakkor küldetése a földhöz is szól.

Az elmúlt századok fokozódó szekularizációja talán azzal a törekvéssel jellemezhető legpontosabban, amely egyszerre szabadítaná fel az evilágot a vallás gyámkodása alól, és zárna be a vallást a magánjellegű rituális közösségek gettójába, fosztaná meg attól a lehetőségtől, hogy hatást fejtessen ki a társadalom és az emberi élet minden szférájában. Az utóbbi évszázadokban az emancipálódni vágyó világi létszféra fel kíván szabadulni a vallás *uralma alól*. Talán csak azért érez erre késztetést, mert évszázadokon keresztül alárendelt pozícióban, az evilágot semminek tekintő vallási szempontoknak alárendelt pozícióban tartották. A szekularizáció folyamatának egyik olvasata szerint napjainkban a leértékelt földi lét küzd a maga autonómiájáért. A korábban siralomvölgynek aposztrofált föld meg akarja mutatni, hogy örömmel teljes, méghozzá saját törvényei szerinti örömmel. Ráadásul miután a tudomány hallatlan sikereket ért el az élet körülményeink kellemesebbé tételében abból a feltevésből kiindulva, hogy a *természetet* immanens, és csak immanens törvények, nem pedig közvetlen isteni beavatkozások vezérik, az utóbbi évszázadok megpróbálták feltárni a *társadalom* és az *erkölcs* pusztán evilági törvényeit is, amelyeket már nem a vallási előírások határoznak meg.

Ezzel a keresztény ember még súlyosabb kettősség martalékává vált. Régóta hajlik rá, hogy életét két szféra között megosztottnak lássa, de ezek közül az egyiket mindeddig könnyen tekinthette jelentéktelennek (illetve csak a másik, a túlnani élet szempontjából jelentősnek), olyasvalaminek, aminek nincsenek saját immanens, belső törvényei és értékei. Ha kész volt az exodusra ebből a világból, nem kellett szétszakadnia a két szféra között. Ám ha kiderül, hogy ez a világ önállóan, a túlvilág nélkül is kerek egésznek tekinthető, amely szerves részként képes immanenciájába burkolni az embert, akkor ez a kivonulás és a földi világ leértékelése kifejezetten nehézé válik. Akkor immár nem értékes és értéktelen között kell választani, hanem két érték között. A hit szerinti élet igénye fájdalmas döntések elé látszik állítani az embert.

Bár továbbra is vonakodunk feladni a világtól való elfordulás eszményét, egyre nehezebben mondunk nemet az evilági értékekre, egyre kevésbé vagyunk képesek leértékelni vagy a túlvilág remélt örömeivel szemben relativizálni őket. Egyre nehezebben tagadjuk, hogy jól érezzük magunkat ebben a világban, és egyre kevésbé értjük, miért volna ez baj. Mára sokat veszített erejéből ez az evidencia, hogy az ember igazi hazája az égi otthonban lesz. Ami helyette ma-

radt, az a kétlakiság, vagy még inkább az a büntudattal terhes sejtés, hogy Kosztolányival együtt be kell vallanunk: „Itthon vagyok itt e világban, / s már nem vagyok otthon az égben.” Földi honfoglalásunkat az ég elárulásaként érzékeljük. Hiába a *boldog* hazakerkezés az evilágba, *szomorúság* tölt el, mert ezzel párhuzamosan elveszteni érezzük az égi hazát — és akár a jövő égi hazát is.

A földi értékek evilági öröme persze komoly vigaszt nyújt, és mindig akadtak olyanok is, akik amellet érveltek, hogy a föld és az ég közötti választásra nincs is szükség, mivel reális, valóságos érték csak egyféle van, az evilági. Például Nietzsche, aki költőien szárnyaló szavakkal fordult az általa „más-világolóknak” vagy „a test becsmélőinek” nevezettekhez, és így intette őket: „Kérve kérlek, testvéreim, *maradjatok hűek a földhöz*, és ne higgyetek azoknak, akik földöntúli reménységgel kecsegtetnek benneteket! Méregkeverők azok, akár tudják, akár nem.”

Nem kell megbotránkozunk ezeken a szavakon, és elzárkóznunk sem kell előlük. Mert ha volt valaki, aki mindenkinél erősebb tanúságot tett a föld mellett, az maga az Isten, aki megteremtette és jónak látta a földet. Ha volt valaki a történelemben, aki mindenki másnál hűségesebb volt hozzá, az a második isteni személy, a Fiú, aki tiszta szellemi létmódjából kilépve magára vette azt az emberséget, amelytől a követői közül oly sokan szeretnének szabadulni. Megtestesült, közöttünk élt, szolidáris volt a szenvedőkkel, nemcsak a lelküket ápolta, nemcsak afféle vallási vigaszt nyújtott nekik, hanem gyógyította őket, hitet téve egy ezen a földön növekedésnek induló Isten országa mellett. Olyan hűséges volt a földhöz, hogy még mennybemenetelekor sem vált meg az emberi természettől, beleértve a testi-séget is. Tanítása a test szerinti feltámadás reményét önti híveibe, és egyháza rendületlenül hisz abban, hogy új ég és új föld vár rá.

Ezért a kereszténység — ha egyáltalán sorrendet lehet felállítani — elsősorban a megtestesülés és csak másodsorban az átszellemülés vallása. Krisztus története is azt tanítja nekünk, hogy az átszellemülés útja a megtestesülésen át vezet. Descartes egy helyen azt mondta: „Egészen bizonyos, hogy a testemtől különböző valami vagyok.” Ez nem keresztény gondolat. Ha így lenne, akkor az Isten *énvelem* nem találkozhatott volna a megtestesülésben; és én sem találkozhatnék Krisztussal az Oltáriszentségben. A klasszikus katolikus hit szerint úgy találkozom vele, személy a személlyel, hogy test találkozik a testtel. Krisztus teste és az én testem. Krisztushoz leginkább az evilágiságunk révén tartozunk. Isten képére vagyunk teremtvé, és ez talán valóban azt — vagy azt is — jelenti, hogy mi is szellemi lények vagyunk. A legbensőségesebb kapcsolat mégis akkor jött létre, amikor az Isten testté lett. A Jézus Krisztushoz való hasonlóságunkban vagyunk leginkább istenképűek, vagyis akkor, ha őt utánozzuk, az ő Istennek ajánlott emberségét. A keresztény tanításban az a legnagyobb szerűbb, hogy nem buzdít arra, hogy próbáljak minden erőmmel már most valahol odaát lenni, ahelyett,

hogy itt lennék, ahol éppen vagyok. Az a legszebb, hogy Isten mintegy azt mondta nekünk, „ne menj te sehova (még azért se, hogy velem találkozzál), maradj nyugodtan ott, ahol vagy, és én magam megyek oda hozzád”. A kereszténység a megtestesülés vallása, amely azóta is ezt a jelenlétet, az Isten evilági jelenlétét ünnepli: az igében és a mindig *anyagi jelekben* megvalósuló szentségekben.

De nem csak ilyen már-már természetfeletti, így már-már nem is evilági lehetőségei vannak az Istennel való találkozásnak, nem csak az Istentől csodálatos módon sugallt írás, és nem csak az isteni kegyelem érzékelhető, mégis titokzatos jelekbe öltözött valósága, a szentség. Aki csak ezekben hisz, annak a felelősséggel vállalható hitére nagy veszély leselkedik. Mert ezek a rendkívüli eszközök éppen tagadhatatlan rendkívüliségük miatt könnyen elfordítják a figyelmet a hétköznapi létezés értékeitől, és könnyen találjuk magunkat a választás kényszere előtt: a természetfelettit választjuk, vagy az evilágít. Elfordít minket ettől a világtól, ha túlhangsúlyozzuk vallásunk természetfeletti elemeit. Sőt, a vallásosság feladása előtti utolsó lépést jelenti azt hinni, hogy *egyedül* ezek a súlyos transzcendens komponenssel bíró eszközök az Istennel való találkozás fórumai. Hiszen aki ezt hiszi, annak ki kell vonulnia a világból, hogy Istennel találkozzon, csak hogy ma már nem olyan könnyű hátat fordítani a világnak. Tagadhatatlan értékei ezer szállal kötnek magukhoz minket.

Azért is gondolom, hogy a *vallásosság* elvesztését jelentené ez a kizárólag a transzcendenciára irányuló létmód, mert ha nem külsődleges jegyek alapján akarom azonosítani, akkor *vallásosnak azt az embert kell neveznem, aki a földi valóságot és benne az emberi aktivitást egy meghatározott, a „profán embertől” teljesen különböző módon tapasztalja meg, nevezetesen mint az Istennel való (tág értelemben vett) kommunikáció közegét és egyben „üzenetét”*.

E meghatározás három elemét is érdemes kiemelni. *Először* is a vallásos embert elsősorban nem hittételek igaznak tartása és törvények, cselekvési parancsok követése jellemzi, hanem egyfajta tapasztalat, ha tapasztalaton benyomások konceptualizált rendszerét értjük. A vallásos ember (amennyiben és amennyire vallásos) sajátos fogalmi sémát működtet a valóság megragadására, ugyanazoknak a tényeknek más interpretációját tartja a maga számára elérhetőnek, mint a nem vallásos ember.

Másodszor az említett kommunikációhoz ugyanúgy hozzátartozik a felek egymás elől való elzárkózása, mint az egymás számára való kitárulkozása. Isten hiánya, illetve a világból való visszahúzó-dása legalább annyira az Isten és ember közötti kommunikációs viszony tényezője, mint az Istenre mondott emberi „nem”, vagyis a bűn. (A kommunikáció története jó esetben persze az elzárkózásnak a kitárulkozásba való átmenete.)

Harmadszor nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a világ a vallásos ember számára nemcsak az a „hely”, ahol ez a párbeszéd meg-

valóság, hanem a bennünket körülvevő dolgok, az általunk kezdeményezett, illetve a velünk megtörténő események alkotják azokat a „szavakat” is, amelyeket a beszélgetőtársak egymásnak mondanak. Ez utóbbi tétel *egyik* következményeként a vallásos ember számára a természet, egyáltalán az őt körülvevő dolgok sohasem alkotnak pusztán immanens, önmagát jelentő közeget, ahogyan transzcendens dimenzióval rendelkezik az emberi cselekvés is. A tétel *másik* következménye, hogy az Istennel való kommunikáció elsődlegesen nem a világ anyagi szférájától, a metafizikai értelemben vett természettől függetlenül, egyfajta misztikus közvetlenség révén valósul meg. A skolasztikus tétellel összhangban, amely szerint „a kegyelem a természetre épít”, az istenkapcsolat általános (és normatív) módja nem a tiszta misztika. A két előző következményből egy *harmadik* is adódik. A vallásosság nem pusztán a lélek belső tevékenysége, hanem az egész embert érinti. Természetes módon tartozik hozzá a kifejeződés, sőt még a tárgyasulás is. Ennek során olyan valóságok jönnek létre, amelyek nem képeznek önálló területet a világ más dolgai mellett, hanem ezer szállal kötődnek a világ szövetébe. Ha pedig az ember közösségi lény, akkor vallásossága társadalmi dimenzióval is kell, hogy rendelkezzen.

A hit szerinti élet tehát nem másból fakad, mint annak tudásából és átéréséből, hogy életünknek nincsen csak profán szférája, mint ahogyan csak szent sincs. Bármit, amit a hétköznapokban teszünk, az Istennel való személyes kapcsolaton belül tesszük, ugyanakkor a legszentebb pillanatokban sem vetkőzhetjük le ember voltunkat, anyagiságunkat, társadalmiságunkat, és mindaz, ami az imában vagy a liturgiában történik, a földi létszféra közvetítésére szorul. Hit szerint élni azt jelenti, hogy tetteimet az a tudat vezérli, hogy az ég és a föld sem térben, sem időben nem választható el egymástól, hanem áthatják egymást, és így minden hétköznapi tett vallási vetülettel rendelkezik, és minden vallási cselekedet a profán világgal jegyez el bennünket. Ezért nincsenek olyan speciális vallási törvények, amelyek tisztán az Istenhez való viszonyunkra vonatkoznának, és ne szabályoznák egyúttal az evilági életünket is, és így nincsen olyan profán cselekvés sem, amely kívül esne a vallási elvek hatókörén. Otthonra kell lelnünk a világban, és otthonossá kell tennünk azt a magunk számára, akik folyton átkelőhelyet keresünk a transzcendenciába, és akik folyton az immanenciában kívánjuk megtapasztalni a szentet.

Az ember tehát valóban hűséges lehet a földhöz, de nem azért, mint Nietzsche tanítja, mert ez a föld önmagában is elég neki, hanem azért, mert itt és csak itt találkozhat Istenével. Ő idejött, velünk maradt, és példát mutatott a helyes hűségre. Megmutatta, hogyan kell megélni azt, hogy itthon vagyok itt e világban, és ezért otthon vagyok az égben, vagy fordítva: mivel otthon vagyok ott, ezért itthon vagyok itt. Ennek megvalósítására törekedni semmivel nem furcsább gondolat, mint hogy az égi Fiú azonos legyen a názáreti Jézussal. A vi-

lághoz való viszonyunk érzékeny egyensúlya megbomlik, ha leértékeljük, semminek vagy pusztán a túlvilági élet kiérdemlésében hasznos eszköznek tekintjük az evilágot, de akkor is, ha ezt tekintjük mindennek, a túlvilágot pedig nemlétezőnek nyilvánítjuk, vagy ha büntudattal ugyan, de kizárólag ebben a világban rendezkedünk be. Nem visszhangozhatjuk kizárólag a János evangélium szép igéit: „az én országom nem e világból való” (Jn 18,36), mint ahogy nem szabhatjuk életünket kizárólag ehhez a világhoz sem.

A vallásos olvasónak aligha kell bizonygatni, hogy nem lehetünk csak evilágiak. Elevenen érezzük a Kosztolányi-féle büntudatot, ha túlságosan is itt rendezkednénk be. De a büntudatunk gyakran nagyobb a kelleténél, és már azt is felrója nekünk, hogy egyáltalán itt-hon érezzük magunkat ebben a világban, és nem tudjuk csak a túlvilág eszközének tekinteni ezt az életet.

Az Evangélium annak a meghirdetése, hogy elérkezett az Isten országa, vagyis a világnak az az állapota, amelyben végérvényesen Isten veszi át az uralmat, ezért nem marad helye többé a bűnnek, a betegségnek és a halálnak. A világnak az az állapota, amelyben minden úgy létezik, ahogyan léteznie kell, és amelyben az ember — mint hajdan a Paradicsomban — újra harmóniában él a természettel, önmagával, a másik emberrel és Istennel. A zsidók erre vártak. Azért várták a Messiást is, mert csak ő változtathatja át ilyenné a világot. Amikor Keresztelő János követeket küld Jézushoz, hogy megtudja, ő-e a Messiás, vagy mást várjanak, Jézus a megvalósuló félben lévő Isten országa jeleinek felsorolásával válaszol: a vakok látnak, a süketek hallanak, a sánták járnak, a leprások megtisztulnak és a kitisztottaknak örömhírt mondanak (Mt 11,2–6; Lk 7,18–28). Jánosnak ebből tudnia kell, hogy Jézus a Messiás, hiszen szava és keze nyomán az ország bontakozik ki. Máté evangéliuma ahol tetheti, a zsidó szokásnak megfelelően kerüli, hogy Isten nevét ki-mondja, ezért Isten országa helyett általában mennyek országáról beszél. Ám hiba volna, ha egyszerűen a mennyországra gondolnánk. Mert az az ország, amelynek eljövételét Jézus hirdette és valószínűleg meg, éppen annyira volt evilági ország, mint túlvilági. Kissé félrevezető is országnak nevezni. A görög eredeti a *baszileia tou theou* kifejezést használja, ami annyit tesz, Isten uralma. Vagyis inkább egy állapotról, mint területről, szféráról van szó. Arról az állapotról, amikor Isten uralkodik, és nem az ő ellenségei. A zsidó alapokon álló kereszténység és maga Jézus is abban hisz, hogy ez az állapot megvalósulhat itt a földön is. Ezért imádkozunk a Miatyánkban: „jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, mi-képpen mennyben, azonképpen itt a földön is”. Nem kétséges, hogy Isten uralma teljes és tökéletes a mennyben. A Miatyánkban azt kérjük, hogy ugyanaz a *baszileia* (uralom vagy ország) valósuljon meg „itt a földön is”. Jézus maga is ezen munkálkodott, és biztosan tudta, hogy személyével el is kezdődött ez az ország. Elsősorban nem azért tett csodákat, hogy bizonyítsa isteni származását

vagy szavainak igazságát, hanem azért, hogy eltüntessen egy darabka rosszat a földről, vagyis hogy megtörténni segítse az országot. Nem egyszerűen a túlvilágra akarta irányítani a figyelmet, nem csak a mennyországot akarta megnyitni számunkra, hanem a mennyek országát, más szóval az Isten országát akarta megvalósítani: „miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is”. Már az evangéliumokat papírra vető ősegyház számára is világos volt, hogy bár az Isten országa Jézus Krisztus kereszttáldozata által máris döntő módon győzedelmeskedett a világban, még nem fejeződött be az a folyamat, amelynek végén „Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28). Isten országának valóságát ezért a „már igen” és a „még nem” dialektikája határozza meg. Ennek megfelelően az Evangélium nemcsak híradás a beteljesülésről, hanem egyben a beteljesülés ígérete is. Jézus csak a kezdeményezésig jutott, mert a nép, az ország meghívott lakói vonakodtak az ország polgáraivá válni (Mt 22,1–14; Lk 14,16–24). Ám ez nem cáfolja, hogy Jézus a földön akarta az országot létrehozni, pusztán azt magyarázza, hogy miért késlekedik még mindig az ország megvalósulása. Mi magunk vagyunk azok, akik késleltetjük, többek között azzal, hogy nem hiszszük, hogy lehetséges már itt és most, és azzal, hogy kitérünk az Istennel való, egész lényünket érintő találkozás elől, és halálunk utánra tartogatjuk a teljes megnyílást annak a közelségnek a befogadására, amelyet pedig Isten már itt és most felkínál nekünk.

Paradox módon éppen a közeli megvalósulásba vetett hitben gyökerezik a kereszténység világtól elforduló tendenciája. Az Újszövetség lapjain számos tanújelét találjuk annak, hogy az első keresztény közösség a régi világ nagyon gyors megváltozására és az ország haladéktalan beteljesedésére számított. A teológia ezt a koncepciót „közre várásnak” nevezi. Ahogy Jézus második eljövetele ennek ellenére egyre csak váratott magára, az első teológusok és az egyház első pásztorai azzal a gonddal találták szembe magukat, hogy meg kellett nyugtatni a közösséget: a vőlegény ugyan késik, de azért biztosan el fog jönni. Emlékeztetni kellett őket, hogy csak a balga szüzek alusznak el, az okosak kitartanak, és be is mehetnek a menyegzőre (Mt 25,1–13); hogy a hűséges szolgák virrasztanak, akármilyen későn érkezik haza a ház ura, és jutalmuk nem is marad el: uruk felövezi magát, és a személyesen szolgál nekik (Lk 12,36–38). Az első közösségen mégis nyugtalanság vett erőt, amikor egyre-másra haltak meg azok, akik pedig a keresztségben már új életre támadtak. Hitük szerint halálával Jézus legyőzte a halált, és arra számítottak, hogy ők már nem fognak meghalni. Szent Pálnak meg kell nyugtatnia őket: talán a parúszia később következik be, mint gondolták, de ez nem változtat semmit azon, hogy aki meghalt a bűnnek, annak örök élete van, és ha test szerint meg is kell halnia, még hátrány sem éri azokkal szemben, akik megérik Jézus második eljövetelét. Pál az egyik helyen így érvelt: „Az elhunytak sorsáról nem akarunk tájékozatlanságban hagyni benneteket, testvérek, hogy ne szomorkod-

jatok, mint a többiek, akiknek nincsen reményük. Ha Jézus, mint ahogy hisszük, meghalt és feltámadt, akkor Isten vele együtt feltámasztja azokat is, akik Jézusban hunytak el. Az Úr tanítása alapján ugyanis ezt mondjuk nektek: Mi élők, akik az Úr eljöveteleig megmaradunk, nem előzzük meg az elhunytakat. A parancsszóra, a főangyal szólítására, Isten harsonájának zengésére az Úr maga száll le a mennyből. Először a Krisztusban elhunytak támadnak fel, azután mi, akik életben maradtunk. A felhőkön velük együtt elragadtunk a magasba Krisztus elé, és így örökké az Úrral leszünk. Vigasztaljátok tehát egymást ezzel a tanítással!” (1Tessz 4,13–18). Látható a szövegből, hogy Pál arra számít, hogy még életben találja a végső harsonaszó. Ugyanezt mondja egy másik helyen is: „titkok közlök veletek: Nem halunk ugyan meg mindnyájan, de mindnyájan elváltozunk, hirtelenül, egy szempillantás alatt, a végső harsonaszóra. Amikor az megszólal, a halottak feltámadnak a romlatlanságra, mi pedig elváltozunk” (1Kor 15,51–52). Hasonló értelmű részek az evangéliumokban is találhatóak (Mt 10,23; Mt 16,28).

Bár az egyháznak szembe kellett néznie a parúzia elmaradásának problémájával, az alaphang még hosszú ideig az maradt, hogy a megígért ország hamarosan, legfeljebb néhány éven belül biztosan beköszönt. Talán ez a hit magyarázza azoknak a magatartását is, akiket Pál így int: „aki nem dolgozik, ne is egyék” (2Tessz 3,10). Bizonyára úgy gondolták, az Isten országának közeli beteljesedéséig (amikor már nem arcunk veritékével esszük kenyerünket) már nem érdemes a munkával fáradozni. Mindenesetre hivatkozhattak arra a hagyományra, amelyet Lukács is feldolgoz, a szorgoskodó Mártáról és a Jézust hallgató „tétlen” Máriáról. Jézus ugyanis így ítelt róluk: „Mária a jobbik részt választotta” (Lk 10,38–42). E történet többek között azért volt fontos az első keresztényeknek, mert a világ dolgaihoz való viszonyt elemzi. Azt sugallja, hogy a mindennapi, evilági cselekvéssel szemben részesítsük előnyben az ige hallgatását. Ez az attitűd, amely támogatásra talál a transzcendencia János evangéliumában kifejeződő erőteljes hangsúlyozásában, mindmáig meghatározó a keresztény életgyakorlatban, hiába szólt ellene Pál intelme.

Mint tudjuk, a „közelre várás” téves teológiai álláspontnak bizonyult, de a vele összefüggő világidegenség máig velünk maradt. Újra fel kellene tehát fedezni az Ószövetség és az Újszövetség egészes szemléletmódját az üdvösség, Isten országa megvalósulásáról. Hiszen Jézus is az Ószövetség talaján állt, és ha az ő követői vagyunk, akkor nem gondolhatjuk, hogy az Ószövetség kimerül abban, hogy előkészít Krisztusra, hanem máig a vallásos attitűd egyik mintája kell, hogy legyen a számunkra. Ezért bár dicséretes, hogy ifjúsági énekeink merítenek az ószövetségi szövegekből, nagyon óvatosnak kell lenni, amikor átköltjük őket. Az írásom elején idézett ének például, bár bizonyára nem tud róla, teljesen hűtlen lesz az eredetijéhez. A „mikor jössz el, hogy elvigyél” sor révén a világból való elvágyódásnak ad hangot. Aki ezt

énekli, azt fejezi ki, hogy találkozni kíván az Istennel, de mintha nem hinne benne, hogy ez itt a földön is lehetséges. Az ének eredetije a 41. zsoltár. „Ahogy a szarvas kívánczik a folyóvízhez, úgy kívánczik a lelkem hozzád, Istenem! Isten után szomjazik a lelkem, az élő Isten után: Mikor mehetek el, hogy megjelenjek Isten előtt?” Ahogyan a zsoltár feliratából is kiderül, a zsoltáros nem az ítéletnapra vár, nem akarja, hogy elvigyék ebből a világból, hanem Isten templomába kívánczik. Itt a földön kíván találkozni az Istennel. Amikor a gitáros ének szövegírója megváltoztatta a zsoltár szövegét, az Ószövetség tanítását irtotta ki belőle, és olyasvalamivel helyettesítette, ami legjobb esetben is csak az egyik aspektusa a teológiaiailag korrekt keresztény attitűdnek.

Annak érdekében tehát, hogy újragondolhassuk, és amennyiben szükséges korrigálhassuk a világhoz való viszonyunkat, újra fel kellene fedezni az Ószövetség szellemét és annak a népnek a vallását, amelyik — bár évszázadokon át nem látogatta meg őt a földön a testté lett Isten — képes volt átélni az Istennel való evilági találkozást. Nemzedékek és évszázadok éltek meg így az istenkapcsolatukat, anélkül, hogy sejtették volna, hogy lesz túlvilági találkozás is. Mi, akik joggal bizakodunk ebben is, nem kell, hogy ezért értéktelenné tekintsük azt, ami már itt és most megadatik, főleg, hogy a megtestesülés megsokszorozta azt, amivel az ószövetségi ember boldogan beérte.

Ugyanígy Jézusra is új szemmel kellene tekinteni. Nemcsak azt az aspektusát hangsúlyozni, aki „nem e világból való”, hanem azt is, aki a világért testesült meg, érte dolgozott, és életét is a „világ életéért” adta oda (Jn 6,51), és aki hitt abban, hogy már itt a földön helyreállítható az Isten és az ember kapcsolata, vagyis hogy már itt a földön részünk lehet az üdvösségben. Újra fel kellene fedezni Jézust, hogy megtanuljunk úgy itthon lenni a világban, hogy otthon vagyunk az égben. Hogy a világhoz való helyes viszony kérdésében ne Nietzschétől kelljen átvenni a jövő teológiájának egyik legfontosabb témáját: az égtől nem elszakított földhöz való hűséget.

Így a modern világnak is hitelesebb beszélgetőpartnerei lehetnénk, és az Evangélium szava könnyebben befogadható lenne a mai ember, és így saját magunk számára. Az Evangélium újra olyan örömhír lenne, amely nem egy távoli világ örömét hirdeti, hanem azt, hogy „az igazi világosság, amely minden embert megvilágít, a világba jött” (Jn 1,9) és megváltoztatta a világban való lét alapkarakterét. A világ ettől kezdve még inkább az Istennel való találkozás színhelye, mint valaha.

„MINT HARMAT A GYAPJÚFÜRTRE”¹ Képek az áthosz-hegyi szerzetesek életéből (részletek)

A Szent Hegy ösvényeit járva egy másfajta érzékelés világában lépdelünk. Szűk kis utakon és csapásokon, ahol ismeretlen aszkéták, titkos sietők, rejtőzködő szentek, a csend beszélgetőtársai, a névtelenség szerelmesei jártak. Csöndjük leginkább a domboldalakon fújó lány szellőben hallható, imájuk hangosabb az ormokon zúgó szélnél. Letértek a történelem ösvényéről, és ez senkinek sem tűnt fel. Eltűntek e világ, talán még szerzetestársaik szeme elől is, és senki sem vette őket észre. Észrevétlenül hagyják maguk mögött a jelenségek világát. A létezés épp csak megérintette őket: még Isten is alig-alig vette észre jelenlétüket. Emlékezetük örök az égben. Földi útjuk feledésbe merült.

A Hegy „jelek” nyelvén beszél: impozáns monostoraival, egyedülálló ereklyéinek sokaságával, páratlan természeti szépségével, beszédes hagyományával, az istentiszteletek méltóságával, a történelemmel ápolat különleges kapcsolatával, az emberi természethez fűződő sajátos viszonyával, s a bizonyossággal, hogy Isten ott lakozik e lelki vendégszeretettel ápolat minden zugban. De ez csak a kisebbik, a látható rész. A nagyobbik része rejtve marad. Egy másféle univerzumként a kevesebbet mutatja meg, amelyet nem tud megtartani, és elrejt a többet, amely valóban értékkel bír. Nem bolt, nem kirakat. Hanem zsúfolt raktár, de templom, amelynek hatalmas szentélyében állandó, titokzatos istentisztelet folyik, s a behúzott függönyök mögött szünet nélkül olvassák a megszentelődés imáit.

Mindezeket egyfajta megsemmisítő szelídség rejti. Földöntúli alázat illata járja át őket. Ezért ilatoznak az ereklyék, ezért tesznek csodákat az ikonok, ezért árad annyi kegyelem ezen a helyen, emiatt válnak szentté itt az emberek. Még Isten sem képes elviselni a teljes névtelenség alázatát. Épp ezért nem is fedi fel nyíltan, hanem eme áldott környezetben jelenet a rejtőző igazságot, a megszerzett titkos kegyelmet, a Szent Sír csöndjét, „a mindenek felett áldott Szombatot”.

Egy-egy elhagyott kápolna, egy cella, ahol az imádságban a lélek fölemelkedik, az alázat helye, a szerzetesi aszkézis épületei — különösen, ha régi is egyben — valami olyat közvetítenek, ami gyöngéd, akár a simogatás. Pusztá létük is a nem evilági nyugalom és a földöntúli állandóság érzetét kelti. Ha valami túljutott a mindennapi ro-

hanás taposómalmán és a pusztító idő mindenhatóságán, akkor az meggyőző erővel bír, és mély bizalmat kelt. (...)

Az „egyetem” és „az ártalmak egyeteme”

1989. február. Alkonyodik az Ajiú Pávló monostorban. A nap éppen a Szithonía félsziget csúcsánál nyugszik le. Az égbolt fokozatosan sötétebbre vált. A Vénusz tisztán ragyog. Szemben, a Halkidiki-félsziget falvaiban fölgyulladnak az első fények. A színek fokozatosan leírhatatlanná mélyülnek. A Lenyugvási Szolgálat befejeződött.² Egyedül ülök egy kőpadkán, magamba mélyedve. Érzékeim elcsitulnak. Minden csendes, minden nyugodt, minden teljes harmóniában és egyensúlyban van. A lány szellő és egy csermely hangja hallatszik egyedül. Csak a természet hallható és... Isten. És az Ő igéje.

Az én szívem még mindig zakatol. Egy éve vagyok a Hegyen, látom minden szellemi kincsét, valamennyi napomat e szent meggyőződésben élem, de bennem még mindig a világi észjárás munkál. Emlékszem, egy bölcs gerondasz, aki egy szkítiben élt, ezt mondta nekem sok évvel ezelőtt:

— Hallottam, hogy sok diplomád van. Isten olyan dolgokkal áldott meg, melyeknek nincs valami sok hasznuk. De leginkább azzal áldott meg, hogy ezt megértetted. Itt élt évekkel ezelőtt az Ajiú Pávló monostorban Jerászimosz Menájiasz atya, aki kémikusnak tanult Svájcban. Ő okos volt, és fölcserélte az „Ártalmak Egyetemét” Isten „Egyetemére”. A Szent Hegyen megtanulható minden szent tudomány. Örülj, gyermekem, hogy Isten végül elhozott erre a megszentelt helyre. Hagyd magad mögött a matematika x-ét és y-ját, és öleld át lelkedet, melyet neked ajándékozott a Jóságos Isten. Nem a tudomány tökéletesítése a feladatunk, hanem önmagunk tökéletesítése Krisztusban, „míg eljutunk mindnyájan az érett férfiúságra, a Krisztus teljességével ékeskedő kor mértékére”.³

Gondolataim vissza-visszatérnek az „Ártalmak Egyeteméhez”. Csakugyan, önmagában minden világi tudás, ha összehasonlítjuk Isten fölfedezésével, kegyelmének világosságával, az „ismeretlen ismerettel”, nemcsak kevés és elégtelen, hanem káros is talán. Kényelmes börtönbe zárja az embert. Hamis ízekkel csapja be. Megszépeíti számára a mulandóságot. Istenné teszi az embert, szemmel láthatóan megsemmisítve az Istent. Az Isten felé irányulás egész perspektíváját megváltoztatja. Az önállóság illúzióját kelti és gyakran „felfuvalkodottá tesz”.⁴

Soha nem nyugszom meg... még az elcsöndesülésben sem. Drágán fizetek meg a diplomáimért.

Sötétedik. Visszatérek a monostorba, mielőtt bezárnák a kaput. Leülök egy sarokba, ismét egyedül. Most élvezem a nyugalmat, nem folytatom a töprengést. Nincs szívem elhomályosítani a nyugalom szépségét. De íme, valami hallatszik. Két kis öreg szerzetes beszélget. Lépteik nehézkes és lassúak, beszélgetésük alig érthető. Felém közelednek. Mellettük vagyok, de észre sem vesznek. Egyikük 25 éve hagyta ott a világi életet. Nemrég múlt nyolcvan éves. A Hegyre jött, mihelyt elérte a nyugdíjas kort. Másik, egy kilencvenéves román szerzetes, 1919-ben költözött a Hegyre, és soha nem tért vissza. Thesszalonikin keresztül érkezett, nem sokkal az 1917-es tűzvész után. Emlékszik még Galerius diadalívére, a villamosra, az üszkös romokra. Teljesen elszigetelten él egy magányos cellában, körülbelül háromnegyed óra járásra a legközelebbi szomszédjától. Kerek hetven éve egyedül a Szent Hegyen! Szürkehályog támadta meg mindkét szemét, emiatt alig lát. Választás elé került: vagy vakon marad a monostorban, vagy megműteti magát Thesszalonikiben, majd visszatér a cellájába. Összezavarodott, nem tudja, mitévő legyen, nem akar sem a világba visszatérni, sem a lelki békéjét elveszíteni. Megrémíti az egy hét Thesszalonikiben, ahogyan hátralévő élete is a monostorban. De az atyák sem tudják, mi lenne a megoldás: tartsák maguk mellett vakon, vagy segítsenek neki abban, hogy visszakapja szeme világát, és hagyják őt egész egyedül az elviselhetetlenül nyomasztó öregségben. Az atyák tanácsa a műtét mellett döntött. Figyelemmel kísérem beszélgetésüket.

— Mitrofánisz atya, félek. Mit gondolsz, lehetséges, hogy most, az utolsó éveimben vesztem el a lelkemet? Ki tudja, mit fogok tapasztalni a világban? Talán tetszeni fog, és örökre ott maradok.

— Mi engedelmisséggel tartozunk a gerondaszknak,⁵ és nem a saját véleményünkre van szükségünk, hanem az ő áldására.

— Úgy érzem, mindent elveszíték. Imádkozz, kérlek, hogy eltávozzam ebből a világból, még mielőtt abba a másikba mennék.

— Én azt kívánom neked, hogy élj a másikon, mielőtt ebből elmennél.

Az aggastyánok elhallgattak egy időre. Nemsokára Ignátiosz atya imádkozni kezdett jellegzetes román kiejtéssel:

— Uram, Jézus Hrisztus, nyukosztald a Te szolkádat, Iknátiosz szerzetest. Uram, Jézus Hrisztus, nyukosztald a Te szolkádat, Iknátiosz szerzetest. Uram, Jézus Hrisztus, nyukosztald a Te szolkádat, Iknátiosz szerzetest.

Hosszú időn keresztül folytatta.

Majd Mitrofánisz atya vette át a szót:

— Áldott vagy, Urunk. Legyen áldott az Úr. Áldott vagy, Urunk. Legyen áldott az Úr. Áldott vagy, Urunk. Legyen áldott az Úr.

Elbúcsúztak, és elváltak egymástól. Egyikük nyugalma gyümölcsseiről, másikuk engedelmisségének kincseről tett bizonyosságot. Ez volt minden tapasztalatuk. És ez megajándékozta őket a szív teljességével.

Párbeszédük még inkább megerősített benső békémben. Mitrofánisz atya engedelmissége talán még inkább, mint az Ignátiosz atyát jellemző nyugalom és halál utáni vágy.

Isten azonban engedelmeskedett Ignátiosz atyának. Ő másképpen dönt, mint mi. Akarata rendszerint ellentétes a miénkkel. Döntései nem mérhetők össze az emberekével. Még Mitrofánisz atyáéval sem.

Aznap este Ignátiosz atya elment ebből a világból, még mielőtt ismét megpillanthatta volna, hetven esztendő után, a világi létezését. Lehunyta vak szemeit a hiábavalóságban, hogy szeme elé táruljon Krisztus világossága az örökkévalóságban. Valahol a kellionja⁶ mellett temették el. Föltámadott örökre az Úr „*Atyjának házában lévő sok lakóhely*”⁷ egyikében. Az emberek elfelejtették, nem ismerik. Isten azonban följegyezte, és emlékezetében örökre megmarad. Nem maradt földi lakhelyén, hanem az „*Atyához megy, és nála lakozik*”.⁸

A mennyei illat

Az aszkéták nemese szelídsége leírhatatlan. Ezek az emberek, habár magukon viselik az aszkézis szigorának jegyeit, miközben testük oly szikár és megviselt, illatoznak, és a kegyelem páratlan jelét hordozzák lelkükön.

1976. augusztus hava. Július 22-e, az ónaptár⁹ szerint. A Szimonópetrasz-monostorban Mária Magdolna búcsúját ünneplik. Ezt a szentet különösképpen szeretik ebben a monostorban. Itt őrzik bal kezét — a csuklóját, a tenyerét és az ujjait, ép bőrrel és szövetekkel. A kéz hőmérséklete folyamatosan 37 °C, bizonyosságul annak, hogy a kéz élő tanúja a feltámadott Krisztusnak, s élő tanúbizonyossága annak is, hogy „*a halál többé nem uralkodik*”¹⁰ rajta.

A virrasztás idejére egy viszonylag központi állószéket kaptam. Mellettem hófehér, öreg szerzetes. Mozdulatlan szoborként áll. A hosszú virrasztás alatt elpilled. Láthatóan elfáradt. Talán alszik. De nem úgy, ahogy egyébként aludna. Furcsa és érdekes állapot ez. Fejét kezére hajtja. Szemei lecsukódtak. Időközönként tisztán kivethető, nyugodt horkolás hallatszik. Időről-időre azonban, mihelyt valahol hibáznak az énekesek, közbeavatkozik, és azonnal kijavítja a hibát. Majd visszatér a nyugalomba. „Habár a test szunnyad a természet törvénye szerint, szíve

virraszt a szeretet bőségében.¹¹ Valójában az értelme¹² virraszt. Maga az ember, úgy tűnik, mást él.

Az exaposztílárionhoz¹³ érünk. Az atyák mindnyájan fölállnak, leveszik fővegüket, mélyen meghajolnak, miközben a pap körmenetet végez a nagy szent, a monostor védőszentjének ezüst diszkoszra helyezett ereklyéivel. Nemsokára kezdődik az ereklyék hódolata.¹⁴ Össze vagyok zavarodva. Nézem, mit csinálnak a többiek. Kívülállónak érzem magam amiatt, hogy miközben próbálok megtalálni a szerepemet és a megfelelő mozdulatokat, szem elől tévesztem a titkot. Úgy érzem, a körülöttem lévők mindannyian számomra ismeretlen valóságot élnek át. Az énekesek hozzájárulnak a gyönyörűséghez. A szerzetesek mintha olyasmit éreznének, amelyet én képtelen vagyok átélni. Mindössze annyi telik tőlem, hogy teljesen felszínesen és kíváncsian figyelemmel kísérem. Kis idő múlva a mellettem álló gerondasz elhagyja a székét, sorát kivárva járul a szent ereklyékhez, háromszor a földre borul előttük, megcsókolja őket, meghajol, a pap megkeni őt szentelt olajjal, majd áhítatosan visszatér a székéhez.

— Menj te is — szól hozzám —, ne habozz, ma illatozik a Szent. Részesülj egy kicsit a kegyelméből.

Engedelmeskedtem és elindultam, hogy hódoljak az ereklyéknél. Egyébként mindenki így tett. Kétegyemet megtartottam magamnak. Nem igazán hittem mindebben. Tanácstalanul közeledtem az ereklyékhez. Mély hatást gyakorolt rám az illat. Nagy igyekezettel próbáltam magyarázatot találni a tudós szemével, és megismételni a meghajlást, de kínosnak éreztem. Nem volt alkalmas pillanat a kíséreltezésre. Testem visszatért a helyére. Gondolataim továbbra is a Szentnél időztek. Kétségeim megsokasodtak, de a hitem nem erősödött meg. Ez volt a „jel”, amelyet kerestem, de nem az a „jel”, amelyre szükségem volt. Nem tudtam hinni benne. Viszont azt sem tudtam elképzelni, hogy a szerzetesek nem mondanak igazat. Annnyira tiszta volt az arcuk, és az átélt élmény tükröződött rajtuk, kétegyek nélkül. A csalás gyanúja föl sem merült.

— Gerondasz, hogyan lehetséges ez? — kérdeztem. — Vajon az atyák illatszert hintettek rá kegyességből, vagy önmagátillatozik?

— A kegyesség itt nyomban ellillan, mihelyt illatszert használsz. Megerősödik, ha egyszerűen elfogadod a mennyei illat létét. A Hegy bővelkedik az efféle dolgokban.

— Mit jelent a mennyei illat?

— Ha a drogériából származó parfümmel locsolnánk meg, az illat lenne. Most anélkül, hogy bármit is hintenénk rá, illatozik, ezt nevezzük mennyei illatnak.

Meghajoltam, és megcsókoltam kezét. Ő maga is illatot árasztott. Mintha tömjént érintett volna. A virrasztás folytatódott. Tizenkét óra múlva ért véget.

Egy ismerős szerzetes közeledik felém.

— Kértél áldást az öreg Arszeniosztól?

— Kítől? — kérdeztem csodálkozva.

— Az öreg szerzetestől, aki melletted ült.

Az öregtől, aki mellettem aludt, gondoltam magamban.

— A tisztaság adományában részesült. Tíz éve, hogy nem mosta meg arcát, és illatozik. Makulátlanul tiszta. Kalamítsziben lakik egy elhagyatott kunyhóban, innen másfél órára. Fuss, még mielőtt elmegy!

Nem értem utol. Még az ünnepi ebéd előtt visszatért kis cellájába. Éltelt Isten imádatában. Nem volt szüksége sem ételre, sem szavakra ahhoz, hogy lelke megteljen. Tizenkét órán keresztül állt, ült, aludt, mégis eltelt a virrasztás mézétől. A „jobb részt választotta, mely el nem vétetik tőle”.¹⁵

NIKÓLAOSZ HATZINIKOLÁU

Sinka Borbála fordítása

Nikólaosz metropolita 1954-ben született Thesszalonikiben. Fizikusként diplomázott, majd az Egyesült Államokban, a Harvardon és az MIT-n folytatta tanulmányait. Thesszalonikiben teológiából is doktorátust szerzett. 1989-ben lett szerzetes, 2004-ben szentelték az attikai Meszogion egyházmegye püspökévé.

¹Zsolt 72,6.

²*Apódipton* — *Ἀποδειπνον*: lenyugvási szolgálat, lat. *completorium*; az esti étkezést követő rövid szertartás.

³Ef 4,13.

⁴1Kor 8,1.

⁵Lelki vezető, oroszul sztarec. Jelölheti a monostor előljáróját is.

⁶*Kellion*: magányosan álló szerzetesi kunyhó.

⁷Jn 14,2.

⁸Jn 14,23.

⁹Azaz az Áthoszon használatos Julián-naptár.

¹⁰Róm 6,9.

¹¹*Ἰωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Λ', Περὶ ἀγάπης ζ'*, Vö. Én 5,2.

¹²Értelem (*nous* — *νοῦς*): az ember szellemi összetevője, a szellemi megismerés letéteményese.

¹³*Exaposztílárion* — *εξαποστειλάριον*: a hajnali szolgálat egyik himnusz-ciklusa.

¹⁴Ereklyék hódolata (*proskínisi* — *προσκύνησι*): az ortodoxiában a szentek ereklyéit meghajlással, leborulással és csókkal kifejezett tiszteletadás illeti meg.

¹⁵Lk 10,42.

A TEOLÓGIA ÉS AZ EGYHÁZI GONDOLKODÁS MEGÚJÍTÁSA A 90 éves Szennay András köszöntése

Több emberöltőnyi távlatból tekintünk vissza dr. Szennay András nyugalmazott pannonhalmi főapát életútjára, mely egyúttal az egyház és a teológia útja volt az adott évtizedekben.

Az 1921. június 2-án született bencés szerzetes a 20. század végi magyar katolikus teológia egyik megújítója. Kulturális hagyománya, szellemi felkészültsége és teológiai képzettsége hozzásegítette ahhoz, hogy egy társadalmilag és egyháziilag is változó világban a hagyomány és a megújulás egyensúlyával hitelesen tudja bemutatni az Istenről való beszéd állandó és változó megnyilvánulásait, s így az *életben* helyezze el az egyház teológiáját.

Szennay András előképzettségére tekintve fontos megállapítani, hogy ő még a 20. század első felében élt nagy teológusok közelségében bontakozhatott ki, akik egy körülírható szellemi rendszerben biztosan mozogtak, érveltek, s ha kellett, védekeztek. Közülük kiemelkedik Schütz Antal, Prohászka Ottokár, Bangha Béla és Horváth Sándor, akik másokkal együtt a magyar egyházi és teológiai élet kiváló egyéniségei voltak. Ők a neoskolasztika fogalmi rendszerével, az érvelés erejét és a világ felől érkező kérdések megválaszolásának szükségét adták tovább hallgatóiknak. A szellemi érdeklődés különböző teológiai és egyházi szinteken volt érzékelhető, különösen a filozófia, a liturgia és a biblikus tudományok területén.

A két világháború közötti szellemi és kulturális megújulás Magyarországon is kedvezett a keresztény filozófia alkalmazásának a neoskolasztikus teológiai oktatáson belül. Az ígéretes lendületet a II. világháború, majd az azt követő kommunista berendezkedés törte meg, mely az egyházban, annak vezetőiben és szellemi képviselőiben megsemmisítendő ellenfelet látott.¹

Az 1946-ban doktorált fiatal bencés szerzetes friss felkészültsége az egyházüldözés következtében nem tudott érvényesülni.² A magyarországi szerzetesrendek működésének megszüntetése, akadályozása és a létszámkorlátozás Szennay Andrást a bencés közösségen kívülre sodorta. 1950-től a Hittudományi Akadémia könyvtárosa lett, megszerezve a könyvtárosi diplomát is. A könyvek között biztonságot, de új ismereteket is talált. A „visszavonultság” nem jelentett hátrányt és lemaradást, sokkal inkább a tájékozódás lehetőségét kínálta a fiatal teológusnak, aki kisebb-

nagyobb cikkeivel már meg-megjelent a magyar szellemi élet horizontján. Pál apostol a „damaszkuszi élmény” után tizennégy évet töltött önként vállalt magányban, melyben elmélyült, megerősödött. Ha nem is önként vállalt, de hasonló időszak jutott Szennay Andrásnak is az elmélyedéshez, az anyaggyűjtéshez, a teológiai szakirodalom követéséhez, és önálló személyisége megszilárdításához. Könyvtárosként a külföldi teológiai forrásoknak minden szegmense a rendelkezésére állt szótárak, folyóiratok, tanulmányok formájában, s így azonnal érzékelte, hogy az egyháznak szét kell tekintenie a világban, mert az egyház, s benne a teológia sem élhet bezártságban.

XXIII. János pápával a világegyházba új szellem érkezett. Az egyházban végbemenő *aggiornamento* végső soron válaszadás volt a társadalmi változásokra — az Evangélium fényénél. A zsinat meghirdetése (1959. január 25.), majd az előkészületek lehetővé tették, hogy az I. és II. Vatikáni zsinat közötti időszakban kialakult szellemi törekvések beérjenek a liturgia, a biblikum és a teológia területén egyaránt. A gyors fejlődés szinte sürgetőleg hatott az egyházra, mely képes volt a változásra, vagyis a változhatatlan hittartalom korszerű megfogalmazására.

Szennay András nagyon előnyös helyzetben értesült és tájékozódott a zsinati fejleményekről; a dokumentumok (még fordítás előtti) anyagának ismeretében szinte közvetlen közelről érzékelte magát a zsinatot is, melyre Magyarországról csak korlátozott számban mehettek ki püspökök és egyházi személyek.

1965-ben, amikor a Hittudományi Akadémián Szennay András átvette az Alapvető Hittan tanszék vezetését, az a teológiai tárgy jutott neki — a *theologia fundamentalis* —, melyet bencés szerzetesek sora képviselt magyar földön, kezdve Gerardo Sagredótól (Szent Gellértől), a Velence melletti Szent György-szigetről származó bencéstől, aki (bár nem nyelvi, de „földrajzi” szempontból) az első magyar teológiai értekezés szerzője (*Deliberatio supra hymnum trium puerorum, Elmélkedés a három ifjú himnuszáról Dán 3,58–65*). A több évszázados bencés kultúra és annak magyarországi képviselője a 19. és 20. századra a fundamentális teológia több jeles képviselőjét adta (Guzmics Izidor, Bitá Dezső, Tarnay Brúnó). Közéjük tartozik Szennay András is, aki mint fiatal professzor, tanári munkájának már első évében meg tudta jelenteni a hallgatói és a szélesebb olvasóközönség számára a korábbi írásaiból összegyűjtött kötetét *Teológia és élet* címmel.³ Könyve előszavában hangsúlyozza, hogy a teol-

gia megújításához szükséges figyelembe venni „számos oly konkrét egzisztenciális tényezőt, melyek a ma keresztény emberének életében sorsdöntő szerepet játszanak”. Célja, hogy „hívó tekintettel” szemügyre vegye és értékelje a világban lejátszódó eseményeket, mert ezek az egyházat is érintik. Ahogy Szent Pál apostoltól kezdve egészen XVI. Benedek pápáig, úgy negyvenöt évvel ezelőtt sem lehetett más törekvése az új teológus-nemzedéket képviselő bencés professzornak, mint az, hogy „tekintetünket szüntelenül Krisztusra, az ő tanítására akarjuk irányítani”. Ez a Krisztus-központúság határozta meg Szennay András teológiai gondolkodását és írásait, melyek tükrözik és visszhangozzák Szent Péter apostol felszólítását és figyelmeztetését az 1. században élt zárandok keresztényekhez: „Őrizzétek szentül szívetekben az Úr Krisztust, mindenki készen lévén megfelelni mindenkinek, aki okát kérdi tőletek azon reménységnek, mely bennetek van” (1Pét 3,15).

A fundamentálteológus Szennay András programadó könyvében a teológia és az élet dialógusát ajánlja. Számít arra, hogy megfogalmazásai új hangvételt jelentenek, és akár a gyanakvás szellemét is felkelthetik, de amint a szerző hangsúlyozza, ezek a gondolatok „manapság, hogy úgy mondjuk, a levegőben vannak, teológiai szakkönyvek és folyóiratok hasábjain állandóan találkozunk azokkal”. A korábbi másfél évtizedes olvasás-kutatás ekkorra hozza meg gyümölcsét, mely a fiatal doktortól — a teológia egészére érvényes rálátással — tudományához teljes egészében értő teológust formált. A korábban hiányos egyházi és teológiai információáramlás ekkor már nyomtatásban és szélesebb körben megjelenhetett, közvetítve a teológus gondolatait mindenki számára. Ezért — folytatja az új teológiát képviselő bencés szerzetes — „minden alapot nélkülöz az az aggodás is, mely a katolikus hittételek változatlanóságát féltené az élet minduntalan tapasztalható változásától, a tudományok haladásától”. Szennay András biztos kézzel nyúl a megújuló teológia témáihoz, s a már neves német teológust, Karl Rahnert idézve figyelmeztet, hogy „ha a teológia elveszítené az élettel való kapcsolatát, életközelségét, nyomában járna a veszély, hogy sterilé válik”.

A Hittudományi Akadémia teológusa és professzora újszerű gondolkodást kívánt az egyházi és teológiai életbe vinni, mely nem áll meg az „iskolás teológia” sokszor az élettől eltávolodott „kitaposott útjánál”. Felismerte, hogy amint XXIII. János pápa „kinyitotta az egyház ablakait”, úgy a teológiának is szembe kell néznie a valósággal, mert „a hittudomány eltér feladatától, ha csupán *bibliothèque fermée*, zárt könyvtár marad”. A teológia ezért — fogalmazza meg Szennay András —

„soha nem válhat ezoterikus tudománnyá, azaz keveseknek, a beavatottaknak a tudományává, mert ez nem felel meg a keresztény hagyománynak”. Ezzel a nyitottsággal és tágassággal indult el — sok tekintetben Szennay András révén is! — a magyar teológia 20. század végi útja. Bátran nézett szembe olyan kényes kérdésekkel, mint az ateizmus és a hit, a tudomány és a hit, valamint a hívó ember és a világ kérdései, összefüggései.⁴

VI. Pál pápa az *Ecclesiam suam* kezdetű körlevelében (1964) rögzíti a párbeszéd lényeges pontjait a hívővel, a nem hívővel, a világgal, a kultúrával, a társadalommal és magával az emberrel. Szennay András már akkor, amikor a zsinati dokumentumok magyar fordításban még nem voltak elérhetőek, képes volt a dialógus szellemét a zsinati tanítás alapján megfogalmazni. A II. Vatikáni zsinat után létrejött Nem Hívők Titkárságában a Magyar Katolikus Püspöki Kart képviselhetette, és a *Gaudium et spes* szellemében őszinte és okos párbeszédet sikerült folytatnia „az igazság szeretetében vállalt mértéktartás, testvériség és szabadság szellemében”.

Bár főapáti tisztjéből adódó feladatai és a hittudományi akadémián végzett oktatói tevékenysége és még inkább a katolikus könyvkiadás szűkös engedélyezett példányszáma nem tette lehetővé, hogy professzori ideje alatt tankönyve jelenjen meg, később mégis napvilágot látott *A hittudomány alapvetése* című munkája, mely a tudományosság követelményeivel megfogalmazott pontos ismeretet ad, elsősorban magának a teológiának a műveléséről (Pannonhalma, 1995).

Előadásai és publikációi mellett Szennay András jelentős „alkotása” volt a Teológia című folyóirat, melyet indulásától, 1967-től főmunkatársként, majd 1971-től felelős szerkesztőként irányított, egészen 1995-ig. A szűk harminc év során a nyomtatásban megjelenő teológiai vélemények, kifejtések és a párbeszéd felkínálásának a lehetősége volt a folyóirat — szerkesztője, Szennay András által felismert, és saját magára is érvényes — feladata. Ezt egészítette ki szintén 1971-től a Teológiai Tanulmányi Napok szervezése, melyet mintegy húsz évig tartott kézben, biztosítva és elősegítve a teológiai tanároknak a találkozást, a továbbképzést és az eszmecserét az aktuális kérdésekről, problémákról. A teológia oktatását Nyíri Tamással együtt 1978-tól kezdve Levelező Tagozaton fejlesztették tovább, ahol világi hívek százai mélyíthették el hitbeli ismereteiket, készülhettek fel a hitoktatásra, és fordulhattak érdeklődéssel egy számukra korábban nehezen megközelíthető „szakterület”, a hit tudománya felé. Szennay professzor úr az „intézményes oktatást” 1988-ban hagyta abba, de publikációival továbbra is tanított.

Az utóbbi hetven évben a teológia változása különféle területeken ment végbe. Szennay András élő tanúja az új magyar teológia kibontakozásának és fejlődésének, s az elmúlt majd egy évszázad szellemi változásainak. A teológus egész szakmai életét meghatározta a zsinati tanítás és az a „módszer”, amellyel a zsinat a teológiát a papokon és a szerzeteseken kívül eljuttatta a világiak széles köréhez. Szennay András szellemi nyitottsága, teológiai öröksége „mind a német nyelvterületen, mind a magyar egyházban, továbbá ökumenikus vonatkozásban és a világi értelmiség körében is elfogadottá tette személyét”.

Az új evangelizáció korszakában ismét és hangsúlyosan aktuális, hogy „készen legyünk megfelelni mindenkinek” (1Pét 3,15), aki a 21. század kezdetén fogalmaz meg Krisztus követői számára kérdéseket. Az alapra, melyet Szennay András „mint szakterületének szorgalmas és következetes munkása”⁵ megvetett, biztosan építhetnek azok, akik az Istenről szóló tudományt az egyházban hitük fundamentumán állva szeretnék megismerni.

A gondviselő Isten jóvoltából a bencés szerzetes szellemi frissessége továbbra is éltető for-

rás lehet azoknak, akik a teológiát művelik, vagy akik most igyekeznek elsajátítani a hittudományt, s azok számára is, akik érdeklődéssel fordulnak az egyház felé, hogy értelmes választ kapjanak életük és a világ nagy kérdéseire.

Isten éltesse Főapát Urat, a professzort és a teológia művelőjét!

KRÁNITZ MIHÁLY

Szennay András volt tanítványa, az Alapvető Hittan tanszéken második utóda, a Teológia főszerkesztője

¹Hanák Tibor: *Az elfelejtett reneszánsz*. Göncöl Kiadó, Budapest, 1993. (*A neoskolasztika*: 110–131.)

²Szennay András doktori tézise az *Egyházmegyéink liturgikus sajátosságai a középkor végén* címet viselte. Vö. *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának disszertációi, 1863–1993*. (Szerk. Somorjai Ádám.) Márton Áron Kiadó, Budapest, 1993, 144.

³Szennay András: *Teológia és élet*. Szent István Társulat, Budapest, 1966.

⁴Vö. Szennay András: *Rejtőző istenség*. Szent István Társulat, Budapest, 1969.

⁵*Várszegi Asztrik főpap köszöntése, Újat és régít*. Pannonhalma, 2001, 8.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGAI

Terri Apter: *Testvérkötelék*

Terri Apter, számos lélektani könyv szerzője, ebben a tanulmányban számos felnőtt vallomásán keresztül elemzi szeretetünk sajátos kettősségeit: a versengés és együttműködés, a szeretet és gyűlölet együttes felbukkasát még a felnőtt testvérek között is. A lánytestvérek, főleg az ikrek kapcsolatának vizsgálata mindnyájunkat hozzásegíthet ahhoz, hogy mélyebben és őszintebben tárjuk fel legbensőbb érzelmeinket éppen a hozzánk legközelebb álló emberekkel kapcsolatban.

Ára: 2.800 Ft

Paul M. Zulehner: *A gyermek a család szíve*

A családtól biztonságos és szerető otthon vár mindenki, napjainkban mégis „pszichés otthontalanságban” él az emberek jelentős része. Főleg a gyermekek látják a kárát ennek az áldatlan helyzetnek, hiszen nekik volna a legnagyobb szükségük meleg családi fészekre. Zulehner professzor írása olyan társadalom kialakulását sürgeti, ahol a gyermek áll a család középpontjában; ahol édesapa, édesanya és gyermekeik biztonságos és szeretettel teli életteret alkotnak együtt, egymással.

Ára: 1.900 Ft

SZÓREND, TÖRVÉNY, SZERELEM Vasadi Péter esztétikai nézeteiről

„...végtelen kicsiny és közölhetetlen részben mindegyikünk köteles az egész Világot megszentelni.”
(Pierre Teilhard de Chardin)

„Ha megszökiünk a feladatunk elől, akkor hagyjuk, hogy szétessen a világegyetem.”
(Philip K. Dick)

(Keresztsúly) „A szeretetnek keresztsúlya van. Kereszt nélkül elszáll a szeretet. (...) A szeretet súlya megállt. Gondolkodóba esel” — olvassuk a *Keztyeret adtál...* című munkában (Szent István Társulat, 2009, 122.), és, mit van mit tenni, gondolkodóba esünk. A szerző, Vasadi Péter egyik legjelentősebb kortárs költőnk. Munkásságát számos tanulmány és kritika méltatta már — mégis azt érezhetjük: művei az irodalmi köztudatban még nem foglalták el méltó helyüket. Holott Vasadi nemcsak verseivel hú a katolikus irodalmi hagyomány ideológiák fölötti szellemiségéhez: elbeszélőművészete és esszéisztikája ugyancsak a Babits Mihály, Pilinszky János vagy Rónay György nevével jelezhető tradícióhoz, az írástudás esztétikai humanizmusához köti. Eközben ugyanakkor művészetének az európai misztikus irodalom jeles szerzőihez (Jakob Böhmétől Simone Weilig) is eltagadhatatlanul komoly köze van. Talán e kettősség az oka annak a kritikai tanácsatlanságnak, amely könyveit övezi. Mert bár a posztmodern kori esztétikák éppenséggel a művészi sokféleség dicséretével teszik rokonszenvesse magukat, a kánonok, ha egyidejűleg több van is belőlük, külön-külön gyakran mutatkoznak szűkösek és korlátosnak. Vasadi Péter nevének egyikből sem illenék hiányoznia. Ezt alább tárgyalandó két, lényegében véletlenszerűen kiválasztott könyve is tanúsítja.

(*Imádkozni szakmai határok között*) Egyetlen kivétellel (Szoltsenyicin: *Rákosztály*) kortárs magyar szerzők műveit szemlézi Vasadi Péter *Csoportkép* című kritikagyűjteménye (Kortárs Kiadó, 1998). Az alcím (*Látás, jelek, jelentés*) pontosan sugallja: több ez pusztá szemlénél, szemügyre vételnél. Vasadi az alkotások nyelvi-esztétikai sajátosságaiból (jeleiből) úgy olvas ki jelentéseket, hogy közben mű és szerzője látásmódjára kíváncsi. („A látás és a látásmód körülbelül minden belső készíttetéssel alkotottja meg velünk az eszközöket, a jeleket” — szól egyik alaptétele [90–91.]). Szoros olvasatra törekszik, szövegszerűen elemez, de a

textuson túli eszmélkedés összetevői érdeklik. Ez magyarázza a címet is: bár portrékból elvileg nem állhatna össze „csoportkép”, a kritikus odaadás, az értelmezés türelmes elszántsága és szakmai következetessége egynek látja, mert magasabb egység részeként értelmezi a nem föltétlenül rokon poétikai törekvéseket is. Ez az egység: szellem és szó közös igénye és felelőssége. Akár a kortársi kánonban kitüntetett helyet elfoglaló alkotókról (mint Esterházy Péter, Rába György vagy Takács Zsuzsa), akár kevesebb figyelemre méltatott, de fontos művészekről van szó (jobbára ez az eset áll fenn). Jól illik mindehhez az alázatosan egyszerű szerkesztési elv is: az írások a szerzők (többségük lírikus) nevének betűrendje szerint foglalnak helyet a kötetben.

A huszonnegy kritikát rövid esszé vezet be. *Az ünnep: világoosság a sötétben* című írás keresztényi eréllyel ad válságjelentést a világ állapotáról: „Az egészet rontotta el az ember eszeveszett özénése” (6.). Apró kiigazítások helyett egyetlen valódi fordulatot, a *metanoia* ünnepi evidenciáját ajánlja írni: „Mi az ünnep? Ennek a külső-belső folyamatnak biztos, illúziótlan fölismerése. Annak komoly tudata, hogy ha nincs ünnep, akkor nincs semmi. Mivel minden, ami valóságosan van, valamiképpen ünnepien van. (...) »Ne féljetekek!«, ez azt jelenti: ünnepeljetekek” (6–7.). S nemcsak e fölütés tekint irodalmon túlra: az Alexa Károly könyvéről beszélő írás például nemzet és Európa kérdéseit olvassa egymásra, arra figyelmeztetve: „Az egyetemes és a nemzeti irányultság között kötelező és természetes az egyensúly” (10.). A kötetben mindvégig jellegadó az az erőfeszítés, amely lételményt keres a nyelv — megmunkált és megszenvedett — anyagában.

Vasadi képes esszébeszéde az értekező próza fogalmi szigorához a lírai megszólalás szépségét társítja. „[H]a lehet esztétikailag (nem esztétikusan!), pontosabban, a poétika szigorúan vett szakmai határai között imádkozni, akkor azt így kell” (20.) — magasztal ez a bonyolulttá kevert beszédmód például egy Bárdos László-verset. „[A] szétesés ellenfele”, „Isten anarchistája” (24.) — mondja Czako Gáborról. (Ugyanitt a Vasadi-írásokra egybeűtt is jellemző, érzékletesen kifejező szójátékkal találkozunk: „[lő]láblógatók” [25.]) „Itt[,] kérem, a határtalannal cimborálnak” (27–28.) — méltatja a kritikus olvasat Csokits János költészetét, amelyben „a kifejezés tökélyének márványlobogása” (29.) kápráztatja el. Holló András költői magatartásában a „gyönyörködő alázatosság” (50.) készleti elismerésre. Takács Zsuzsa művészetében „az érzelm túlsága” (92.)

s a költő „tollának szinte rendező mozdulatai” (95.) válnak izgalmassá számára.

E kettős eltökéltség (az értekező és a lírikusé) az, ami képes aforisztikus megállapításokban összegezni az értelmezői tapasztalatot: „Csoóri költészete nem evangéliumi, hanem szoltáros (...) költészete gyökereit a nemzeti esztétésbe, s nem az egyetemesen nemzetiibe eresztí” (32.); „...hogyan egy verset (pláne egy egész költészetet!) kedvesnek, lélekhez szólónak nevezünk, főleg az inszINUÁCIÓVAL” (80.).

Költői, de nem szakszerűtlen ez az értelmezői beszédmód. Ezt nemcsak a nagy biztonsággal használt elemzői terminusok bizonyítják. Hanem például a nyelvészeti aprólékoság műveletei. Bárdos László két verseskötetének címét (*Feliratok, Láthatatlan párbajok*) például az azonos nyelvtani szerkezet (vagyis az alaktani változatosságra nem törekvő címadási szokás) okán bírálja szelíden ez az észjárás (16.). Egy oldallal bírabb egy nyelv-művelő jellegű megnyilvánulás kedvezményezi a „megmérések” szóalakot a „megmértetések” ellenében (17.). Egy Csoóri-versben pedig a „költők” stílusis önértékére (a „kölyök” változattól eltérő jelentéstani hatására) hívja fel a figyelmet a szövegközeli vizsgálódás (31.).

A reflexiók és önreflexiók e nyelvi-gondolati közegében természetesen azok a költészetelméleti kitérők, amelyek nem is annyira rejtett ars poeticaként fogalmazódnak meg. A Holló András verseiről értekező sorok közt föltűnően gyakoriak ezek a poétikai gondolatfutamok. Amelyekben a műalkotás létmódját metafizikus irodalomértés írja körül: „...az igazi költészet nem az úgynevezett valóság helyett van, hanem a mélyen, tehát maga a legsűrűbb valóság” (48–49.); „...egyetlen emberi szíven elfér a Világmindenség teljes anyagból-szellembe s onnan visszakanyargó vonatkozásszövevénye. Az emberek, kivált a költő-nemzetség tagjai, ezt a szívet keresik” (51.); „A fontos művek ugyanazt teszik az előkkel, mint az angyalok. Figyelnek (figyel-méltetnek), védelmeznek, világitanak. Tájékozódási pontok. Hívásuk és földadatuk van” (54.). Némely szöveg hely — a heideggeri, szakralizáló művészetfelfogásra is emlékeztető módon — közvetlenül biblikus előzményekből eredezteti a költészet értelmét, értelmességét, még ha látszólag csak hasonlatos utalás formájában is: „Idő és föld föltételezi egymást. Ember föltételezi az időt és a földet. A szellem föltételezi az embert. Ha ezek együtt vannak, fölki-gyózik a finom, fehér füst, mint áldozati kövön Abel ajándékaról. Ez a füst a költészet. A dolgok együtt vannak benne, de nem mint dolgok, hanem mint esszenciák” (56.). A szépséget és az igazságot egymástól elválaszthatatlannak látja e gondolkodás — amivel egyúttal az eszményi köl-

tői magatartást is körvonalazza (egy másik kritikában): „A költőnek tehát verset kell írnia, mert ez a tevékenység juttatja el, áramoltatja be a — szépség rangjára emelt — igazságot, az emberi szellemnek szánt táplálékot és folytonosságot a köz-vérkeringésbe. És az a költő, akinek ez kevés, akaratlanul is az igazsághoz fűződő legmélyebb kapcsolatáról vélekedik leszűjtőan” (83.). Több helyütt a művészetről általában tesz lényegi kijelentést az esztétikát a létbölcselettel összekötő érvvezetés: „...a létezés, a gondolkodás és főleg a művészet jelei annál lényegremutatóbbak, minél többértelműbbek” (90.). A költészet mint „a pontosság paroxizmusa” (105.) — ez a fölfogás az alkotó oldaláról közelíti a poézis titkaihoz: „A nagy költészet mindig tudja — és mindig ösztönösen tudja — a pontosság és szabad lendület egységét: ellenőrzésem alatt tartom azt, ami elragad engem. Ez a fából-vaskarika a költészet egyik titka” (105.).

„...ezek a jelentős költészet ismérvei?” — teszi föl a kérdést a méltányosan éles Reményik Sándor-esszé. A kérdés retorikai; a válasz pedig ezúttal tagadó alakban, kérdő mondatokban sorolja elő a Vasadi-féle versesztétika néhány lényegi elemét: „Nem a jóra, s rosszra egyformán hiperérzékeny, a kimondásra összpontosító, hűvösen (vagy nem hűvösen) objektív, mégis megrendült, pontos és páratlan figyelem? Hit s kételkedés egymásba átjáró, kettős egysége? A pusztá szó súlya, mindenféle határozmány nélkül, és ugyanakkor a gondolat mindent behálózó jelenléte?” (78.)

Vasadi jól érezhetően a szépséget, a pontosságot, a maradandót keresi minden olvasott műben. Am ha mást is talál, eszében sincs elhallgatni. A gyöngöseséget mutató munkákat komoly bírálat-tal tiszteli meg. Esterháznak — nem minden alap nélkül — „stílusbéli túlgönyörködések”-et (39.) ró föl. Amikor is „a stílusból stilizáltság lesz” (40.), s a szellemből szellemesség, netán szellemeskedés (42.). Keszei István verseiben a képzavaros, a túl-írt, a modoros részeket marasztalja el. „Valahogy nem tud megszikárosodni ez a költészet (...) Amiről Juhász Gyula két sort ír, Reményik harminckettőt” (77–78.) — hangzik a Reményik Sándor-i „inkonkrét”, „körüljáró líra” (76.) szemléletes jellemzése. A „túlbeszélés” (107.), vagyis az önmagába feledkező szépség túlfokozása tipikus költői hibaként értékelődik Vasadinál. Azon az aligha vitatható szemléleti alapon: „A költészet nem életmentő akció. Itt a tetteket egyetlen dolog igazolja, a jó vers” (103.).

Mindeközben, mintegy mellékesen, megvilágító erejű észrevételeket, általánosabb érvényű belátásokat visz színre az elemző gondolkodás. A korunkat a „járványos ironia” (17.) időszakaként megnevező kitétellet lehet ugyan vitatkozni, de nem venni komolyan képtelenség volna. A hit-

igazságok paradox létmódjára emlékezetes példa ez a bensőségesen provokatív mondat: „Isten oly abszolút módon igaz, hogy (ha mondható ily őrülség) az sem baj, ha nincs” (25.). Számos kijelentés ölti életbölcességé érelett axióma alakját: „csak az alázat jogán merhetünk énekelni” (25.); „mindenkit az érényei fenyegetnek leghatósabban” (30.); „Ismerni csak az tud, aki tud szeretni” (43.). Rendkívül pontosnak hatnak a „pap-költők tragikumá”-val (81.) foglalkozó passzusok: itt az Istent és az irodalmat egyaránt szolgálni igyekvő lelkeség esztétikai csapdait nevesíti Vasadi. Lélektan és hitélet közös igazságát a megismerés végső igazságaként állítja elének az alábbi tétel: „A lélek sötétsége nem azt jelenti, hogy a lélek nem lát. Azt jelenti, hogy többé már nem nézi fénynek, ami nem az” (97.). S a (neo)-avantgárd szövegalkatás egy lehetséges megközelítése sejlik föl ebben a ráérzésben: „Nem valami egyetemes riadalom húzódik meg a lapszélre nyargaló szabadság mögött? Nem létezéségyensúlyt akar-e ez a szóbőség?” (109.)

„[A] költői lét- és titokforma elméleti megalapozásá”-ról (82.), „a mindenkori pillanat költői szentségé”-ről (70.), a „meg nem takarítható katarzisok”-ról (98.) sokat, nagyon sokat tudnak Vasadi Péter kritikai írásai. Méltók az általuk méltatottakhoz.

(*Megszámlált végtelen*) A *Nem ragyogtak hiába* című esszékötet (Kairosz Kiadó, 2002) különleges helyet foglal el Vasadi Péter életművében. A szemérmesen tárgyilagos alcím (*Prózaí írások*) nem sejteti, de a kötetben olyan esszék s jegyzetek sorakoznak, amelyek a szerző legszemélyesebb esztétikai és teológiai nézeteit viszik színre. Akkor is, amikor mások érdemét elemzik, 19–20. századi gondolkodók nagyságát méltatják. S az írások többsége ilyen.

John Henry Newman, Edith Stein, Simone Weil, Pilinszky János, Pierre Emmanuel, Thomas Merton: Vasadi Péter legkedvesebb szerzői nem vatikáni tudósok. Ám a modern katolicizmus elközelíthetetlen nélkülük. Az újkori keresztény eszmélkedés számára meghatározó életművet jegyeznek mindahányan.

Van köztük, aki a filozófia, van, aki a költészet felől érkezve fogott a vallási gondolat kímunkálásba.

Bíboros, aki felekezetek feletti érvénnyel hirdette a jót, a jó hírt. Filozófus, akiből kármelita lett, vértanú — és szent, „Krisztusban zseniális” (80.). Egy másik bölcselelő (nem a fenomenológia, hanem az egzisztencializmus hagyományában álló), akit az önfeladás lelkesége emelt a halálba. Magyar költő — egyetemes üzenetekkel. Francia lírikus — a költészeti modernséget katolikus

szellemmel belakó. Vándorló, vezeklő, alázattal író és csöndbe megtérő trappista szerzetes.

Mi a közös bennük? Ami Vasadival is rokonítja mindüket. A keresés következetessége. A hit bizonyossága. Az elhívottság öntudata — amely éppen az öntudatot, az én-tudatosságot hivatott lebontani. A hajlam, a jelenkor kérdéseire a hagyományban keresni választ. És az igény, a hagyomány válaszait a jelenkor világában érteni újjá. S mindezek alapjaként: hitet és tudást az írott szó becsületére bízni. Nem pusztán írástudókról, hanem az Írás tudóiról van szó (Vasadi is közéjük értve!): „számuk, létezésük és szellemük *ténye* s lenyűgöző ereje csodának számít” (16.). Gondolkodni róluk, azaz közeledni hozzájuk istenkísértő kötelesség: „Mivel egy írónak kötelessége számot adnia arról, ki ihlette meg, miért s hogyan, a tanulmányozó vagy szerényebben, elmélyedő munka megszűli a kellő bátorságot” (80.).

E „bátorság” akkor is nélkülözhetetlen, amikor a környező világot makulátlan létbizalommal méri föl az esszék alanya: „A természet nem a sokat, hanem a megszámlálható végtelent hozza létre, ahogy ontja magából a magot, a rügyet, a lombot. (...) A jóság mindig bőkezű, mert *admi és szeretni benne egy*” (9.). Az egyetemesbe tartó ökumené szakrális logikája ez: „Ha te örvendezel a te vallásodban, engem is örvendezni tanítasz az én vallásomban” (10.). Innen, ebből a felfogásból vezetnek azután utak a szépség (a természeti és a művészi szép) azon meghatározásához, amelyben értelmét veszíti a vertikális égtájak távolsága, különbözősége: „Ott, ahol ilyen dicsőség van, átsuhan a paradicsom emlékezete.” (24.) „A valóban szép és az egészen jó” (46.), mint egyedül értelmes cél a létezésben, csak így adhatja magát a keresőnek, csak így keresheti a megvalósulás lehetőségeit maga is.

„[A]z üres közönségesség globális elterjedése” (27.) idején, a „tények szabdalta valóság” (197.) történelmi folyamatában, folyamatosságában mi segíthet s egyben mi készíthet hinni az alkotásban — és alkotni a hitben? A „lényeges által való megigézettség” (18.), amelynek föltétele a „liturgikus éberség” (18.) — olvassuk. „[A] szeretet zseniális dinamizmus” (25.), „a hit adta szeretet világossága” (39.) — olvassuk másutt. A tétel, az alap, az alapállás megunhatatlanul egyszerű. Vasaditól s Vasadi mestereitől is olvastuk már számtalanszor. De szükségünk is van a szavak szüntelen biztatására. A „továbbteremtés” (42.) joga feladatot is jelöl. „A valóságot szóvá kell tennünk, hogy azóság maradjon” (70.). Ami aligha választható el az ars poeticát formáló elmélkedés másik parancsától: „Gondolkodni (imádkozni) csak szüntelenül lehet” (74.).

Az első három írás létbölcseleti súlyú elmélkedés: hitről, művészetről, tudásról és erkölcsről — s e minőségek együvé tartozásáról. Ezeket követik a nevezettek életét, életművét szóra bírni vágyó esszék — s köztük újabb alkotói meditációk. Az utolsó szöveg méltó zárlat, emlékezetes befejezés. Önéletírásból kibontott hitvallás, családtörténetnek induló korrajzi vázlat.

Tiszta kompozíció, teherbíró szerkezet. Kedvez a lineáris olvasásnak. De az egyes írások, sőt, egy-egy bekezdés is: megáll önmagában is. Végigolvashatjuk a könyvet egyvégtében — ám bele-belelapozva sem ér csalódás. Csábítanak a részek, lenyűgöz az egész.

Nincs hiábavaló ragyogás.

(*Súgások mollban*) Epilógusszerűen említjük csak meg, hogy fenti olvasástapasztalatainkat épenséggel Vasadi Péter legutóbbi verseskönyve, az *Opál beszéd* (Tipp Cult Kft., 2010) is megerősíti. Pontosabban megvilágítja, megvilágosítja — más oldalról, más fényekkel. A költői beszéd pasztell ragyogásával. Amely költői beszéd mulaszt el gyöngéd definíciósort adni az igazságra: „világosság, irgalom (...) szörend, törvény, szerelem, / virtuóz dallama létnek” (*Kontaszt; 4.*); s figyelmeztetni bűneink természetére éppúgy: „Mindig téved a góg” (*Kérdéss beszéd;*

9.), mint az evilági megengesztelődés varázsára: „Mézet csorgatunk a teába. / Két félre bontjuk a vörös / ringlót, szemezgetjük a / szőlőt. S újra. Mégis. / Csöndben. Aranyban. Örökké” (*Súgások mollban; 15.*). Mint érkező prózai írásai, a költő e legfrissebb versei is élénk társadalomkritikai odaadással fogalmaznak: „Tömegsírra edzi magát a nép” (*Hajnal, július, pokol; 21.*); vágyva a „Madár megkiáltotta pirkadat” (uo.) naiv idillje után, megosztva „a Szent az túlerő” (*Túlerő; 28.*) szakrális tapasztalatát, észelve és figyelmünkbe ajánlva „a fák / fölötti fényhomályt” (*Firenze; 32.*). A megváltottság zavarba ejtő ténye („Mi bajom van, kérdés / lehajolva. Megmondom: / szeret az ég, / noha ismer” — *Közéret; 42.*) és az önvizsgálat lelkiismereti parancsa („A szembeállítás elkerülhetetlen. / Nem térben, tornácon; / legbelül” — *Fátyoltalan; 68.*) között elkallódni, tévelyegni, lézengeni és lázadni is lehetne. De jobban járunk — és jobban jár, mert jobbá lesz a világ —, ha Vasadi Péterrel tartunk, s gyönyörű lovait követjük a líra erdeje és a metafizika tisztái felé: „Mert ha hó hull, mindig fehér. / Ügetnek gyönyörű lovak, / s dúdolnak is félhangosan” (*Szenvedéstörténet; 79.*).

HALMAI TAMÁS

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Dobai Lili: Formula pietatis</i>	1.100,-
A költészet jelenléte. In memoriam Czjzek Éva	1.200,-
<i>Leo Maasburg: Teréz Anya. Csodálatos történetek</i>	3.200,-
<i>Sylvie Robert: Isten útjain Loyolai Szent Ignáccal</i>	2.700,-
<i>Jean-Louis Chrétien: A felejtethetlen és a nem remélt</i>	2.500,-
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál</i>	2.900,-
<i>Walter Kasper – Daniel Deckers: A hit szívverése</i>	3.200,-
<i>Kertész Imre: A megfogalmazás kalandja</i>	1.400,-
<i>Thomas Merton: Párbeszéd a Csönddel. Imák és rajzok</i>	2.900,-
<i>Teréz Anya: Jöjj, légy a világosságom!</i>	3.200,-
<i>Rupert Berger: Lelkipásztori liturgikus lexikon</i>	4.300,-
<i>Johann Baptist Metz: Memoria passionis</i>	2.700,-
<i>Takács Zsuzsa: Jaj a győztesnek!</i>	1.900,-
<i>Varga Mátyás: Nyitott rítusok</i>	1.700,-
<i>Borbély Szilárd: Egy gyilkosság mellékszálai</i>	1.700,-
<i>Máthé Andrea: Útvesztőben</i>	1.100,-
<i>John Powell: A tartós szeretet titka</i>	1.800,-
<i>E. Kübler-Ross – D. Kessler: Élet-leckék</i>	2.600,-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

KINCÁSÁS

Éppenséggel azt a címet is választhattam volna, amely Csűrös Miklós új kötetének élén olvasható: *Félmúlt és jelen*. Tanulmányai azt sugallják, hogy a félmúlt és a jelen irodalmában tallózva igazi kincsekre találhatunk, bár ezek átfogó megismerésére a mai sanyarú helyzetben nem adatik lehetőségünk. Csűrös egyik legkedvesebb írójáról, Kodolányi Jánosról e könyvében is több részlet olvasható, s tudnivaló, ő volt a Szent István Társulat Kodolányi-sorozatának gondozója. Aztán a sorozat támogatás híján félbe maradt, a Magyar Könyv Alapítvány akkori döntőnökei nem érdemítették segítségükre. És bőven lehetne sorolni, hány rejtett vagy a politika döntései nyomán eltemetett érték jutott hasonló sorsra. Ebben a helyzetben küldetésük van azoknak a többnyire vidéki városokban működő könyvműhelyeknek és hozzáértő irányítóiknak, munkatársaiknak, amelyek és akik áldozatos tevékenységük révén assák elő, jelentetik meg az adott tájegység felfedezésre és megőrzésre érdemes értékeit. Az egyik ilyen múról, Szirtes Gábor *Két szőlőben* című, Lovász Pálról készített monográfiájáról Csűrös Miklós elismerő méltatást írt. Hasonló elismerést, méltatást érdemel a monográfia szerzője által vezérelt pécsi Pannónia Könyvek sorozat, amelyben kitűnő könyvek sora látott (reméljük: lát) napvilágot. Különös örömmel nyugtáztathatjuk, a kitűnő költő, Csorba Győző emlékezetét őrző, életművét kiegészítő könyveket. Am akadnak igazi meglepetések is, például az Óbecséről Pécsre elszármazott Lovász Pál *Bálványdöntő* című verseskötete, amely a kiváló irodalmár és irodalomszervező „fordulat éve” után írt s hagyatékából napjainkban előkerült költeményeit tartalmazza.

Lovász Pál nevét elsősorban nem költőként, hanem irodalomszervezőként tartjuk számon. Már Óbecsén megszilárdult az a meggyőződése, hogy színvonalas irodalom csak megfelelő intézményes keretek között alakulhat ki. Pécsre kerülve szívesen munkálkodott egy irodalmi társaság megteremtésén, a kiváló kultúrtörténésszel, Várkonyi Nándorral összefogva. Tevékenységük eredményeként, Pécs alispánja támogatásával született a Janus Pannonius Társaság, amelynek Fischer Béla, az irodalom iránt elkötelezett, ezért minden anyagi áldozatra kész alpolgármester jóvoltából nyomdája is lett, így könyvek kiadására is lehetősége nyílt. Itt jelent meg a félelmes tehetségű, Csöngén élő fiatalember, Weöres Sándor első kötete is *Hideg van* címmel 1934-ben. Lovász

Pál is, Várkonyi Nándor is fölismerete a kivételes talentumot, segítették, támogatták, alkalmat teremtettek kibontakozásához. Lovász Pál még pécsi köteteinek terjesztésében is közreműködött, s része volt abban is, hogy Babits Mihály ugyancsak felfigyelt a fiatal lírikusra, s amikor Halász Gábor lesújtó tanulmányában meglehetősen torz képét rajzolta meg a harmadik nemzedék költőinek, lábjegyzetet fűzött az íráshoz és méltányló szavakat írt Weöresről és Jékely Zoltánról. (Lovász és Várkonyi másik támogatója az ifjú Csorba Győző volt, aki sokszorosán igazolta felfedezői jóslatait.)

Szirtes Gábor érdeme és jelentősége szerint méltatta a Janus Pannonius Társaság jelentőségét. Kitért arra is, hogy a kezdeti idegenkedés után a pécsi egyetem jeles professzorai (például Thienemann Tivadar, Tolnay Vilmos, Birkás Géza és mások) szintén rokonszenveztek a Társaság célkitűzéseivel, s könyveiket is megjelentették kiadásában. A Lovász Pálék által életre hívott és működtetett Janus Pannonius Társaság felpezsdítette Pécs kulturális életét, amelynek kiemelkedő eseménye volt a *Sorsunk* című folyóirat megjelenése. Benne az akkori irodalom jó néhány kiemelkedő alkotója megszólalhatott, s nem elhanyagolható hagyományteremtő szerepe sem, hiszen hasonló céllal működött a háború utáni *Dunántúl* (majd a *Jelenkor*) is.

Lovász Pál irodalomszervezői tevékenysége mellett kevesebb szó esett költészetéről. Ennek értékeit részletesen és meggyőzően elemezte Szirtes Gábor, s pozitív meglátásainak igazolása a *Bálványdöntő* versvilága is. Az 1948-at követő években nem volt ritkaság, hogy az írók — akiknek értékesebbjeit kiiktatták az irodalomból — dolgoztak, de műveiket íróasztaluk fiókjai rejtették, akkor és ott a megjelenés esélye nélkül. Az pedig egyáltalán nem csoda, hogy Lovász Pál a szó szoros értelmében rejtette ezeket a verseit, hiszen ha rájuk találtak volna, semmiképp sem kerülhette volna el a súlyos büntetést.

A verseket sajtó alá rendező Szirtes Gábor három ciklusra osztotta az előkerült műveket. A *Bálványdöntő* valóban találó cím, teljes értékű kifejezése Lovász Pál lelkiállapotának (és nemcsak az övének, hanem minden józan gondolkodású, szabadság-szerető emberé). Joggal érezhette magát ő is — egyik verse címét kölcsönözve — *Rács mögött: „Az élet viszájára fordul itten, / éj-szíműek a dermedt nappalok, / árnyék sűrű iszapja kavargog, / s az ég arcából rajtam semmi sincsen. // Kint zeng a város, váltó évszakok / virágot, asszonyt bimbóznak szelíden; / szép ifjúágom, színes testi kincsem / belülről égő máglyája vagyok. // De*

sorsom végén sejlő messziben / sziklára hullott magként
él hitem / kínok között mélységbe tört gyökér // a törz-
nek, lombnak győzelméhez ér. / S majd látva-látom egyik
éjszakán: / dicső jel gyűl tárt börtön falán.”

Aztán kihunytak a fények, elmúlt a reménység,
s a költő joggal érezhette „kínokkal betakartnak” ma-
gát. Reménytelenül jegyezte föl a következő sorokat:
„Mint annak, ki vak éjben / utat keresett, / és összetört
tagokkal / mélységbe esett: / úgy sötétlik körültem, / oly
reménytelen / az Új Urak kezétől / bezárt életem.”

1949-ben íródott e vers. Ha nemcsak e néhány
terrorral és megfélemlítéssel átszótt esztendő
eseménytörténetét, hanem mentalitástörténetét
is megírja egyszer, Lovász Pál ekkoriban írt ver-
sei hiteles kalauznak bizonyulnak. Valóban csak
a könyörgés szavai adhattak a meggyötört lélek
számára némi távlatot: „Adj, / korszomba tiszta, hús
vizet, / tisztes munkában örömet, / minden áldott nap
kenyeret; / ünnepre napfényt, sugarat, / álmat virágos
fa alatt, / hű asszonyzót, gyermekkacaj! / S add, mint
tündöklő koronát, / hogy a Föld sötét homlokát / bé-
kesség fénye lengje át” (Hiszékeny kívánság).

Talán e néhány kiragadott idézet is elegendő
annak bizonyítására, hogy Lovász Pál csendes,
befelé forduló líráját áttüzesítették a korszak em-
bertelenségei, s új hanggal bővítették keserű ta-
pasztalatai, amelyek felháborították s a dikta-
túra ellen fordították. Nem magaslati tájra vezet,
inkább a lélek rejtett érzéseit fogalmazta meg, s
épp ezzel lehetett hűséges, hiteles krónikás, aki-
nek szavait érdemes megőrizni és megbecsülni.

Csűrös Miklósról már többször leírtam, hogy ki-
váló felkészültségű és érzékű esszéíró, aki egyfor-
ma biztonsággal emeli ki a félmúlt és a jelen érté-
keit. Új kötetének egyik érdekessége — újdonsága?
—, hogy párhuzamos elemzések segítségével kö-
zelít írókhoz és jelenségekhez, ezáltal távlatosab-
bá válnak portréi, hiszen látszólag egymástól távol
eső jelenségeket párhuzamba állítva sajátos fénytörés-
ben fogalmazhatja meg értékítéleteit, ame-
lyekkel általában teljes mértékben azonosulunk.

Hadd szóljak eljőző mégis — szomorú idő-
szerúsége miatt is — Rába Györgyöt idéző port-
réjáról. Már csak azért is, mert a portré festője és
modellje között érezhető a rokonság. Rába nem-
zedékének nemcsak kiváló költője, hanem talán
legkritikusabb tagja is volt. Érthető, hogy elődei
közül éppen Babits Mihályhoz vonzódott legin-
kább, róla írta máig érvényes könyveit, tanulmá-
nyait. *Babits után* járt ő is, ahogy az *Újhold* című
nemzedéki folyóiratuk programadó tanulmá-
nyában Lengyel Balázs vallotta, hatalmas haragra
gerjesztve Lukács Györgyöt. Hasonló erkölcsi kö-
vetkezetesség és szigorú minőségérzék jellemzi
Csűrös Miklóst is. Ha csak Kálnoky Lászlóról írt
könyvére és tanulmányaira emlékeztetünk, máris
nyilvánvaló, hogy rokonlelleit keresi, akik —

Kálnoky kitűnő példa erre — nem hódolnak a pil-
lanatnyi ízlésváltozásoknak, hanem következe-
ten járnak útjukat, s ironikusan szemlélik a szeljár-
ráshoz igazodókat. Fülep Lajos, Kálnoky László,
Rába György, Fodor András, Nagy László — íme,
egy ízlésforma önarcképe. S feltétlenül ebbe a vo-
nulatba tartozik Tüskés Tibor is, aki alaposágá-
val, sokoldalúságával is vonzó példa. Ajózt is
említem külön Tüskést, mert Csűrös Miklóshoz
hasonlóan ő sem bővelkedett díjakban, látványos
elismerésekben. Szívósan dolgozott egy nemes,
tiszta hagyomány újraélesztésén, megőrzésén —
ebben is egymás rokonai. S abban is, hogy a pél-
daértékű műveket nemcsak a félmúlt, hanem a
jelen irodalmában is megtalálták, s rájuk irányí-
tották az olvasni vágyók figyelmét.

Csűrös Miklós nem bűvészmutatványokat vé-
gez, nem elméletek buzgó követője, hanem a
művekre irányítja figyelmünket. Irodalomértésre
és irodalomszeretetre tanít, ami manapság elég
ritka jelenség, hiszen hovatovább az irodalom
matematikai feladvány, miközben a műalkotások
szépségére és erkölcsi mondandójára kevesebb a
figyelem. Ez a megközelítés azzal jár, hogy az
irodalmat nem folymatnak, hanem egymástól
elszigetelt művek sorának érzékeljük. Csűrös
Miklós szembemegy ezzel a divattal, ami abban
a már említett módszerben is megmutatkozik,
hogy párhuzamos elemzésekre vállalkozva a
művek mélyrétegeit, a jelenségek párbeszédét is
feltárja. Remek megvalósulása e törekvésének a
Kálnoky László és Tandori Dezső párhuzamos-
ságát megvilágító *Szanatóriumi elégia*. (Ezt a Kál-
noky-verset annak idején a költő egyetlen re-
meklésének gondolták jelentős versértők is.)

A félmúltban és jelenben, öregek és fiatalok
között tájékozódva és tájékoztatva módszerének
lényegét ekképpen foglalja össze a tanulmányok,
esszék és bírálatok írója: „Egy irodalomtörténeti
korszak és egy tájegyiség szellemi életét is bele
akartam sűríteni az itt szereplő tanulmányokba.
Távolról sem a teljesség igényével. Fülep Lajostól
tanultuk, hogy a *kor és a táj* fogalma nagyobb időt
és teret jelöl, mint egy-két évtized vagy néhány
megye... A Dunántúl térben és időben a magyar
mediterráneum valósága és szimbóluma.” Ebben
a térben élt és működött, él és tevékenykedik
Csűrös Miklós legtöbb kedves írója, itt szívták
magukba azt a szellemiséget és kultúrát, amelyet
a rómaiak alapoztak meg, s amely humanista el-
kötelezettsége jóvoltából túlélte a barbár vesze-
delmet, s ma is arra tanít, szép dolog embernek
lenni, ha tényleg azok vagyunk. Erre tanítanak
Csűrös Miklós tanulmányai és esszéi, amelyek
egy másféle barbár rohammal szemben is vé-
dettséget adhatnak, ha nyitott szívvel és lélek-
kel olvassuk őket.

Csendesen, szerényen írja értékes tanulmányait a Kecskeméten élő Szekér Endre, aki *Márai Sándor és világa* címmel gyűjtötte egybe az íróval, műveivel foglalkozó elemzéseit, amelyekből egy jól megalapozott, teljességre törekvő pályaképbontakozik ki. A cikluscímek sokat elárulnak arról a módról, ahogy Szekér Endre közelít hőséhez: *A kívülről álló polgár*; „*Ellenállni, de nem haragudni*”; „*Életre-halálra olvasni*”; „*Író szeretnék lenni és szabadon írni*”; „*Ég és föld között*” — „*Milyen is a világ!*”; „*Hazátlan lelkenről*”; *Halotti beszéd*. Ezek a többségükben Máraitól választott idézetek egyben tájékoztatónk is művekről és Márai legfontosabb eszméiről, törekvéseiről, amelyeket Szekér Endre kiváló érzékkel gyűjtött csokorba.

Az első cím alá sorolt tanulmányok Márai életszemléletét, a világról kialakított véleményét elemzik nagyjából önvallomásai és naplói nyomán. Mintha perlekedne Szekér Endre azzal a sok változatban megfogalmazott vélekedéssel, amely szerint az író finnyásan távol tartotta magát és idegenkedett a tömegektől. A tömegmentalitástól, a gondolkodás nélkül való behódolástól igen. De az embertől, a személyiségtől sohasem!

Az évek során, Márai hagyatékának hazakerülésével rádöbbenhettünk arra, hogy az Occidental Press és a Griff kiadásában napvilágot látott rövidített változatok kemény problémákkal szembesítik a kutatókat. A teljesebb változatokból ugyanis olykor kimaradtak olyan részek, amelyek a rövidben olvashatók. A két változat összehasonlítása után eltűnődhetünk, vajon néha-néha nem „regényesítette-e” az eseményeket. Egyetlen példát idéznék: 1956 októberében a Szabad Európa rádió, amelyben rendszeresen olvasta föl jegyzeteit, Európába küldte, hogy közelről és hitelesen tudósítsan az eseményekről. Mire körülsemlelődött, a forradalmat eltaposták. A napló rövidebb változatában beszámolt a pápánál tett látogatásáról, a kihallgatásról és a magyar írók szorongatásairól mondott szavairól. A teljes naplóból ez hiányzik, ráadásul a két változatban a dátumok és az események időrendje is különbözik. Megvallom, ezekkel az eltérésekkel nem tudok mit kezdeni, csak arra gondolhatok, hogy Márai a szükséges rövidítések közben retusálta az eseményeket. Ezzel csak azt jelezném, mennyire nehéz feladatot jelent a kutató számára a naplók értékelése s az író életébe illesztése. Szekér Endre a legegyszerűsebb módon közelített a naplókhoz, amikor feltárta az események mögöttes tartalmait, azaz úgy olvasta őket, mint történelmi és lélektani regények ötvözetét. Ez a jellegzetessége például a *Föld, föld!*-nek is, amely az író életművének egyik remeke.

Nem mindegyik műve az. De az esszék és kritikák egymásutánjaiból ez is kiderül. Aligha véletlenül olvashatunk meggyőző, beható elem-

zést a *Szindbád hazamegyéről*, amely stílusutánzatként is páratlan, nem szólva a regényen végighúzódosó nosztalgikus alaphangulatról, amely mintha előlegezte volna Márai későbbi végleges búcsúját. „Az öreg hajós” az élettől búcsúzott, s egy korszaktól is, amely a magyar irodalom egyik fénykora volt, nagy írók sorával, akiket lassan-lassan kezdtek elfelejteni, s ha hét évtizeddel a regény keletkezése után széttekintünk a 20. század magyar irodalmában, szomorúan mondhatjuk el, hogy a folyamat tovább tart.

Alapos és meggyőző méltatását olvassuk a *San Gennaro véreinek*, amelyet emlékezetem szerint Kulcsár Szabó Ernő vezetett az európai nagyregény utóvédjének. A regényekről szóló elemzések nyomán elmondható: Szekér Endre értő, kitűnően tájékozódó olvasó, s meggyőzőek olvasás közben támadt gondolatai. Figyelmes tekintettel olvasta végig az *Ílet és nemzedék* esszéit, amelyekben Márai hitet tett a „kődlovagok” mellett (is). „Nyugtalan, menekülő, lázadó, meghasonlott ember, aki mindig vall és vallat, a lélek rejtettebb rétegei érdeklik. Ő is, mint Halász Gábor, az ‘értelem keresésére’ indul, mint Kosztolányi: ‘nyelv és lélek’ kapcsolatát figyeli, mint Illés Endre: a pillanat villámfényében készíti ‘krétarajzot’.” Ezt a találó, szellemes párhuzamot talán abban módosítanám, hogy a látszólag tartózkodó Márai szenvedélyes elkötelezettséggel volt író, az írósgót már-már papi hivatásként művelte, s küldetése tudatában fogalmazta meg a „magatartás” jelentőségét: nem vegyülni, nem azonosulni az átlaggal, mindig tökéletesebbé válni a magány burkában. Ezt a korántsem egyszerű élet- és írói programot Szekér Endre szinte mindegyik írásában beleérző rezonanciával tárta föl és méltatta. Márai egyébként azokra az írókra és művekre rezonált leginkább, akikben és amelyekben ezt az emelkedett kívülállást érzékelte. Ám ezt kritikusan tette. Stílusát idegenben is Arany Jánoson edzette és csiszolta, de a *Toldi szerelme* némelyik leírását „mucsainak” nevezte. Joggal írja Szekér Endre, hogy Márainak élete végéig hű kísérője volt a magyar irodalom java, elsősorban Arany, Krúdy és Kosztolányi, ugyanakkor érezni benne komoly tartózkodást, amely azoktól a művektől idegenítette el, melyekben írói alkotásaiknak irodalmon kívüli — főként társadalmi — funkciót tulajdonítottak. Ezt az álláspontját élete végéig következetesen képviselte, ez persze nem befolyásolta művei színvonalát.

Általában fontos, hogyan szembesülünk írókkal, művekkel, személyes átéléssel, rokonszenvvel, vagy hűvös távolságtartással. Szekér Endrének *ügye* az irodalom, egy-egy vallomásából érezni, mennyire közel áll hozzá némelyik Márai-mű. Ezekről úgy ír, mint az igazán jó esszéista. Erdemének érzem azt is — sőt, egyik legnagyobb érdeme —,

hogy az igazi értékekről szól igazi lelkesedéssel. Amikor azt írja, kedvence a *Szindbád hazamegy*, megdobbant a szívem. Az enyém is.

Hosszan méltathatnám még Szekér Endre könyvének finom meglátásait, elegáns, olykor az egész életműből szerzett tapasztalatait mozgósító analíziseit, hadd utaljak azonban csak arra a fejezetre, amely Márairól, a költőről szól. A *Halotti Beszéd* és egy-két további költemény kivételével ezekről kevesebb szó esik, holott háborús ciklusa igazán figyelemre méltó. Nem egész biztos, hogy a versek többsége az ostromlott fővárosban íródott, de az nem kétséges, hogy az ember fenyegetettségét, kiszolgáltatottságát némelyik mű megdöbbentő erővel fejezi ki, és épp ezek — sajnos — mit sem veszítettek időszerűségükből.

Élvezetes, tanulságos, gazdag ismereteket kínáló könyv Szekér Endréé. Jóleső érzés olvasni, sorain átizzik a szerzőnek az irodalom iránt érzett szeretete és Márai Sándor iránt táplált megbecsülése. (*Argumentum*, Budapest, 2010)

RÓNAY LÁSZLÓ

BARTIS ATTILA – KEMÉNY ISTVÁN: AMIRŐL LEHET

Bármennyire is meglepő, nem tehetek róla, napjaink két eminens írójának beszélgetőkönyvét olvasva a *Godot-ra várva* jutott eszembe. Egyfelől, mert a kötet első és második fejezete nagyon hasonlóan végződik, mint a Beckett-mű mindkét felvonása. „Menjünk?” — kérdezi előbb Estragon, majd Vladimir, a válasz mind a két esetben ugyanaz: „Menjünk.” „Pihenjünk” — mondja az első fejezet végén Bartis, amit a második rész végén Kemény megismétel, de ahogy Beckettnél Didi és Gogo „*Nem mozdulnak*”, úgy a két író sem pihen — bár előbb Kemény mondja, hogy „Jó”, majd Bartis, hogy „Igen” —, hanem folytatja a beszélgetést. Igaz, egy év múlva, de ezt a kötet olvasója nem érzékeli. Másfelől, s ez a formai hasonlóságnál sokkal fontosabb, mert a két beszélgetőtárs éppen olyan megértő szeretettel viszonyul egymáshoz, mint a színmű két szereplője, ami viszont érződik. S ebből az egymásra történő nagy figyelemből következik a beszélgetőkönyv erényei és hibái is. Nevezetesen, hogy a valóban irigylésre méltó baráti kapcsolat, ami íróéknál manapság igencsak ritka, a legszemélyes közvetlenséget teszi lehetővé, ugyanakkor viszont olyasmit is szóba hoznak, ami inkább privátjellegű, mint olvasói érdeklődésre számot tartó. Számomra legalábbis. S ezért ebben a kurta ismertetőben sem a tisztán magánjellegű kérdésekre és válaszokra hívnám fel a figyelmet, melyek „kicsit bensőségesebbre sikeredtek”, hanem

az általánosabbakra, ezek közül is — ha már írók beszélgetnek — az irodalomra, a szakmára vonatkozóakra. Hogy mennyit ér szerintük az irodalom, milyen az író és az irodalom helyzete, hol az író helye, hogy látják az irodalom helyét az oktatásban, mi a véleményük a kritikáról, milyen a magyar olvasói kultúra stb.

Kiindulópontul válasszuk talán azt a magyar viszonyokra és közállapotra éppen úgy, mint az irodalomra érvényes megjegyzést, miszerint a szavak — a mindennapi és az irodalmi kommunikáció eszközei — elvesztették jelentésüket, amint ezt a kommunisztázás és a fasisztázás használata tanúsíthatja. Ezt Bartis nagyon vesélyesen tartja, mert „ezeknek a szavaknak nem is olyan rég még elég pontos, mondhatnánk: véres jelentésük volt”, ami — mint sok más szóé — a meg gondolatlan használat során mára annyira megkopott, értéktelenedett, hogy kommunikálás helyett acsarkodásra használják őket.

Ha a szavak devalválódása általános jelenség, akkor ennek óhatatlanul az irodalomban is következményei vannak. Az irodalom, mondja egyikük, „a társadalom számára nem jelent ma annyit, mint negyven vagy hatvan éve” jelentett. „A költő az valaki volt. Még kispolgári értelemben is. Lehetett utálni, lenézni, de volt. Létezett. Tényező volt.” S a mai viszonyokat csak tetézi, hogy az oktatásban, annak ellenére, hogy „a háború utáni magyar irodalom nagyon nagy dolgokat hozott” és hoz létre, ez nem kap kellő súlyt és helyet, az „1944 utáni magyar irodalom úgy ahogy van nem tartozik az általános műveltséghez”. Mintha erre rimelne az a Tandorítól vett írói (ön)jellemzés, miszerint az író „nagyon jól áll a magyar irodalomban — egyedül”. S hogy ezt „nem kritikuss, hanem egy író, egy olyan író — mondja —, aki nagyon pontosan tudja, mit jelent az irodalomban egyedül állni”, az csak nyomatékosítja az író megtapasztalta cseppet sem megnyugtató alaphelyzetet. Az írói egyedüllét fájdalmas helyzetén, sajnos, sem az olvasók, sem a kritikusok nem könnyítenek. A kritika, legyen az „jóindulatúan semleges, vagy kimondottan szeretettel”, miközben „irodalomelméleti iskolák frazeológiájába pályálja”, talán azzal, hogy védelemből „gondosan elcsomagolja” a műveket, az olvasóktól is távol tartja ezeket. Ami azért is hiba, mert a huszadik század végére a könyv tisztelete nem a régi. Legalábbis ami a magyar viszonyokat illeti. Mert, említődik a lipcsei könyvvásáron tapasztalt ellenpélda, miszerint német földön más a helyzet: „Ha nem is mindenki irodalomrajongó azok közül, akik oda elmennek, de hogy elmennek, az biztos. Odaözönlének. Odazarándokolnak. Nyüzsögni. Tízezrével nyüzsögtek ott az emberek. Bőrkabátos gimnazisták a sőrükkel ott ücsörögnek a

padlószőnyegen a könyvespolcok és az kiadói standok között. Egész családok föl s alá, papa, mama, gyerekek.”

Izgalmas kérdések, melyeket, mert nap mint nap szembesülünk velük, megkülönböztetett figyelem illet, ahogy ezt Bartis Attila és Kemény István személyes tapasztalaton alapuló véleménye is példázza számunkra. (*Magvető*, Budapest, 2010)

GEROLD LÁSZLÓ

LEV TOLSZTOJ: GYÓNÁS — MI A MŰVÉSZET?

Lev Tolsztoj az 1870-es években írta meg egyik legnagyobb remekművét, az *Anna Kareninát*. A regény megalkotása közben végig foglalkoztatta a kérdés: Miért élek én? Lelki gyötrődéséből született meg a *Gyónás* című tanulmánya, mely 1884-ben jelent meg.

Tolsztoj sokáig a tudomány segítségével próbált magyarázatot találni az alapkérdésre, „milyen időbeli, oksági és térbeli jelentősége van” az életének, ám hosszas tépelődés után, reményét veszve alapította meg: „Semmilyen!” A racionális tudomány alapos tanulmányozásából arra következtetett, hogy az élet értelmetlen, s eljutott az öngyilkosság gondolatáig is. (Bizonyára nem véletlen, hogy az *Anna Karenina* súlyos lelki válságba került, tragikus sorsú címszereplő hősnője nem látva más kiutat maga előtt, végül öngyilkos lett, míg az író alteregója, Levin, a hitetlenségből kiemelkedve találta meg élete értelmét az istenhitben, a családban, a másokért munkálkodásban.) Ám végül Tolsztoj hosszas, gyötrődő vizsgálódás után felismerte: az emberek — vele együtt — csak addig éltek, amíg ismerték az élet értelmét: „Ahogy a többi embernek, nekem is a hit adta meg az élet értelmét és lehetőségét... Ahol élet van, ott — mióta csak létezik az emberiség — a hit teszi lehetővé az életet... Hit nélkül nem lehet élni.” Felismerését követően Tolsztoj számára egyértelmű lett az igazság: csakis a hitben lehet megtalálni az élet értelmét és lehetőségét. Ettől kezdve a hit életenergiaforrást jelentett neki, ami segített túlélni a gyakori lelki kríziseket: „És rájöttem, hogy a hit a leglényegesebb jelentésében nemcsak a láthatatlan dolgok feltárása, nem kinyilatkoztatás..., nemcsak az ember viszonya az Istenhez..., nemcsak belenyugvás abba, amit mondtak az embernek..., a hit az emberi élet értelmének olyan ismerete, amelynek következtében az ember nem semmisíti meg magát, hanem él. A hit az életerő. Ha az ember él, akkor valamiben okvetlenül hisz.” A nagy orosz író és gondolkodó számára Isten végtelensége, az emberi dolgok és Isten kapcsolatának, az erkölcsi

jónak és rossznak a fogalma, „mind olyan fogalom, amely nélkül nem volna élet, nem volnék én magam se...” S végül eljut a lényegig: „Az Istent ismerni és élni — egy és ugyanaz. Az Isten az élet... És erősebben, mint valaha, minden megvilágosodott bennem és körülöttem, és ez a fény többé már nem hagyott el.” Tolsztoj hite szerint minden egyes embernek megvan a világot irányító Istentől megszabott feladata, amit fel kell ismernünk, és teljesítenünk: „A világ élete valakinek az akaratából folyik. Valaki ennek az egész világnak az élete és a mi életünk révén végzi valamiféle dolgát. Hogy reményünk legyen felfogni ennek az akaratnak az értelmét, mindenekelőtt teljesíteni kell ezt az akaratot — meg kell tennünk azt, amit akarnak tőlünk. Ha pedig én nem teszem meg azt, amit akarnak tőlem, akkor sohasem dogom megérteni azt se, mit akarnak tőlem, még kevésbé pedig azt, hogy mit akarnak tőlünk mindnyájunktól és az egész világtól.”

A *Mi a művészet?* című, 1898-ban megjelent értekezésében Tolsztoj csak a legnagyobbakra jellemző szubjektív bátorsággal alkot lesújtó véleményt olyan, a világirodalom kiemelkedőnek, sőt korszakosnak minősített íróiról, költőiről, mint Shakespeare, Baudelaire, Verlaine, de hamisnak tartja Michelangelo azóta is csodált, Sixtus-kápolnában látható freskóit, szinte megsemmisítő kritikát fogalmaz meg az akkoriban mindenütt ünnepeelt Wagnerről, és finoman fogalmazva is ambivalens viszonyul Beethoven zenéjéhez. Izgalmas lélektani, művészetesztétikai feladat lenne egyszer megvizsgálni, mi lehetett ennek a szinte egyetemes ellenszenvnek az oka, ami Tolsztojt más jelentős, vagy annak tartott alkotók műveihöz fűzte. Egy ilyen horderejű írónál nem valószínű, hogy irigységről lett volna szó.

Tolsztoj az irodalom és művészet eltorzulásának alapvető okát abban látja, hogy a reneszánsz óta a „gazdagok és hatalmasok”, kiábrándulva az egyházból, elutasították magát a kereszténységet is, „amely tagadta egész életüket, nem volt már tehát semmilyen vallásos életfelfogásuk, s önkéntelenül visszatértek ahhoz a pogány világnézethez, amely az élet értelmét az egyéni élvezetben látja”. Ennek következtében a jó és a rossz művészet mércéje a szépség lett, vagyis a művészet nyújtotta élvezet. „...a gazdag osztályok művészi hitetlenségük és kiváltságos életük következtében tartalmilag elszegényedett, s a hiúság, az életunalom és főleg a bujaság kifejezésére zsugorodott.” Tanulmányában Tolsztoj az emberek legfőbb bajának nem azt nevezi, hogy nem ismerik Istent, hanem azt, hogy olyasmint állítottak a Teremtő helyére, ami nem Isten. Szerinte ugyanez a helyzet a művészettel is: „A mai felsőbb osztályok tagjainak legfőbb baja még csak nem is az, hogy

nincs vallásos művészetük, hanem az, hogy a művészet egészéből különösen fontos és becses művészetként kiemelt magas rendű vallásos művészet helyére a legsilányabb, többnyire ártalmatlan művészetet állították, amelynek célja egyesek gyönyörködtetése, és ezért már pusztán kivételességénél fogva is ellentétes a világtestvériségnek azzal a keresztény elvével, amely korunk vallásos tudatát alkotja.” Tolsztoj mindezt lelki és szellemi betegségnek minősíti, amiből a gyógyulás csak Krisztus tanításának az elfogadásával lehetséges. Summázata: „A művészetnek ma az a rendeltetése, hogy az értelem területéről az érzelem területére tegye át azt az igazságot, hogy az emberek boldogságának kulcsa egyesülésükben van, és a most uralkodó erőszak helyén megteremtse az Istent, vagyis a szeretet uralmát... A keresztény művészetnek az a feladata, hogy megvalósítsa az emberek testvéri egyesülését.”

Ez gyönyörű, bár utópisztikus optimizmus. Külön vizsgálódás tárgya lehetne, hogy mennyi valósult meg Tolsztoj művészet-etikai és esztétikai elképzeléseiből a 20. század irodalmában, művészetében. (Ford. Makai Imre és S. Nyíró József; *Európa Kiadó*, Budapest, 2010)

BODNÁR DÁNIEL

A VILÁG TENGELEJE Várszegi Asztrik: *A hely szerelmese* című könyvének margójára

Manapság ritka adomány, hogy olyan házban lakhassunk, amit teljes egészében természetes anyagokból — kő, agyag, fa, nád stb. — építettek, és ahol a sátorhoz hasonló, egyébként mondjuk, mexikói „cubana” középpontjában, a csúcsos tetőn át is kimagasló, oldalágait részben megőrzött, sudár fa áll. Műépítész barátom, aki néha befogad, mesélte, hogy a telken átfolyó patak mellett, az elképzelt épület méretének megfelelő távolságra legelőszőr ezt a fatörzset helyezte el, és ez lett a hajlék centruma, világtengelye. Az „Axa Mundi”. Az ő tájépitő művészetében ez a legősibb, a spirituális mozzanat, amely egyszerűen lelkét otthonná, s mintegy szentéllé teszi a megálmodott lakhelyet.

A kolostorokat alapító szerzetesek viszonya a kiválasztott tájhoz, rendszerint fennsíkhöz, dombhoz, hegygerinchez stb., ehhez hasonló, csak hogy még kifinomultabb jellegű. Ahogyan a Vigília 2010. januári számában olvashattuk: „A táj gondolati mondanivaló hordozója, a természetet az emberi érzékelés és gondolkodás alakítja át tájjá. A természet azáltal válik tájjá, hogy az ember megtölti saját érzelmeivel, vágyaival, emlékezetével,

hozzákapcsolja vallásos elképzeléseit, azaz eszmei többletet vetít belé. A keresztény hagiográfiában a spiritualizált tájnak az egyházatyák korától kezdve fontos szerepe volt. A szentéletrajzok számos toposzt használnak, hogy a szent ember létezését bizonyítsák. A táj és a természet is ezek közé a toposzok közé tartozik, szerepe elsősorban az, hogy a bemutatott eszményt alátámassza” (Urbán Imre: *Pusztán sivatag és Paradicsomkert. Táj és természet a remeterendek és ciszterciák középkori fel-fogásában*. Vigília, 2010. január, 2–9.).

Pannonhalmi monostorának kialakulása inkább az egykori ciszterciek tájmodelljét követi, nem a „pusztán sivatag”, hanem „a szemet gyönyörködtető, termékeny Paradicsomkert” értékeinek látványos foglalata. Urbán a főnti tanulmányban már Szent Romualdusra is hivatkozik, akiről Petrus Damiani írta: „Bár Romualdus elvisele a terméketlenséget, mégis olyan föld után vágycsozott, ahol a növekedő lelkek illő gyümölcsöt hozhatnak” (*Vita Beati Romualdi*. Istituto Storico Italiano, Fonti per storia d’Italia, No. 94. Roma, 1957, 74.).

Nos, Pannonhalmán annak a világnak a tengelye található meg szimbolikusan, amelyben a „növekedő lelkek illő gyümölcsöt hozhatnak”. A bencés rend, a kolostor főapátját, Várszegi Asztrik atyát igen nehéz elképzelni egy „pusztán sivatag” remetéjeként, lévén, hogy hivatásához tartozik pedagógusnak lenni, hiszen a tanító rend tagjaként számtalan évjárat nevelője is. A bencés gimnáziumból bizonyára nagyon sok gyümölcsöző lélek sereglett szét Pannóniában, s talán az egész világon, akiknek a hely, ahol növendékek lehettek, a világ tengelyeként szolgálhatott spirituális értelemben is. „A korai szerzetesek nyilatkozataiban találkoznak az *amator loci*, a hely szerelmese kifejezéssel. Magam is ilyen vagyok. Egy szerzetes számára a monostor az Istennel való találkozás helye” — írja a szóban forgó könyv 205. oldalán.

A kötet címe sem véletlen tehát: *A hely szerelmese* maga a főapát, aki Elmer István rövid kérdéseire válaszolva beszél el egy egész élet legfőbb fejezeteit, amelyekből egyúttal a Krisztus követésére „föltett” életpálya bizonyágtétele bontakozik ki.

A kolostori élet általában a szakrális térben játszódó, rítusok által is szabályozott folyamat, ám Asztrik atya alkotásában nagyon fontos tényező az a nyitottság, ami megfelelő kommunikációval a kívülállók számára is átjárást biztosít a szent és a profán társadalmi terek, szférák között.

Nem is lehetne jó nevelő az a szerzetes, aki az ezredfordulón felnőtt gyermekek nagyon is evillági, értékvesztett, gyakran vulgáris, emberalatti környezetére, a kritikus helyzetben lévő egész ma-

gyarországi kulturális atmoszférára ne figyelne oda olyan szeretettel, amely nem nélkülözi a kellő kritikát sem. Az elbeszélő nem tér ki rá, de az olvasó megállapíthatja, hogy a többféle identitású ősök leszármazottja nemigen lehet szűkkeblű egyén. Jézus követőjeként a legjobb, amit tehet: „Körülfog a sokféleség, olykor emberi káosz, s igyekszem a közösséget összefogni, tagjai közt közvetíteni és a nézeteltéréseket kiegyenlíteni, közben saját szabadságomat és hivatásomból adódóan a Krisztushoz kötő hűséget megtartani” (71.). A legpontosabb kifejezés talán, hogy a könyv főszereplője integratív személyiség.

Számomra nagyon fontos az a mondanivalója is, ami egyfajta „ars paedagogica” a törött és összekötött szárnyú madár példázatában: „Egy-két hónapig tápláltam, majd vezértollai között elvágtam a pamutszálat s fölengedtem. Kiterjesztett szárnyával két, széles tájékozódó kört írt le a házuk fölött, s elrepült a szárhalmi erdőbe. Pedagógiai munkámban és az emberekkel való foglalkozásban a következő maradt meg az ölyvvel töltött időből: Isten mindegyikünknek adott szárnyat, de te az én szárnyamon nem repülhetsz, csak a sajátodon. Pedagógusként a növendéket hozzá kellett segítenem saját szárnyak kifejlesztéséhez. S ezt az egerészölyv tanította meg nekem” (101–102.).

Jómagam, mint „külhoni” olvasó, Asztrik atya következő gondolatát tartom a legégetőbbben aktuálisnak: „Lehet, hogy a családi háttér is oka, de egyre inkább úgy látom, a Kárpát-medencében a katolikus egyház egyfajta közvetítő szerepet tölthet be a nacionalizmusukba szorult népek között. A politika nem érheti el azt, amit az egyház elérhetne e népek megbékéltetése érdekében” (22.).

Pilinszky János írta: „Latrokként tér és idő kerestjére vagyunk mi verve, emberek...” Várszegi Asztrik hitvallásában a kereszt maga a világ tengelye. Krisztus követése az átölelését jelenti annak a keresztnek, amely(ek) mi magunk vagyunk, a nekünk adatott élet. Teher ugyan, de Krisztus nyomába lépve vinni hatalmas erőt ad a Tőle kapott szeretet. (*Szent István Társulat, Budapest, 2010*)

CS. GYIMESI ÉVA

SZUNYOGH XAVÉR FERENC: A LÉT BÖLCSELETE

Szunyogh Xavér Ferenc a bencés rend egyik legnagyobb alakja volt a két világháború utáni időben. A Budapesti Bencés Gimnázium tanára volt az egyházi iskolák államosításáig, ez után osztonia kellett a szókimondó papok sorsában, és börtönbe került, élete végét pedig Pannonhalmán töltötte.

Diákjai rajongtak érte, de életét nem töltötte be a tanítás. Mintegy 1200 szentbeszédet tartott, nagyszámú könyvet adott ki, ám liturgikus működése volt a legfontosabb. Leírhatjuk, hogy megelőzte a II. Vatikánumot. Magyarul keresztelt és esketett, a hívekkel szembe fordulva misézett, élete legnagyobb hatást keltő műve, latin–magyar misszáléja pedig, amely két nyelven közölte a szentmise állandó és az év minden napjának változó részét, tízezrek számára tette érthetővé a szentmisét.

Egyetlen kirándulást tett a filozófia területére, és ezt értünk, diákjaiért tette. Akkor a nyolcadik osztályban filozófia óra is volt, amelyet nehéz volt megfelelő tartalommal megtölteni, mert megfelelő tankönyv sem volt. Elvállalta ezt az órát. Ez a könyv 65 évvel ezelőtti diákjai, Bagdy Gábor, Dányi Dezső és Juhász József által megőrzött sokszorosított jegyzet újranyomása (Juhász József Szunyogh Xavér Ferencről írt életrajzával és Schwanner Endre róla készített, egyéniségét tökéletesen visszaadó portréfotójával).

A könyv nem más, mint a skolasztikus filozófia alapjainak és a természetes Isten-érveknek rövid összefoglalása 17–18 éves fiatalok számára. Népszerű, könnyen olvasható, ma is időszerű, és nem lép fel azzal az igénnyel, hogy bármi igazán újat adjon elő. Négy része „Az általános metafizika”, „A részletes metafizika”, „A fizikai Isten-érvek” és „A lélektani Isten-érvek”. Az első rész a metafizika fogalmát és fölosztását, majd a lét, a való fogalmát és az okság bölcseletét foglalja magában. A második rész megkülönbözteti a természet és az ember bölcseletét, először az anyag, az élet és a világegyetem bölcseletét tárgyalva, majd a tapasztalati és a bölcseleti lélektant. A fizikai Isten-érvekkel foglalkozó rész a rend, a törvények és a célszerűség tapasztalatából indulnak ki, és ezt követik a csillagászatból és a biológiából vett érvek. A negyedik, a lélektani Isten-érvekkel foglalkozó rész talán a legfontosabb, foglalkozik a negatív Isten-érvekkel, tehát a tagadás tarthatatlanságával is, és ezt a záró részt az Isten mibenlétére, valamint az Isten és a világ kapcsolatára vonatkozó fejtegetések zárják le. Valószínű, hogy a szerző egyes természettudományos jellegű részeket ma már kissé másként írta meg, a könyvet mégis a legmelegebben ajánljuk a hit és a keresztény filozófia kérdései iránt érdeklődő fiataloknak és a velük foglalkozóknak. Ma sem tudunk olyan könyvet, amely ennél jobb és közérthetőbb, alapfokú áttekintést tudna adni mindezekről a kérdésekről olyan fiataloknak, akik ennek a kérdésnek nem szakértői, és — más lévén a hivatásuk — nem is akarnak azzá válni. (*Novum Pocket, Sopron, 2010*)

SZAKOLCZAI GYÖRGY

SOMMAIRE

- ANDRÁS SZENNAY: „Non pas que nous dominions sur votre foi, mais nous contribuons à votre joie...” (2Cor 1,24)
- MIHÁLY KRÁNITZ: Hommage au théologien bénédictin András Szennay pour son quatre-vingt-dixième anniversaire
- TIMOTHY RADCLIFFE: „La paix soit avec vous” (Jn 20,19)
- ROMANO GUARDINI: Le tournant religieux dans la vie de Pascal
■ Poèmes d’Ákos Gyórfy, Ferenc Juhász, Sándor Tatár, István Turczy et Péter Vasadi
- TAMÁS HALMAI: Sur les idées esthétiques de Péter Vasadi
- TAMÁS HANKOVSKY: „Restez fidèles à la Terre!”

INHALT

- ANDRÁS SZENNAY: „Wir wollen ja nicht Herren über euren Glauben sein, sondern wir sind Helfer zu eurer Freude” (2Kor 1,24)
- MIHÁLY KRÁNITZ: Ehrung zum 90. Geburtstag von András Szennay Benediktiner, Theologe
- TIMOTHY RADCLIFFE: „Friede sei mit euch” (Jn 20,19)
- ROMANO GUARDINI: Die religiöse Entscheidung im Leben Pascals
■ Gedichte von Ákos Gyórfy, Ferenc Juhász, Sándor Tatár, István Turczy und Péter Vasadi
- TAMÁS HALMAI: Über die ästhetischen Anschauungen von Péter Vasadi
- TAMÁS HANKOVSKY: „Bleibt der Erde treu!”

CONTENTS

- ANDRÁS SZENNAY: „We do not wish to lord over your faith, but to work with you” (2Cor 1,24)
- MIHÁLY KRÁNITZ: Congratulation to the Benedictine Theologian, András Szennay on his 90th Birthday
- TIMOTHY RADCLIFFE: „Peace be with you” (John 20,19)
- ROMANO GUARDINI: The Religious Conversion in Pascal’s Life
■ Poems by Ákos Gyórfy, Ferenc Juhász, Sándor Tatár, István Turczy and Péter Vasadi
- TAMÁS HALMAI: About Péter Vasadi’s Views on Aesthetics
- TAMÁS HANKOVSKY: „Be Faithful to the Earth!”

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkzámla száma: OTP.

VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2011. évre 4.800,- Ft, fél évre 2.400,- Ft, negyed évre 1.200,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 15.000,- Ft/év vagy 95,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 480 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- BARTIS ATTILA –
KEMÉNY ISTVÁN
LEV TOLSZTOJ
VÁRSZEGI ASZTRIK
SZUNYOGH XAVÉR
FERENC
- Hónapról hónapra
- Amiről lehet
Gyónás – Mi a művészet?
A hely szerelmese
- A Lét bölcselete

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

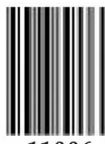
Bodnár Dániel, Cs. Gyimesi Éva,
Gerold László, Rónay László
és Szakolczai György

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Beney Zsuzsa emlékezete
- Keresztény értelmiség
- Gáspár Csaba László, Heidi György,
Horányi Özséb, Lázár Kovács Ákos,
Mezei Balázs és Nagy Endre tanulmánya
- Aszalós János, Czigány György,
Fecske Csaba, Halmai Tamás,
Czeslaw Milosz és Szegedi-Szabó Béla írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005 11006